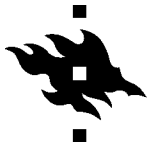

Hietsussa yöpyneiden asunnottomuuspolut
Liikkuvuus asunnottomuuden ja asuntoväestön välillä

Sanna Sunikka
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalityön
erikoistumiskoulutukseen kuuluva
lisensiaatintutkimus
Marginalisaatiokysymysten
sosiaalityön erikoisala
Toukokuu 2016

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department Sosiaalitieteiden laitos
Tekijä/Författare – Author Sunikka Sanna		
Työn nimi / Arbetets titel – Title Hietsussa yöpyneiden asunnottomuuspolut – Liikkuvuus asunnottomuuden ja asuntoväestön välillä		
Oppiaine / Läroämne – Subject Sosiaalityö, marginalisaatiokysymysten erikoisala		
Työn laji/Arbetets art – Level Ammatillinen lensiaatintutkimus	Aika/Datum – Month and year toukokuu 2016	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 112
Tiivistelmä/Referat – Abstract		
Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa 15.11.2009 yöpyneiden 107 asunnottoman siirtymä asunnottomuudesta asuntoväestöön. Tutkimuksessa asunnottomuus ymmärretään prosessina, jossa eri väestöryhmillä on erilaisia reittejä asunnottomuuteen ja sieltä pois. Tämä prosessi käsitetään asunnottomuuspolkuna, joka muodostuu yksilöllisten, yhteisöllisten ja rakenteellisten tekijöiden vuorovaikutuksessa. Tutkimuksessa hyödynnetään polkulähestymistapaa, jonka merkittävin kehittäjä on David Clapham. Liikkuvuutta asunnottomuuden ja asuntoväestön välillä selvitettiin kahden tutkimuskysymyksen avulla: 1) Millaiseen asumiseen Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa 15.11.2009 yöpyneet ovat siirtyneet sosiaalitoimen asiakastietojen perusteella? 2) Millaisiksi asunnottomuuspolut ovat muodostuneet? Tutkimus ajoittuu rakenteelliseen ja ideologiseen murroskohtaan, jossa asunnottomien asuntolat on korvattu pysyvän asumisen yksiköillä, painopiste on siirtynyt tilapäismajoituksesta vuokrasopimusperusteiseen asumiseen ja portaittaisen asumismallin rinnalle on otettu käyttöön suomalaisista lähtökodista käsin kehitetty asunto ensin -ideologia. Palvelurakenteeseen ovat vaikuttaneet valtakunnallisten pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishelmien (PAAVO I ja PAAVO II) tulokset. Tutkimus on kokonaistutkimus yhdestä yöstä. Tutkimusaineisto koostuu Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa 15.11.2009 yöpyneiden henkilöiden sosiaalitoimen asiakastietojärjestelmän (ATJ) asiakirjoista. Asiakirjoja kerättiin vuoden 2012 loppuun saakka, ja asunnottomuuspolkuja tarkasteltiin reilun kolmen vuoden ajalta. Tämän lisäksi selvitettiin palvelukeskusta edeltänyt asunnottomuus- tai asumismuoto. Aineistoa analysoitiin laadullisen sisällön analyysin keinoin. Aineiston pelkistämiseksi aineistoa myös kvantifioitiin. Asiakirjoissa merkittävän siirtymän muodostaa tuetun asumisen arvio ja Selvitä-Arvioida-Sijaita (SAS) -prosessin kautta pääseminen jonoon. Asumiseen liittyvinä tuen tarpeina toistuvat päihdeongelma, somaattiset ja psyykkiset sairaudet, käytöshäiriöt sekä heikko taloudellinen tilanne, velkaantuminen ja vaikeudet talouden hallinnassa. Tutkimukseen valikoituneista noin 80 prosenttia siirtyi asuntoväestöön. Pysyvinä asumismuotoina korostuivat vahvan tuen asumisyksiköt, joihin muutti noin puolet asuntoväestöön siirtyneistä. Muita asumismuotoja olivat tukiasuminen solutukiasunnossa tai tukikodissa, palveluasuminen ja asuminen pienasunnossa, joka tavallisimmin oli tuettua. Tavanomaisille asuntomarkkinoille siirtyminen oli harvinaista. Asiakirjoista konstruointiin neljä asunnottomuuspolkua: 1) asuntoväestön polku, 2), edestakaisen liikkeen polku 3) asunnottomuuden polku ja 4) kuoleman polku. Asuntoväestön polkuun luokiteltiin asuntoväestöön siirtyneet, jotka tarkastelujakson päätyessä asuivat ensimmäisessä asunnossaan tai vaihtoivat asumisyksikköä tai -muotoa päätyttyä välillä asunnottomiksi. Edestakaisen liikkeen polulla asunnottomuus uusiutui, muutamilla toistuvastikin. Asunnottomuuden polkuun koottiin koko tarkastelujakson asunnottomana olleet. Kuoleman polkuun kuuluvat reilun kolmen vuoden aikana menehtyneet henkilöt. Tutkimus vahvistaa käsitystä asunnottomuudesta vuorovaikutteisena ja dynaamisena prosessina. Asumisen järjestymiseksi ja onnistumiseksi monet ovat tarvinneet etsivää työtä, intensiivistä tukea, joustavia ratkaisuja tai jalkautuvia ja matalan kynnyksen palveluja. Suurin osa tutkimukseen valikoituneista tulee tarvitsemaan näitä palveluja jatkossakin, ja he eivät tule pärjäämään digitaalisten palvelujen ajassa. Vahvan tukeen perustuvat asumisyksiköt ovat tarjonneet pysyvän kodin monelle pitkään asunnottomana kierrelleelle, joilla on ollut aikaisemmin heikot mahdollisuuden pysyvään, vuokrasopimusperusteiseen asumiseen. Asumisyksiköiden lisäksi tutkimus nostaa esille rohkaisevia esimerkkejä intensiivisen tuen tarjoamisesta hajasijoitetuissa pienasunnoissa. Asunnottomuus uusiutuu jossakin määrin asunnottomille kohdennetuissa asumispalveluissa, mihin tulee kiinnittää huomioita. Uusiutumisen täydellinen poistaminen vaikuttaa kuitenkin tutkimuksen perusteella epätodennäköiseltä.		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Asunnottomuus, asunnottomuuspolku, sisällönanalyysi, sosiaalitoimen asiakirjat		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Faculty of Social Sciences		Laitos/Institution– Department Department of Social Research	
Tekijä/Författare – Author Sunikka Sanna			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Pathways to homelessness of people who stayed overnight in Hietsu – Mobility between homelessness and the dwelling population			
Oppiaine /Läroämne – Subject Social work, marginalisation questions			
Työn laji/Arbetets art – Level Professional Licentiate thesis		Aika/Datum – Month and year May 2016	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 112
Tiivistelmä/Referat – Abstract The purpose of this study was to investigate the shifts from homelessness to dwelling population of 107 homeless people who stayed overnight in the Hietaniemenkatu service centre on the 15th of November, 2009. In this study homelessness is understood to be a process in which different groups of the population have different routes into and out of homelessness. This process is considered to be a pathway to homelessness, resulting in the interaction between individual, collective and structural factors. The study utilizes the pathway approach, which is been developed to a significant extent by David Clapham. The mobility between homelessness and the dwelling population was studied with two research questions: 1) According to social services customer data, into which kind of housing did the research sample move to? 2) What forms have the pathways to homelessness taken? The study took place during a structural and ideological transition time when the shelters for the homeless were replaced by permanent housing units and when the emphasis changed from temporary housing to housing based on rental contracts. Moreover, alongside the progressive model, a housing first ideology developed from a Finnish starting point was deployed. The service structure has been influenced by the results of the national long-term homelessness reduction programs (PAAVO I and Paavo II). The study is an overall study of one night. The data consists of documents from the social services information system (ATJ) about people staying overnight in the Hietaniemenkatu service centre on the 15th of November, 2009. The documents were collected until the end of 2012 and the pathways to homelessness were examined for over three years. In addition, the form of homelessness or housing prior to the service centre was investigated. The data was analysed using qualitative content analysis. The data was also quantified in order to reduce it. In the documents, evaluation of supported housing and entry to the queue through the process of Find out-Estimate-Place (SAS) constitute a significant shift. Support needs related to housing are most commonly substance abuse problems, somatic and psychiatric illnesses, behavioral disorders, as well as the weak economic situation, indebtedness and difficulties in managing finances. About 80 per cent of the sample shifted to dwelling population. For about half of them, permanent forms of housing were mainly housing units with high intensity support. Other forms of housing included shared supported housing, support homes, service home units and small housing units, which were often supported. Shifts to the mainstream housing market were rare. Four pathways to homelessness were constructed from the documents. They are: 1) the pathway to dwelling population, 2) the pathway leading to back and forth movement between homelessness and dwelling, 3) the pathway to homelessness and 4) the pathway to death. The pathway to dwelling population includes people who at the end of the period under review were living in their first apartment, or who had changed housing units or housing format without becoming homeless in between. The pathway leading to back and forth movement between homelessness and dwelling includes people whose homelessness recurred, sometimes repeatedly. The pathway to homelessness includes people who were homeless during the entire period under review. The pathway to death includes people who died during the three years of the study. The study confirms the perception that homelessness is an interactive and dynamic process. In order for housing to be successful many have needed outreach work, intensive support, flexible solutions or local and low-threshold services. For most people in the sample the need for these services will continue and they will not be able to cope in the time of digital services. Housing units based on strong support have provided a permanent home for many long term homeless with a history of poor chance of permanent housing based on rental contracts. In addition to the housing units this research highlights encouraging examples of the provision of intensive support for small scattered site housing units. The recurrence of homelessness takes place in the housing services for the homeless to some extent, to which more attention need to be paid. However, the complete elimination of recurrence seems unlikely on the basis of this study.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Homelessness, pathway to homelessness, content analysis, documents of social services			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisältö

1 Johdanto	1
2 Asunnottomuus ja asumispalvelut Helsingissä	5
2.1 Asunnottomuus käsitteenä	5
2.2 Asunnottomuuspolut ja liikkuvuus	9
2.3 Asunnottomien palvelujen kuvaus	15
2.4 Hietaniemenkadun palvelukeskuksen lyhyt historia	21
3 Tutkimuksen toteutus	26
3.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset.....	26
3.2 Sosiaalitoimen asiakirjat tutkimusaineistona	27
3.3 Asiakirjojen sisällönanalyysi	31
4 Tietosuoja ja tutkimusetiikka	34
4.1 Tutkimusaineistoon ja -tuloksiin liittyvät eettiset kysymykset.....	34
4.2 Työntekijä tutkijana.....	39
5 Hietaniemenkadun palvelukeskus ja siellä yöpyneet henkilöt.....	42
5.1 Yöpyneiden taustatiedot.....	42
5.2 Hietsun palvelukeskus.....	45
6 Muuttaminen eri asumismuotoihin	55
6.1 Hajasijoitettu pienasuminen.....	55
6.2 Solutukiasuminen	59
6.3 Tukikotiasuminen	62
6.4 Asumisyksikköasuminen	65
6.5 Palveluasuminen	76
7 Liikkuvuus palvelujärjestelmässä.....	80
7.1 Asumisyksikön tai –muodon vaihtuminen.....	80
7.2 Asunnottomuuden uusiutuminen.....	83
7.3 Asunnottomana koko tarkastelujakson ajan olleet	87
7.4 Palveluiden piiristä poistuminen	90
8 Neljä asunnottomuuspolkua ja tarvittava tuki	92
9 Johtopäätökset ja pohdinta.....	103
Lähteet:	106

Taulukot

Taulukko 1: Asiakastietojärjestelmän eri asiakastietojen alkuperäissisältö ja käyttö tutkimuksessa.....	30
Taulukko 2: Tutkimukseen valikoituneiden taustatiedot	42
Taulukko 3: Palvelukeskusta edeltänyt asumis- tai majoitusmuoto.....	44
Taulukko 4: Hajasijoitettuun pienasuntoon muuttaneet ja asumisen jatkuvuus	55
Taulukko 5: Solutukiasuntoon muuttaneet ja asumisen jatkuvuus	59
Taulukko 6: Tukikotiin muuttaneet ja asumisen jatkuvuus	62
Taulukko 7: Asumisyksikköön muuttaneet ja asumisen jatkuvuus	65
Taulukko 8: Palveluasumiseen muuttaneet ja asumisen jatkuvuus	76
Taulukko 9: Asuntoväestöön siirtyneiden asumisyksikön tai –muodon vaihtaminen.....	80
Taulukko 10: Asuntoväestöön siirtyneiden asunnottomuuden uusiutuminen	83
Taulukko 11: Koko tarkastelujakson asunnottomana olleiden majoittuminen ...	87
Taulukko 12: Kuolleiden viimeisin asumismuoto ja syntymävuosikymmen	90
Taulukko 13: Ensimmäinen pysyvä asumismuoto ja asumisen jatkuvuus	93

1 Johdanto

*”Lapsuudessani minuun liitettiin nimike ”äpära”, nuoruudessani kuritushuonevanki...
...län karttuessa kriminaalin ura ei ottanut onnistuakseen ja niinpä minut luokiteltiin
irtolaiseksi diagnoosina alkoholisoitunut sosiaalipummi.” (Roiha 1993, 45.)*

Juhani Roihan lyhyt kertomus omasta elämästään sisältää silloista palvelujärjestelmää kuvaavia käsitteitä. Kuritushuonevankeus ja irtolaisuus viittaavat ajanjaksoon, jolloin kiertelevää ja pahatapaista elämää viettävät suljettiin laitoksiin. Laitosten tavoitteena oli toisaalta eristää pahatapaisten niin sanotuista normaaleista ihmisistä sekä toimia pelotteena muille. Eristämisen lisäksi laitoksissa oli kasvatuksellisia elementtejä: tavoitteena oli kuntoutuminen työtä tekeväksi ja kunnolliseksi kansalaiseksi sekä integroituminen yhteiskuntaan. Roihan käyttämä diagnosoinnin käsite viitanee viranomaisten tekemään luokitteluun, jonka perusteella ihmisiin on kohdistettu heille ja ympäröivälle yhteiskunnalle sopivimmiksi katsottuja toimenpiteitä. Kategorisoinnit ovat saattaneet johtaa marginalisoitumiseen ja leimautumiseen sosiaalipummiksi tai äpäräksi – normaalista poikkeavaksi toiseksi. Roiha väsyi epäonnistumiseen, liittyi AA-han, eteni asumisen portaita Oskelakodin kautta Lauttasaaren tukikotiin ja ehti toimia ennen kuolemaansa yli 10 vuotta Vailla vakinaista asuntoa ry:n toiminnanjohtajana. Hän ehti myös ideoida Sällikotia, joka ei edellyttänyt kuntoutumista ja asumisen portailla etenemistä, vaan tarjosi kadun miehelle mahdollisuuden asumiseen ilman elämäntavan muutosta (Manninen, 2006). Roihan elämäntarina on yksi monista tarinoista, jotka kuvaavat yhteiskunnan suhtautumista asunnottomiin ja asunnottomuuteen sekä niitä toimenpiteitä, joilla asunnottomia on toisaalta pyritty auttamaan ja toisaalta sulkemaan pois piiristämme.

Juhani Roihan elämäntarina sopii hyvin johdatukseksi tälle tutkimukselle, koska se yhtäältä kuvaa asunnottomille kohdennettua palvelujärjestelmää eli *rakennetta* ja toisaalta *uraa* tai *polkua*, jota Roiha on vuosikymmenten aikana järjestelmässä kulkenut. Roihan elämä ei kuitenkaan ollut staattista pysymistä asunnottomuudessa tai passiivista palvelujärjestelmän viitoittaman uran kulkemista, vaan hän teki elämässään myös omia *valintoja* ja oli aktiivinen *toimija*. Roiha ei ollut aktiivinen toimija vain oman elämänsä

osalta, vaan hän oli myös yhteiskunnallinen vaikuttaja ja asunnottomille tarjottavien palvelujen kehittäjä.

Tämän tutkimuksen keskiössä ovat 15.11.2009 Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa yöpyneet asunnottomat ja heidän asunnottomuuspolkunsä, joita konstruointiin sosiaalitoimen asiakastietojärjestelmästä. Hietaniemenkadun palvelukeskuksen tehtävänä on tavoittaa ne helsinkiläiset asunnottomat, joilla ei ole mitään muuta paikkaa tarjolla. Palvelukeskus tarjoaa asunnottomalle tilapäisasumista, matalan kynnyksen sosiaali- ja terveyspalveluja sekä ravinto- ja hygieniapalveluja. Palvelukeskuksen tehtävänä on tukea asukkaiden pysyvien asumis- ja hoitomuotojen järjestymistä palvelukeskuksen ulkopuolelta. Tutkimuksessa paneudutaan yhden yön aikana palvelukeskuksessa yöpyneiden 107 henkilön asumistilanteen muutoksiin, palvelujärjestelmän heille tarjoamiin vaihtoehtoihin ja yksilöiden omiin valintoihin. Tutkimuksessa käytetään palvelukeskuksesta myös nimeä ”Hietsu”, joka näyttää asiakirjojen perusteella jossakin määrin vakiintuneen työntekijöiden käyttämäksi lyhenteeksi Hietaniemenkadun palvelukeskuksesta.

Asunnottomille tarjottaviin asumisvaihtoehtoihin ovat vaikuttaneet asunnottomuuden vähentämisohjelmat, joita kunnat ja valtio ovat yhteistyössä toteuttaneet. Ohjelmien lisäksi kunnissa ja järjestöissä on tehty pitkäjänteistä perustyötä asunnottomien palvelujen kehittämiseksi. Erityisesti vuosina 2008-2011 toteutettu valtakunnallinen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelma (PAAVO I) on vaikuttanut asunnottomien palvelujen rakenteeseen. Ohjelman tulokset näkyvät konkreettisimmillaan Helsingissä, missä asuntolat on muutettu pysyvän asumisen yksiköiksi ja painopiste on siirtynyt tilapäismajoituksesta pysyvään vuokrasopimusperusteiseen asumiseen. Ohjelman lähtökohtana on ollut asunto ensin -periaate, jossa asunto nähdään edellytyksenä muiden sosiaalisten ongelmien ratkaisemiselle.

Työskentelin tutkimusprosessin ajan Hietaniemenkadun palvelukeskuksen johtajana ja työssäni olen havainnut monien – joille aikaisemmin oman vuokra-asunnon saaminen olisi ollut hyvin epätodennäköistä – saaneen pysyvän asunnon PAAVO I -ohjelman myötä

perustetuista asumisyksiköistä. Samalla kuitenkin tilapäismajoituksen tarjonnan väheneminen on aiheuttanut ajoittain kovaakin painetta palvelukeskuksen paikkamäärän riittävyydelle. Lisäksi palvelukeskuksen arjessa kohdataan lähes päivittäin paluumuuttajia, joiden pysyväksi suunniteltu asuminen ei olekaan eri syistä muodostunut pysyväksi. Palvelukeskuksen perustamisvaiheessa arvioitiin asukkaiden saavan pysyvän asunnon noin kolmen kuukauden kuluessa, mutta todellisuudessa jonotusajat ovat monen kohdalla muuttuneet kuukausista vuosiksi. Tutkimus juontaakin juurensa palvelukeskuksen arkityössä havaittuihin erilaisiin ilmiöihin, joiden tutkiminen jää usein yöpyjä- ja kävijämäärien tilastojen kokoamisen tasolle.

Tämä tutkimus perustuu pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmien myötä muuttuneeseen palvelurakenteeseen ja 107 henkilön asunnottomuuspolkujen muotoutumiseen. Asiakirjoista etsitään rakenteellisia, yhteisöllisiä ja yksilöllisiä syitä, jotka ovat vaikuttaneet henkilön siirtymiseen pois asunnottomuudesta tai asunnottomuuden uusiutumiseen. Asiakirjojen valossa polku näyttäytyy osittain passiivisena kulkemisena palvelujärjestelmässä, joka on ajoittain näyttänyt suosiolliselta reitiltä kulkea. Toisinaan taas polku on osoittautunut mutkikkaaksi, joskus jopa lähes mahdottomaksi edetä. Osittain asukkaat näyttävät tehneen hyvinkin tietoisia valintoja, jotka näyttävät ainakin tutkijan näkökulmasta heikentäneen henkilön omaa elämäntilannetta. Liikkuvuutta asunnottomuuden ja asuntoväestön välillä selvitettiin kahden tutkimuskysymyksen avulla: 1) Millaiseen asumiseen Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa 15.11.209 yöpyneet ovat siirtyneet sosiaalitoimen asiakastietojen perusteella? 2) Millaisiksi asunnottomuuspolut ovat muodostuneet?

Tutkimuksen toisessa luvussa kuvataan lyhyesti pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmien ja asunto ensin -periaatteen vaikutuksia asunnottomien palvelujen rakenteeseen. Luvussa esitellään myös tutkimuksen lähtökohtana oleva käsitys asunnottomuudesta dynaamisena prosessina, jossa asunnottomuuden katsotaan syntyvän yksilöllisten, yhteisöllisten ja rakenteellisten tekijöiden vuorovaikutuksessa. Tutkimusasetelmaa kuvaavan kolmannen luvun aluksi esitellään tutkimustehtävä ja -kysymykset, ja sen jälkeen tutkimuksessa käytetty aineisto, sosiaalitoimen asiakirjat. Kolmannen luvun lopuksi kuvataan aineiston analyysi, jossa

hyödynnetään sisällönanalyysiä. Viidennessä luvussa paneudutaan tietosuojaan, tutkimusetiikkaan ja tutkijan positioon.

Empiiristen lukujen aluksi esitellään tutkimukseen valikoituneiden henkilöiden taustatiedot ja aineiston pohjalta rakennettu kuva Hietaniemenkadun palvelukeskuksen tehtävästä palvelujärjestelmässä. Kuudennessa luvussa kuvataan asuntoväestöön siirtymisen prosessi. Aineisto on luokiteltu ensimmäisen pysyvän asumismuodon mukaan, joita ovat asuminen pienasunnossa, solutukiasuminen, tukikotiasuminen, asumisyksikköasuminen ja palveluasuminen. Seitsemännessä luvussa paneudutaan liikkuvuuteen asuntokannan sisällä sekä asuntoväestön ja asunnottomuuden välillä. Luvussa etsitään myös vastauksia siihen, miksi kaikki eivät siirtyneet asuntoväestöön. Kahdeksannessa luvussa konstruoidaan tulosten perusteella neljä asunnottomuuspolkua, 1) asuntoväestön polku, 2) asunnottomuuden polku, 3) edestakaisen liikkeen polku ja 4) kuoleman polku. Luvussa käsitellään myös intensiivisen tuen merkitystä pienasumisessa ja suomalaisista lähtökodista kehitettyjen portaittaisen asumismallin ja asunto ensin –ideologian sekoittumista aineistossa. Aivan lopuksi on koottu johtopäätökset ja pohdinta omaksi luvukseksi.

2 Asunnottomuus ja asumispalvelut Helsingissä

2.1 Asunnottomuus käsitteenä

Ilkka Taipale (1982, 15-16) määritteli väitöskirjassaan *asunnottomuuden* sellaisen henkilön tilaksi, jolla ei ole asuntoa, ja *asunnon* rakennelmaksi tai paikaksi, jossa ihminen asuu. Asunto on kuitenkin hyvin kulttuuri- ja aikasidonnainen. *Kodin* Taipale määritteli tarkoittavan asumisen sisältöä, elinpiiriä ja ihmissuhteita. Kotiin kuuluvat myös huonekalut, tavarat ja kodin henki. Riitta Granfelt (1998, 54-55, 105, 174) käytti väitöskirjassaan kolmitasoista jaottelua, jossa *koti ja kodittomuus* liikkuvat yhteiskuntapolitiikan, ihmissuhteiden ja toimintojen sekä psyykkisen kokemisen tasoilla. Asunnottomuudesta puhuttaessa kyseessä on asuntopolitiikkaan, yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen ja tulonjaon epäoikeudenmukaisuuteen liittyvä ongelma. Asunnottomuus voidaan määritellä myös *absoluuttiseksi* ja *suhteelliseksi*. Absoluuttinen asunnottomuus käsittää kadulla, metsissä, rappukäytävissä ja yömajoissa asustelun, ja se on näkyvä sosiaalinen ongelma. Suhteellinen asunnottomuus taas käsittää esimerkiksi erilaisissa laitoksissa, huolto- ja turvakodeissa sekä tuttavien luona asuvat, eikä ole niin silmiinpistävää ja ehdotonta.

Kodittomuuden sijaan tässä tutkimuksessa käytetään asunnottomuuden käsitettä, koska asunnottomuutta tarkastellaan fyysisen tilan muutoksena – ei niinkään subjektiivisten kotiin liittyvien kokemuksellisten määrittelyjen kautta. Kotia tai kodittomuutta on vaikeaa määrittää ulkoapäin, koska jollekin tilapäinen asuminen sosiaalisine suhteineen saattaa edustaa enemmän kotia kuin asuminen omassa vuokra-asunnossa poissa tutuilta seuduilta ja tutuista sosiaalisista verkostoista. Hietaniemenkadun palvelukeskuksen yöpyjät paikantuvat lähinnä absoluuttisen asunnottomuuden alueelle, vaikka osalla palvelukeskuksen asukkaista ongelmana on vain kohtuuhintaisen asunnon puute.

Euroopan maiden tavat luokitella asunnottomuutta ja kerätä tietoa muun muassa asunnottomien määrästä poikkeavat suuresti toisistaan. Yleiseurooppalainen

asunnottomuusjärjestöjen liitto Feantsa (European Federation of National Organisations Working with the Homeless) on jaotellut asunnottomuuden ja asuntomarkkinoilta syrjäytymisen neljään osa-alueeseen. Katuasunnottomuus (*rooflessness*) tarkoittaa kadulla asumista tai yömajoissa yöpymistä, jolloin henkilön käytettävissä olevat tilat ovat julkisia tiloja tai yömajoja, eikä esimerkiksi ihmissuhteille ole yksityistä tilaa. Asunnottomuus (*houselessness*) sisältää erilaiset tilapäisen asumisen yksiköt kuten asunnottomille tai maahanmuuttajille tarkoitetut asuntolat ja laitokset. Epävarma asuminen (*insecure housing*) viittaa asumisen epävarmuuteen ja siihen liitetään muun muassa asuminen tuttavien ja sukulaisten luona tai asuminen hädän tai väkivallan uhan alla. Puutteelliset asumisolosuhteet (*inadequate housing*) liittyvät tiloiltaan epätarkoituksenmukaiseen asumiseen tai tilan ahtauteen. (Kenna 2005, 132, 156; Busch-Geertsema ym. 2010, 23.)

Asumisen rahoitus ja kehittämiskeskus ARA on kerännyt kuntakyselyin tietoa asunnottomien määrästä 1980 -luvun puolivälistä lukien, jolloin asunnottomia oli Suomessa lähes 20 000. Asunnottomien määrä puolittui 1990 -luvun puoliväliin mennessä, mutta sen jälkeen asunnottomien määrän väheneminen on hidastunut, ja joinakin vuosina määrä on myös noussut. Tiedot kootaan jokaisen vuoden marraskuun 15. päivänä, ja ne ovat näennäisestä tarkkuudestaan huolimatta suuntaa antavia: eri kuntien arviointiperusteet voivat vaihdella ja saman kunnan sisälläkin eri vuosina esitetyt tiedot voivat vaihdella tarkkuustasoltaan. (Tiitinen & Ikonen 2007, 2.) Asunnottomuustilastoihin vaikuttaa myös muun muassa asunnottomille kohdennettujen palvelujen saatavuus, joka saattaa lisätä kuntien halukkuutta löytää asiakkaita ja ihmisten mielenkiintoa rekisteröityä asunnottomaksi. Esimerkiksi asunnottomuusohjelman myötä rakennetut julkisen vallan tukemat asunnot ovat kannustaneet kuntia rekisteröimään asunnottomia järjestelmällisemmin. Lisäksi asunnottomille, päihdeongelmaisille, vanhuksille, vammaisille ja mielenterveysongelmaisille tarkoitettujen palvelujen rajat ovat häilyvät. (Saari 2015, 155-156.)

ARAN tilastoinnissa yksinäiset asunnottomat on jaettu ryhmiin asumismuodon mukaan: 1) ulkona, porrashuoneissa ja ensisuojoissa yöpyvät, 2) asuntoloissa ja majoitusliikkeissä

asuvat, 3) erilaisissa laitoksissa asuvat, 4) vapautuvat vangit, joilla ei ole asuntoa sekä 5) tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asuvat. Asunnottomia perheitä on käsitelty omana ryhmänä. (Asunnottomat 2010, 3.) *Pitkäaikaisasunnottomien* määrää kartoitettiin ensimmäisen kerran vuonna 2008. Pitkäaikaisasunnottomalla tarkoitetaan henkilöä, jonka asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä sosiaalisten tai terveydellisten syiden vuoksi yli vuoden mittaiseksi, tai asunnottomuutta on esiintynyt toistuvasti viimeisen kolmen vuoden aikana (Asunnottomat 2009, 2). Asunnottomuuden pitkittymiseen liittyviksi riskeiksi määritellään hallitsematon päihteiden käyttö, huumeiden aktiivikäyttö, mielenterveysongelmat, neurologiset vammat, taipumus väkivaltaisuuteen, rikollisuus, vankilasta vapautuminen ja velkaantuminen (Nimi ovela 2009, 6).

Hietaniemenkadun palvelukeskuksen yöpyjät paikantuvat Feantsan ja ARAn luokittelujen kahteen ensimmäiseen ryhmään. Palvelukeskuksen asumispäivystykseen asunnoton voi hakeutua ilman maksusitoumusta tai lähetettä, ja yöpyä maksutta yhden yön kerrallaan yhteismajoitustiloissa. Asumispäivystyksessä yöpyjät luokitellaan ensisuoissa tai ulkona yöpyviksi katuasunnottomiksi. Palvelukeskuksen tilapäisessä asumispalvelussa taas henkilöllä on käytössään yhden hengen huone jaettuine keittiö-, oleskelu- ja hygieniatiloin. Asumisesta peritään vuorokausivuokraa. Tilapäisen asumispalvelun yöpyjät luokitellaan asuntoloissa tai majoitusliikkeissä majoileviksi asunnottomiksi.

ARAn mukaan Helsingissä vuonna 2009 ulkona, porrashuoneissa ja ensisuoissa yöpyi 65 asunnotonta, joista 50:n arvioitiin olevan pitkäaikaisasunnottomia. Asuntoloissa ja majoitusliikkeissä asunnon puutteen vuoksi arvioitiin olevan 605 henkilöä, joista 380 oli pitkäaikaisasunnottomia. (Asunnottomat 2009, 5.) Tässä tutkimuksessa mukana olevat 107 henkilöä edustavat noin 16 prosenttia näistä ryhmistä. Tässä tutkimuksessa käytetään ARAn asunnottomuusmäärittelyä eli henkilöiden katsotaan olevan asunnottomia silloin, kun he majoilevat ulkona, palvelukeskuksessa, asuntoloissa, laitoksissa tai tuttavien ja sukulaisten luona. Asuntoväestöön heidän katsotaan siirtyvän silloin, kun he solmivat vuokrasopimuksen pää- tai alivuokralaisena. Tutkimuksen

tavoitteena on kiinnittää huomioita näihin siirtymiin asunnottomuuden ja asuntoväestön välillä.

2.2 Asunnottomuuspolut ja liikkuvuus

ARAN tilastot ovat ainoa asunnottomuuteen liittyvä aikasarja, ja puutteistaan huolimatta ne muodostavat perustan asunnottomuuspolitiikan arvioinneille. Siten ne puolustavat paikkaansa asunnottomuuskeskustelussa. (Saari 2015, 158.) Tilastollisen tarkastelun lisäksi kaivataan toisenlaista tietoa. Leena Lehtonen ja Jari Salonen (2008, 86) korostavat asunnottomuuden näkemistä *yksilöllisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden situationaalisena ja kontekstuaalisena vuorovaikutuksena*. Tilastoihin perustuva tarkastelu pelkistää asunnottomuuden helposti lineaariseksi ilmiöksi – tilaksi, jossa joko ollaan tai ei olla. Tilastot eivät esimerkiksi tuo esiin toistuvaa asunnottomuutta, edestakaista liikettä asumisen ja asunnottomuuden välillä. Lehtonen ja Salonen päätyvät puhumaan riskeistä, joita ihmisten elämänculussa ja tietyssä yhteiskunnallisessa tilanteessa esiintyy. Nämä riskit saattavat johtaa tai olla johtamatta asunnottomuuteen.

Sakari Hänninen (2010, 167) kuvaa asunnottomuuden tilastolliseen tarkasteluun liittyviä ongelmia *liikkuvuuden* näkökulmasta. Hänen mukaansa asunnottomien liikkuvuudesta ei ole edes summittaisia kartoituksia ja liikkuvuutta koskevien tietojen saaminen edellyttäisi monien rekisterien, kuten väestörekisterin, kuntien toimeentulotuen asiakastietojärjestelmien ja Kelan tietokantojen tietojen yhdistämistä. Myös Sari Pitkäsen (2010, 33) asiantuntijahaastatteluihin perustuvassa selvityksessä nousi esille tarve käynnistää pitkäaikaisasunnottomuuden eri muodot ja dynamiikan esille tuovia tutkimuksia. Tarvetta todettiin olevan muun muassa laadullisille asiakastapauksiin perustuville ja asunnottomuuden dynamiikkaa selvittäville kaupunkikohtaisille tutkimuksille.

Yleisimmät selitykset asunnottomuudelle voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään, rakenteellisiin ja yksilöllisiin. Selityksiä on painotettu eri maissa ja eri aikoina eri tavoin. (Busch-Geertsema ym. 2010, 5; Kärkkäinen 2005, 293.) Suomessa vielä 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa huomio kohdistui ihmisten henkilökohtaisiin piirteisiin, päihteiden käyttöön ja epäsosiaaliseen elämään. Tämän jälkeen siirryttiin tietoisesti

tarkastelemaan asunnottomuutta yhteiskunnan rakenteellisenä ongelmana. (Kärkkäinen 2005, 293.) Lähtökohtaisesti mikään rakenteellisten, systeemisten, ihmissuhteiden tai yksilöllisten tekijöiden tasoista ei ole toistaan olennaisempi, vaan jossakin tapauksessa asunnottomuus on seurausta rakenteellisista tekijöistä, kuten kohtuuhintaisten asuntojen puutteesta, kun taas toisessa tapauksessa ihmissuhde tai yksilölliset tekijät saattavat olla merkityksellisiä (Fitzpatrick 2005, 13; Fitzpatrick ym. 2013, 151).

Vahvoihin tutkimustuloksiin pohjautuvan 'uuden oikeaoppisuuden' mukaan asunnottomuus on seurausta yksilöllisten ominaisuuksien ja rakenteellisten muutosten dynaamisesta vuorovaikutuksesta. Asunnottomuus ymmärretään yhä useammin prosessina, jossa on erilaisia reittejä ja erilaisia ulospääsyjä eri alaryhmille. (Busch-Geertsema ym. 2010, 5.) Dynaamisessa prosessissa eri väestöryhmiin kuuluvia ihmisiä voi joutua asunnottomaksi ja poistua asunnottomuudesta erilaisten vaiheiden ja jaksojen kautta. Kaduilla ja metsissä asuvien määrä on supistunut melko pieneksi, ja nykyaikainen asunnottomuus on luonteeltaan varsin laajaa joukkoa koskettavaa jaksottaista ja epävarmaa asumista. (Kostiainen & Laakso 2012, 93.)

Painotettaessa asunnottomuuden dynaamista luonnetta päädytään tarkastelemaan asunnottomuuteen johtaneita ja sieltä pois johtaneita *polkuja, uria* tai *reittejä*. Lehtosen ja Salosen (2008, 86) mukaan aiemmin asunnottomuustutkimuksessa suosittu *urakäsite* viittaa jo sinällään urautumiseen, juuttumiseen tietyille reitille, josta on vaikea päästä pois. Staattisuudessaan se vahvistaa ajattelua asunnottomista yhtenä ryhmänä, jolla on valtaväestöstä pysyvästi poikkeavia erityispiirteitä. He päätyvät käyttämään dynaamisempaa *polku*-käsitettä, joka sisältää myös risteyskohtia eli kriittisiä kohtia elämänculussa ja asumishistoriassa. Polkukäsitteen he jakavat Pinkeyn ja Ewingin (2004) mallin mukaisesti kolmeen analysointitapaan: 1) asunnottomaksi joutumisen prosessi ja ne tekijät, jotka aiheuttavat asunnottomuuteen juuttumisen, 2) siirtymävaiheet asunnottomuuteen ja sieltä pois ja 3) asunnottomuuden kokemukset ja asumisjaksot ihmisen koko asumishistoriassa.

David Clapham (2005, 27) ehdottaa asumista koskevassa tutkimuksessa käytettäväksi asumisuran käsitteen sijaan asumispolun käsitettä. Claphamin mukaan kysymyksessä ei ole teoria tai tutkimusmetodologia, vaan lähestymistapa, joka korostaa asumiskokemuksen dynaamista luonnetta ja kytkeytymistä muihin elämän osa-alueisiin. Hän määrittelee asumispolun asumiseen ja kotiin liittyviksi käytännöiksi aikaan ja paikkaan suhteutettuina. Asumispolku on joukko jatkuvia muutoksia sosiaalisissa suhteissa ja fyysisessä asuinpaikassa. Asuntoa ei tulisi niinkään nähdä päämääränä, vaan keinona toteuttaa päämäärä.

Claphamin (2003, 123, 126) mukaan asunnottomuus voidaan nähdä jaksena tai jaksoina henkilön asumispolulla. Muuttaminen kadulta tilapäisasumiseen (*hostel*) tai tilapäisasumisesta pysyvään asumiseen on vain yksi ja mahdollisesti lyhytaikaiseksi jäävä vaihe asumispolulla. Tilapäisasumisessa asuvat saattavat ajautua takaisin kadulle, mikäli heidän asunnottomuutensa taustalla olevia syitä ei käsitellä. Pysyvän asunnon saaneilla taas voi olla hankaluuksia tulla toimeen pienillä tuloilla. Heiltä voi puuttua itsenäisen elämän edellyttämät tiedot ja taidot sekä eristäytymistä ja yksinäisyyttä ehkäisevät sosiaaliset verkostot. Polkulähestymistavassa kiinnitetään huomiota henkilöiden ongelmien moninaisuuteen, pitkän aikavälin tuloksiin ja muutoksiin asumisolosuhteissa. Asumisolosuhteiden muutokset voidaan nähdä eräänlaisina risteyskohtina, joissa on mahdollisuus suunnanmuutokseen. Polkulähestymistapa auttaa ymmärtämään, miksi nämä risteyskohdat esiintyvät, ja kuinka niitä voidaan ehkäistä. Interventio jossakin kohtaa polkua saattaa olla tehokkaampi kuin jossakin toisessa kohtaa. Interventioiden analysoimiseksi dynaamista ja kokonaisvaltaista luonnetta painottava lähestymistapa tarjoaa viitekehyksen.

Asunnottomuuden polkututkimuksessa on toisistaan erottuvia ja kilpailevia teoreettisia ja menetelmällisiä lähtökohtia, joita yhdistää yritys tarkastella monimutkaisia ja dynaamisia polkuja asunnottomuuteen ja sieltä pois: keskeistä on lähtökohta, jonka mukaan yksilöt voivat *liikkua* asunnottomuuden, huonotasaisen asuminen ja hyvätasaisen asumisen välillä. (O'Sullivan 2008, 79-80, 93.) Polkututkimuksessa kaivataan sekä käsitteellistä että aineiston keruun ja analysoinnin kehittämistä. (Clapham 2005, 252-253).

Eeva Kostiainen ja Seppo Laakso (2012, 2015) ovat tutkineet väestörekisterijärjestelmän ja kyselyaineiston perusteella henkilöiden liikkuvuutta asunnottomuuden ja asuntoväestön välillä. Jälkimmäisessä tutkimuksessaan (2015, 7, 75-76) he kartoittivat eri väestöryhmille ominaisia asunnottomuuspolkuja. Klusterianalyysin tuloksena he löysivät kahdeksan asunnottomuuspolkua, jotka voidaan karkeasti luokitella kolmeen ryhmään: 1) kitka-asunnottomiin, joilla ystävillä ja sukulaisilla vietetyn ajan jälkeen asunnottomuus ratkesi sopivan omistus- tai vuokra-asunnon löydyttyä, 2) huono-osaisiin, jotka turvautuivat asunnottomien palveluihin päättääkseen asunnottomuutensa ja 3) epävarmempien asumisurien ryhmään, jossa asunnottomuudesta on siirrytty normaaliasumiseen tai normaaliasumisesta tuttaville ja sukulaisille tai alivuokralaisasuntoon. Kostiaisen ja Laakson tutkimus käsitti asunnottomuutta edeltäneen ajan, majoittumisen asunnottomuuden aikana ja asunnottomuuden päättymiseen johtaneet tekijät.

Asunnottomuutta ja mielenterveysasiakkaiden asumista koskevissa tutkimuksissa ja erilaisissa palvelujen kehittämistä koskevissa raporteissa käytetään myös asumispolun käsitettä. Asumispolun käsitettä on käytetty esimerkiksi kehittämistyössä, jonka tavoitteena on ollut löytää sopiva asumismuoto niille henkilöille, joiden asuminen tavallisessa vuokra-asumisessa tai hajautetussa tukiasumisessa ei kyseisessä elämänvaiheessa onnistu (Manninen ym. 2005, 23). Lisäksi käsitettä on käytetty muun muassa kehitettäessä ja mallinnettaessa vapautuville vangeille kohdennettuja palveluja, joissa asumisen lisäksi tavoitteena on myös irtautuminen rikollisuudesta (Granfelt 2015, 6; Granfelt 2005, 5-6). Asumispolun käsitettä on käytetty myös jäsennettäessä portaikkomallia ja asunto ensin -mallia (Raitakari & Günther (2015, 46). Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluissa on tyypitelty erilaisia asumispolkuja, joita ovat suunnitelman mukainen polku, asumispalvelujen suurkuluttajien polku, oman polun kulkijat ja polun varrelle unohtuneet (Kettunen 2011, 62).

Tässä tutkimuksessa asunnottomuus ymmärretään dynaamisena prosessina, joka muodostuu yksilön ominaisuuksien, resurssien ja valintojen sekä rakenteen välisessä vuorovaikutuksessa. Kiinnostuksen kohteena ovat muutokset erityisesti

asumisolosuhteista ja muutokseen liittyvät tekijät. Prosessista käytetään *asunnottomuuspolun* käsitettä, mutta tarkastelun pääpaino on asunnottomuusajassa ja siirtymisessä asunnottomuudesta pois, ei niinkään asunnottomuuteen johtaneissa tekijöissä.

Valitsin asunnottomuuspolkukäsitteen, koska kaikki tutkimukseen valikoituneet henkilöt olivat sosiaalitoimen asiakirjojen mukaan asunnottomina 15.11.2009. Osalla heistä ei ollut koskaan ollut asuntoa ja heidän kohdallaan *asumispolun* käsitteen käyttäminen tuntui ongelmalliselta. Lisäksi osa tutkimukseen valikoituneista henkilöistä ei saanut asuntoa tarkastelujakson aikana, ja osalla asunnottomuus uusiutui. Asunnottomuuden päätyemisestä käytän *asuntoväestöön* siirtymisen käsitettä, koska se sulkee ulkopuolelle vakituisesti laitoksissa kirjoilla olevat, asuntoloissa majailevat ja asunnottomat (ks. Tilastokeskus).

Asunnottomuuden dynaaminen luonne vaikuttaa myös asunnottomuuden poistamiseen ja vähentämiseen tähtäävään työhön. Asunnottomien määrää ja riskejä joutua asunnottomaksi voidaan vähentää, mutta rakenteellisten tekijöiden sekä yksilöllisten ominaisuuksien, luonteenpiirteiden ja kokemusten vuorovaikutus voi tuottaa tai ylläpitää asunnottomuutta. Muutokset esimerkiksi kohtuuhintaisten asuntojen tarjonnassa, terveyspalveluissa, työllisyydessä tai taloudessa yhdessä muiden tekijöiden kanssa voivat vaikuttaa suorasti tai epäsuorasti asunnottomuuteen. Sosiaaliset ja taloudelliset muutokset voivat ajan mittaan luoda uusia konteksteja, joissa asunnottomuutta syntyy, tai olemassa olevasta asunnottomuudesta tulee yleisempää. Asunnottomuus ei ole koskaan muuttumaton sosiaalinen ongelma, koska ihmiset ovat jatkuvasti alttiina erilaisten riskitekijöiden yhdistelmille ja asunnottomuuden luonne voi muuttua. (Pleace ym. 2015, 84-85.)

Polkulähestymistapa on valittu tutkimuksen lähtökohdaksi, koska siinä huomioidaan ongelmien monimuotoisuus, asunnottomuuden taustalla olevat syyt ja pitkän aikavälin tulokset. Asunnottomuuden vähentämiseen ja poistamiseen tähtäävässä työssä on olennaisen tärkeää ymmärtää asunnottomuuteen ja sieltä pois johtaneita tekijöitä. Tutkimukseen valikoituneiden henkilöiden asunnottomuuspolkujen muotoutumiseen

ovat vaikuttaneet tarjolla olevat asumisvaihtoehdot, joihin taas ovat vaikuttaneet valtakunnalliset pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelmat. Seuraavassa kappaleessa kuvaan tämän tutkimuksen aikana toteutettujen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelmien vaikutusta asunnottomille kohdennettuihin asumispalveluihin.

2.3 Asunnottomien palvelujen kuvaus

Tutkimus ajoittuu ajanjaksoon, jolloin valtakunnalliset pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelmat (PAAVO I ja PAAVO II) muuttivat asunnottomille kohdennettuja palveluja. PAAVO I -ohjelman (2008-2011) lähtökohdat ja pääperiaatteet määriteltiin pitkälti ympäristöministeriön asettaman valmistelutyöryhmän toimesta. Työryhmän tuottamassa ”Nimi ovelsa” -raportissa todetaan, että asunnottomuus on vaikeutunut ja pitkittynyt: helppo osa asunnottomuudesta on hoidettu ja ilman asuntoa ovat jääneet ne asunnottomat, joilla on vaikeita sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia. He tarvitsevat asunnon lisäksi merkittävässä määrin palvelua, tukea ja valvontaa. (”Nimi ovelsa” 2007, 6; Kaakinen 2013b, 15.) Työryhmä asetti tavoitteeksi pitkäaikaisasunnottomuuden poistamisen, minkä katsottiin edellyttävän tavanomaisesta poikkeavia asuntopoliittisia sekä sosiaali- ja terveystoimittisia ratkaisuja ja niiden innovatiivista yhdistämistä. Tarvetta nähtiin entistä kohdennetummille, yksilökohtaisesti räätälöidyille ratkaisuille, intensiivisemmälle tuella, kuntoutukselle ja valvonnalle. (”Nimi Ovelsa” 2007, 4.)

PAAVO I -ohjelman aikana perustettiin erityisesti vahvaan tukeen perustuvia asumisyksiköitä, joissa asuminen perustuu vuokrasopimukseen. Yhteisölliset asunto ensin -periaatetta toteuttavat asumisyksiköt ovat tarjonneet pysyvän vuokrasuhteen monelle vuosikaudella asunnottomana kiertelleelle (Granfelt 2015, 23). Ohjelmakaudella 2012-2015 (PAAVO II) painopiste siirtyi hajasijoitetun asumisen ja liikkuvan tuen kehittämiseen sekä asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn. Kevyemmin tuetun asumisen kehittäminen edellytti lisäystä vuokra-asuntojen tarjonnassa erityisesti pääkaupunkiseudulla. Tärkeimmät asuntoja tarjoavat tahot ovat kaupunkien omat asuntotoimet, Y-säätiö ja Nuoriasuntoliitto. Lisäksi kolmannen sektorin toimijat ovat hankkineet asuntoja Raha-automaattiyhdistyksen avustuksella. (Pleace ym. 2015, 18, 20, 57.)

Suomen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelmien saavutukset ovat huomattavat, ja niihin kohdennettu taloudellinen panostus on merkittävä. Ohjelmat on toteutettu valtion, kuntien ja järjestöjen pitkäjänteisenä ja laaja-alaisena yhteistyönä. Kansainvälisessä arviointiraportissa todetaan, että huolellisella suunnittelulla ja

yhteisillä strategioilla voidaan ratkaista onnistuneesti myös äärimmäistä ja syvään juurtunutta pitkäaikaisasunnottomuutta. Ohjelmien merkittävä tulos on pitkäaikaisasunnottomuuden väheneminen Suomessa. (Pleace ym. 2015, 61, 84, 104.) Ohjelmien aikana rakennettiin ja hankittiin 2500 uutta asuntoa kodittomille sekä palkattiin 350 uutta työntekijää asumissosiaaliseen työhön. Pitkäaikaisasunnottomuus myös väheni 1200 henkilöllä vuosina 2008-2014. (Fredriksson & Karppinen 2015, 3, 11.)

PAAVO I -ohjelman tuloksena syntynyt rakenteellinen muutos näkyy konkreettisimmillaan Helsingissä, missä asuntolat on korvattu tuetun asumisen yksiköillä (Kaakinen 2013b, 17). Tätä voidaan pitää myös ohjelman tärkeimpänä saavutuksena (Pleace ym. 2015, 18). Asuntolapalvelujen juuret ulottuvat 1800- ja 1900-luvun vaihteeseen, jolloin hyväntekeväisyysjärjestöt perustivat asunnottomille asuntoloita ja yömajoja parantamaan huono-osaisimman väestönosan tilannetta. (Ellisaari ym. 1985, 5). Asuntoloiden ylläpitäminen oli ollut pitkälti järjestöjen vastuulla, ja esimerkiksi Helsingin kaupunki perusti vasta 1980-luvulla ensimmäisen oman asuntolansa Herttoniemeen (Kaakinen 1997, 3). Helsingin majoituskomitea asetti jo 1970-luvulla tavoitteeksi yksinäisten asunnottomien asuntoloiden ja yömajojen vuodesijaluvun alentamisen sekä huonokuntoisten yhteismajoituspaikkojen asteittaisen lopettamisen. Näiden tilalle esitettiin hoidollisempien majoituspaikkojen perustamista. (Majoituskomitea 1973, 95.) Asuntolapaikkojen määrä on vähentynyt tasaisesti. Kun vuonna 1970 Helsingissä oli 3 665 asuntolapaikkaa, vuonna 2008 niitä oli enää 558. Korvaavien asuntojen puute on kuitenkin johtanut hätämajoituksen käyttöönottoon esimerkiksi talvella 2005-2006. (Tainio & Fredriksson 2009, 184.) Helsingissä asunnottomien tilapäismajoitus asuntoloissa poistui vuoden 2015 lopussa, kun viimeinen asuntolapalveluksi määriteltyä palvelua tarjoava yksikkö alkoi tarjota asukkailleen vuokrasopimusperusteista asumista.

Ohjelmien lähtökohdaksi otettu *Asunto ensin* -periaate haastoi hoidollisten palvelujen myötä kehitetyn *portaittaisen asumismallin* (ks. Ympäristöministeriön tietoisuus 2009). Portaittaisuudella eli asteittaisuudella tarkoitetaan pitkäjänteistä, askel askeleelta tapahtuvaa asumiskyvyn palauttamista. Nopeisiin muutoksiin ei uskota ja asiakkaan kuntoutumisen edetessä hänet siirretään asteittain haastavampaan

kuntoutusvaiheeseen ja itsenäisempään asumiseen. (Jokinen & Juhila, 1991, 101-102.) Porrasmallin ideologiaa voidaan tarkastella ansainta- ja kuntoutusideologian näkökulmasta. Ensimmäinen porras on asuntola eli yhteismajoitus, toinen tukiasunto ja kolmas vuokra-asunto. Matalan kynnyksen ensisuoja on perusteltu ja välttämätönkin vaihe asumispolulla edellyttäen, että alimmalla portaalla kiinnitetään huomioita asukkaiden elämänhistoriaan ja tarpeisiin, joiden pohjalta rakennetaan yksilöllinen eri elämänalueet kattava reintegraatiosuunnitelma. (Granfelt 2003, 29-30.)

Asunto ensin -periaatteen taustalla on Yhdysvalloissa 1990-luvulla *Pathways to Housing* -organisaatiossa kehitetty *Housing First* -malli, jossa keskeisin periaate on asunnon näkeminen perusoikeutena, jota ei tarvitse ansaita. Asumisen tulee perustua pysyvään vuokrasuhteeseen, eikä sen ehtona voi olla sitoutuminen päihde- tai mielenterveyspalveluihin. Asiakkaan valinnanvapautta ja itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa. Valinnanvapaus voi koskea muun muassa asuinpaikan valintaa tai toipumisen tavoitteita. Malliin kuuluu asumisen lisäksi haittoja vähentävä lähestymistapa ja toipuminen sekä tukisuhteeseen sisältyvät asiakkaaseen kohdistuvat kunnioitus, lämpö ja myötätunto. Hajasijoitettu pienasuminen nähdään asumismuodoista ensisijaisena. Palvelujen ja asumisen eriyttämisellä pyritään varmistamaan asumisen jatkuvuus tuen tarpeen päätyttyä ja mahdollisuus saada tarvittaessa tukea myös 'ohjelmasta valmistuttua'. Ohjelma on tarkoitettu kaikkein vaikeimmassa asemassa oleville asunnottomille. (Busch-Geertsema 2013, 28-31.)

Suomalainen asunto ensin -malli on syntynyt kotimaisista lähtökohdista käsin, eikä se ole amerikkalaisen *Housing First* -mallin sovellus. Mallien perusfilosofiassa ja periaatteissa on kuitenkin yhtäläisyyksiä. (Kaakinen 2013b, 16.) Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelmakauden kokemusten perusteella suomalaisen asunto ensin -mallin keskeiseksi elementiksi voidaan tiivistää asunnon näkeminen riittävän yksityisyyden tarjoajana ja siten muiden sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien hoitamisen mahdollistajana. Ohjelman tavoitteena on luoda pysyviä ratkaisuja pitkäaikaisasunnottomien asumiseen, minkä vuoksi asumisen tulee perustua ensisijaisesti jatkuvaan, toistaiseksi voimassaolevaan vuokrasopimukseen. Asumisen järjestymiseen ei myöskään liitetä esimerkiksi päihteiden käytöstä

luopumisen ennakkoehtoja. Asunnon fyysisten puitteiden vähimmäisvaatimuksena ovat olleet ARAn tilanormit. (Kaakinen 2013a, 23-24.)

Suomalainen asunto ensin -malli sisältää sekä hajasijoitettua asumista että yhteisöllistä asumista suurissa yksiköissä. Malli vähentää tehokkaasti pitkäaikaisasunnottomuutta, mutta siihen kohdistuu myös kritiikkiä. (Pleace ym. 2015, 64-66.) Ulkomaiset arvioijat ovat kritisoineet mallia lähinnä suurten keskitettyjen yksiköiden vuoksi (Kaakinen 2013b, 21). Asunnottomien keskittyminen suuriin yksiköihin voi lisätä eristyneisyyttä tavanomaisista asuinalueista sekä edistää asuinpaikan ja asukkaiden leimautumista. Lisäksi samaan yksikköön sijoittuneiden vakavista ongelmista kärsivien kotitalouksien suuri määrä lisää ristiriitojen todennäköisyyttä. Integroitumisprosessin haasteena on pitkästyminen ja sosiaalinen eristäytyminen, jota voitaisiin ehkäistä asukkaiden aktivoimisella ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämisellä sekä koulutukseen ja työelämään rohkaisemisella. (Busch-Geertsema 2010, 7, 9-10; Pleace ym. 2015, 64, 92.)

Suomessa asunto ensin -malliin sisältyvä asukkaan autonomisuus ja päätösvalta oman päihteiden käyttösä osalta on herättänyt keskustelua (Kaakinen 2013a, 17). Mallin on nähty tukevan päihteiden käyttöä ja horjuttaneen tärkeitä päihdehuollon kehittämistoimintoja, jotka ovat usein perustuneet siihen, että onnistuneen päihdehoitojakson jälkeen palkintona on asunto (Busch-Geertsema 2010, 7). Huolta on aiheuttanut myös päihdeettömien asumisratkaisujen väheneminen (Karjalainen 2010, 158-159). Mallin tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut poistaa päihdeettämiä asumispalveluja palveluvalikoimasta, vaan niille on todettu olevan tarvetta jatkossakin. Lisäksi vuokrasopimukseen perustuvassa asumisessa lähtökohtana on tukea asukasta päihteiden käytön hallinnassa tai vähentämisessä. (Kaakinen 2013b, 17-18.)

Kritiikkiä on kohdistunut myös asukkaiden heikkoihin mahdollisuuksiin siirtyä asunnottomille kohdennetuista asumisesta tavanomaisille asuntomarkkinoille. Siten mallin voidaan katsoa uudistavan asunnottomuutta koskevat järjestelyt tarjoamatta todellista ulospääsyä asunnottomuudesta. (Busch-Geertsema 2010, 7; Hansen Löfstrand 2010, 29.) Suomen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmien kansainvälisessä arviointiraportissa nostetaan esille myös pääkaupunkiseudun vuokra-asuntopula, minkä

seurauksena tuetussa hajasijoitetussa asuntokannassa todennäköisesti asuu henkilöitä, jotka eivät enää tarvitsi tarjottua tukea, vaan pystyisivät asumaan itsenäisessä asumisessa kevyen tuen turvin. Toisaalta raportin mukaan Suomessa on tehty lupaavia avauksia yhteistyön kehittämiseksi yksityisen sektorin kanssa asuntojen kohdentumiseksi paremmin asunnottomille. (Pleace ym. 2015, 18.)

Tavanomaisille asuntomarkkinoille siirtymisen vaikeus on noussut esille myös portaittaisen mallin tutkimuksessa. Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (1991, 10-17) tutkivat 1980- ja 1990-luvun taitteessa viranomaishaastatteluaineiston pohjalta pohjimmaisten asuntomarkkinoiden pysyvyyttä ja kehämäisyyttä. Heidän mukaansa pohjimmaiset asuntomarkkinat muodostivat melko pysyvän ja suljetun kokonaisuuden, josta siirtyminen yleisille asuntomarkkinoille oli vaikeaa. Kehämäisyys ilmenee kiertelynä asumismuodon sisällä asunnosta, asuntolasta tai laitoksesta toiseen tai sitten asumismuodosta toiseen. Heikkotasoiset vuokra-asunnot muodostavat omat pienet markkinansa pohjimmaisten asuntomarkkinoiden sisällä. Joukko ihmisiä kierteleä näillä markkinoilla pääsemättä parempaan asuntoon, mutta toisaalta putoamatta varsinaiseen asunnottomuuteenkaan.

Suomalaiseen järjestelmään kuuluu elementtejä portaittaisen asumismallista ja asunto ensin -ideologiasta, ja sitä voidaan kuvata 'sekamallina' (*mixed model*). Asunto ensin -ideologiaa toteuttavasta asumisyksiköstä asukas joutuu usein muuttamaan onnistuneen asumisen ja tuen tarpeiden vähenemisen myötä, ja tällöin tukisuhde ei muodostu pysyväksi. (Granfelt 2015, 39.) Erityisesti PAAVO I ohjelman toimenpiteet ovat kohdentuneet tässä tutkimuksessa mukana oleviin henkilöihin, jotka kaipaavat asumisen lisäksi usein erilaisia tukipalveluja. Tutkimus ajoittuu asunnottomien asumispalvelujen rakenteelliseen ja ideologiseen muutoskohtaan, jolloin asuntolapalvelut ovat asteittain vähentyneet ja asumisyksikköpalvelut lisääntyneet. Tarkasteluajankohtana on samanaikaisesti toteutettu sekä portaittaista asumismallia että suomalaista asunto ensin -ideologiaa. Palvelujen sisällön muuttumisen myötä on kehitetty asiakasohjausjärjestelmiä, joista tämän tutkimuksen kannalta merkittävin on ollut painopisteen siirtyminen asuntolapaikkojen jakamisesta ja yksittäisen sosiaalityöntekijän asumishaastatteluista Selvitä-Arvioi-Sijoita (SAS) -toimintaan.

Asumisen tuki vastaa erilaisista asunnottomille kohdennettujen asumispalvelujen arviointi- ja sijoitustyöstä.

Asumisen tuessa tehdään alkukarsinta puhelun tai kirjallisen hakemuksen perusteella. Sen tarkoituksena on rajata palvelujen ulkopuolelle ja ohjata muiden palvelujen piiriin ne henkilöt, joiden asunnottomuuteen ei liity sosiaalisia tai terveydellisiä syitä, tai heidän kotikuntansa on jokin muu kuin Helsinki. Mikäli henkilöllä ei ole mahdollisuutta saada asuntoa muulta taholta ja hänen toimintakykynsä on selvästi alentunut, hänelle varataan tapaamisaika sosiaalityöntekijän kanssa. Tapaamisella selvitetään henkilön tulot ja taloudellinen tilanne, terveydentila, päihteiden käyttö, arjen toimintakyky, sosiaaliset suhteet sekä nykyinen asumistilanne ja asumishistoria. Tapaamisella kartoitetaan myös henkilön omat asumistoiveet ja kerrotaan asumisvaihtoehtoista. Haastattelun tehneen sosiaalityöntekijän valmistelun pohjalta hakemus käsitellään sosiaali- ja terveystieteiden SAS-ryhmissä, jossa kannanmuodostus perustuu kokoukseen osallistuvien sosiaalityöntekijöiden yhteisymmärrykseen tai enemmistön päätökseen. Myönteisen päätöksen saanut jää usein jonottamaan asuinpaikkaa ja paikan saatuaan hän laatii palveluntuottajan kanssa vuokrasopimuksen. Hakemus voidaan myös hylätä tai palauttaa uudelleen valmisteluun ja päätöksestä voi valittaa. (Saari 2015, 178-180.)

Hietaniemenkadun palvelukeskus ”Hietsu” kuuluu asumisen tukeen, ja sen henkilökunta on mukana arviointi- ja sijoitustoiminnassa. Seuraavassa kappaleessa kuvaan pääasiassa palvelukeskuksen suunnitteluasiakirjojen pohjalta palvelukeskuksen perustehtävää, jota täydennän myöhemmin empiirisen aineiston pohjalta.

2.4 Hietaniemenkadun palvelukeskuksen lyhyt historia

Hietaniemenkadun palvelukeskuksen perustamisen taustalla oli tarve löytää Herttoniemen asuntolalle ja ensisuojoille sekä Pääskylänrinteen päiväkeskukselle niiden toimintaan paremmin sopivat tilat. Herttoniemen asuntolan parakkityyppinen rakennus rakennettiin vuonna 1984 asunnottomille miehille, ja Kyläsaaren hoitolaitoksen toiminnan loputtua vuonna 1995 niin sanottu ensisuojojatoiminta siirtyi Herttoniemeen. Ensisuojan lisäksi Herttoniemessä oli asuntola päihteettömille. 1990-luvun loppupuolella alettiin selvittää asunnottomien palvelukeskuksen perustamista. Jo tuolloin oli selvää, etteivät Herttoniemen asuntolan rakenteet tule kestämaan pitkään. (Helsingin kiinteistöviraston tilakeskus 2006, 6.) Eduskunnan apulaisoikeusasiamies totesi syksyllä 2000 tekemässään tarkastuksessa Herttoniemen asuntolan tilat ahtaiksi ja kunnoltaan ala-arvoisiksi. Lisäksi ensisuoja todettiin epäsiistiksi, ilmanvaihto toimimattomaksi sekä kalusteet ja pinnoitteet rikkinäisiksi. Tarkastuksessa havaittiin hajuhaittoja ja kosteusvaurioita eri puolilla. Eduskunnan oikeusasiamies totesi selvityspyynnössään, että tilojen kunto oli siinä määrin huono, että niiden kunnostaminen taikka korvaaminen asianmukaisilla tiloilla olisi toteutettava kiireellisesti. (Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 2001.)

Ensisuoja- ja asuntolatyöryhmä aloitti toimintansa kaupunkisuunnitteluviraston johdolla syksyllä 2000, ja sen tehtävänä oli etsiä Herttoniemen asuntolalle uudet tilat. Työryhmä selvitti kymmeniä eri kohteita ja jätti raporttinsa tammikuussa 2002. Kaupunginhallitus päätyi kuitenkin saman vuoden alkupuolella laajentamaan Herttoniemen asuntolaa ja velvoitti samalla sosiaaliviraston huolehtimaan uuden selvitystyön käynnistämisestä. (Ensisuoja- ja asuntolatyöryhmän selvitys 7.1.2002; Helsingin kiinteistöviraston tilakeskus 2006, 7.) Asunnottomien palvelukeskusta koskevassa hankesuunnitelmassa todettiin myös Pääskylänrinteen päiväkeskuksen toimivan liian ahtaissa tiloissa. Toimivuuden ja työturvallisuuden parantamiseksi uusia tiloja oli etsitty jonkin aikaa. Ensisuojojatoiminnan ja päiväkeskuksen sijoittamisen samaan rakennukseen nähtiin tukevan toisiaan, vähentävän kustannuksia ja parantavan asunnottomien palveluja. (Helsingin kiinteistöviraston tilakeskus 2006, 7.)

Sosiaalijohtaja asetti 18.5.2005 työryhmän, jonka tehtävänä oli suunnitella asunnottomien palvelukeskusta, johon sisältyisi Herttoniemen asuntola ja Pääskylänrinteen päiväkeskus. Työryhmä kartoitti olemassa olevaa rakennuskantaa ja sen soveltuvuutta palvelukeskustoimintaan. Työryhmän näkemyksen mukaan palvelukeskuksen tuli sijaita metro- ja/tai raitiovaunureittien tuntumassa ja siten fyysisesti parhaaksi sijoituspaikaksi nähtiin kantakaupunki tai kantakaupungin tuntuma. Palvelukeskuksen sisällöksi määriteltiin ensisuojoitoiminta siihen liittyvine asuintiloineen, sekä päiväkeskuspalvelut. Työryhmä katsoi Hietaniemenkatu 5:n täyttävän aikataulullisesti ja muutoinkin palvelukeskukselle asetetut tavoitteet. Työryhmän raportissa todetaan, että Herttoniemen asuntolan ja siinä olevan ensisuojan poikkeusluvan määräaika oli päättymässä 1.8.2008. Hietaniemenkatu 5:n tontti oli asemakaavassa asuntolarakennusten tonttina, joten palvelukeskuksen sijoittaminen sille olisi mahdollista ilman kaavamuutosta. (Asunnottomien palvelukeskusta selvittäneen työryhmän ehdotus 2006.)

Kaupunginjohtaja Jussi Pajunen kehotti kaupungin kiinteistöviraston tilakeskusta sekä sosiaalivirastoa välittömästi selvittämään 15.4.2006 mennessä osoitteessa Hietaniemenkatu 5 sijaitsevan kiinteistön soveltuvuuden asunnottomien palvelukeskustoimintaan ja tekemään kohteesta hankesuunnitelman. Tämän jälkeen kaupunginhallitus teki työryhmän työskentelyn pohjalta esityksen kaupunginvaltuustolle, joka hyväksyi sen 31.5.2006. (Helsingin kiinteistöviraston tilakeskus 2006, 6; Eduskunnan oikeusasiamies 2006.)

Hankesuunnitelmassa palvelukeskuksen sisällöiksi määriteltiin asuntola- ja päiväkeskustoiminta ateriala-, hygieniala- ja hoitopalveluineen. Palvelut oli tarkoitettu kaikille helsinkiläisille, sekä miehille että naisille. Ensisuojaan suunniteltiin 60 paikkaa, joista 10 paikkaa naisille sekä asuntolaan 54 yhden hengen asuinhuonetta, jonne sijoitettaisiin päihteiden käytön hallintaan kykeneviä henkilöitä. Tavoitteeksi asetettiin omatoimisten asiakkaiden edelleen asuttaminen. Päiväkeskuksen kävijämääräksi arviointiin 100 henkilöä päivää kohden. Palvelukeskuksen nähtiin tehostavan myös palveluprosessia, parantavan palvelujen laatua ja saatavuutta sekä mahdollistavan

aktiivisen kehitystyön osaamisen ja palvelujen keskittymisen myötä. Hankesuunnitelmassa todettiin sosiaalivirastolla ja sen yhteistyöjärjestöillä olevan paljon kokemusta lähiympäristölle koituvien riskien hallitsemisesta, jonka keskeisiä elementtejä ovat säännöllinen vuorovaikutus naapuruston kanssa, reaaliaikainen palautejärjestelmä ja jalkautuva ympäristötyön malli. (Helsingin kiinteistöviraston tilakeskus 2006, 8-9.)

Palvelukeskuksen suunnittelun edetessä kaksi asuinhuonetta jouduttiin muuttamaan työhuoneiksi ja yhden hengen asuinhuoneiden määräksi muodostui 52. Ensisuojaan suunniteltiin alun perin patjamajoitusta, jolloin paikkoja olisi ollut 60 henkilölle. Ensisuojaan päädyttiin kuitenkin hankkimaan sängyt, joita tiloihin mahtui 52. Palvelukeskuksen yösijojen määrä putosi näin ollen 104:ään. Sijoittuminen Etu-Töölöön aiheutti vilkasta keskustelua ja valituksia.

”Töölön Hietaniemenkadun asunnottomien tukipisteeseen kohdistunut valitysryöppy on viivästyttänyt palvelukeskuksen rakennustöitä lähes vuodella... ...Korkein hallinto-oikeus vastaanotti yhteensä 16 palvelukeskusta koskevaa valitusta asunto-osakeyhtiöiltä ja yksittäisiltä asukkailta.” (Helsingin uutiset; Heino, 2008)

Palvelukeskuksen suunnitteluvaiheessa asunnottomien palvelujen kehittämiskeskusteluun liittyi pyrkimys muuttaa leimaavia tai leimautuneita käsitteitä. Palvelukeskuksen suunnitteluasiakirjoissa käytettiin vielä ensisuoja- ja asuntolakäsitteitä, eikä niiden tilalle ollut vakiintunut uusia käsitteitä palvelukeskuksen ovien avautuessa. Ensisuojan tilalle harkittiin muun muassa vastaanottokodin ja vastaanottoyksikön käsitteitä, mutta niiden arveltiin viittaavan turvapaikanhakijoihin. Asumispäivystyskäsitteen hyvinä puolina pidettiin sitä, että se viittaa sekä asumiseen että ympärivuorokautiseen aukioloaikaan. Asuntolakäsitteen korvaajaksi pohdittiin muun muassa arvointiyksikköä, mutta palvelun sisältöä paremmin kuvaavana pidettiin tilapäisen asumispalvelun käsitettä. Asumispäivystys-käsite on otettu käyttöön ainakin Helsingissä, Vantaalla ja Tampereella siinä vaiheessa, kun aikaisemmat ensisuoja- ja palvelut on siirretty uusiin tiloihin. Kaikissa näissä kaupungeissa asumispäivystys on sijoitettu osaksi laajempaa asunnottomien palvelukokonaisuutta eli palvelukeskusta.

Akuutissa tilanteessa tarjottavaan tilapäiseen asumiseen tai majoitukseen on liitetty myös erilaisia käsitteitä kuten tilapäismajoitus, tilapäinen asuminen, kriisimajoitus tai kriisiasuminen. Palvelukeskuksen perustamisen aikoihin Helsingissä käytettiin vielä yleisesti tilapäismajoituksen käsitettä, jonka käyttö on vähentynyt asuntolapalvelujen vähenemisen ja poistumisen myötä. Helsingin kaupungin kriisimajoitusryhmä (2013, 1) määritteli kriisimajoituksen tarkoittamaan sosiaalihuollon viimesijaista velvoitetta kiireellisen asumisen järjestämiseen asunnon puutteesta johtuvassa akuutissa hätätilanteessa. Sosiaalihuoltolain (1301/2014, 21§) mukaan henkilölle, joka tarvitsee kiireellistä ja lyhytaikaista apua järjestetään tilapäistä asumista. Tässä tutkimuksessa käytetään *tilapäismajoituksen* käsitettä erityisesti asuntola-asumisen yhteydessä ja muilta osin pyritään käyttämään sosiaalihuoltolain mukaista *tilapäisen asumisen* käsitettä. Lisäksi *yhteismajoituskäsitettä* käytetään silloin, kun halutaan korostaa majoittumista useamman hengen huoneisissa.

Palvelukeskuksen suunnitteluasiakirjojen sisältö painottuu pitkälti toiminnalle soveltuvan fyysisen ympäristön selvittämiseen ja kuvaamiseen. Sisällöllisesti toiminta keskittyy ensisuoja- ja päiväkeskustoimintaan tarvittavine ravinto- ja hygieniapalveluineen. Sinikka Törmä on käyttänyt *huono-osaisuuspalvelujen* käsitettä kuvaamaan palveluja, joiden tarkoituksena on tarjota helposti saavutettavalla tavalla asunnottomille tai muutoin heikossa asemassa oleville mahdollisuus ravintoon, puhtauteen, lepoon, turvaan ja sosiaalisiin kontakteihin edellyttämättä heiltä perusteellista elämäntavan muutosta (Törmä 2009, 32-33). Huono-osaisuuspalvelujen käsite kuvaa hyvin palvelukeskuksen toiminta-ajatusta, mutta tässä tutkimuksessa käytetään yleisempää *matalan kynnyksen* käsitettä, joissa Törmän (2009, 48) mukaan on yleensä keskeistä mahdollisuus asioida anonyymisti suoraan kadulta, ilman lähetettä sekä mahdollisuus asioida päihtyneenä tiettyynajaan saakka. Lisäksi palvelujen sijainnissa ja aukioloajoissa pyritään huomioimaan kohderyhmän tarpeet ja vähentämään byrokratiaa. Palvelut ovat yleensä maksuttomia ja niissä korostetaan normaalipalveluja voimakkaammin asiakkaan arvostamista ja omaa tahtoa.

Asunnottomien palvelujen rakenteelliseen muutokseen on liittynyt ensisuo-
jien korvaaminen palvelukeskuksilla. ”Nimi ovesa” -raportissa (2007, 32)
Hietaniemenkadun palvelukeskus määritellään kriisipäivystyksiköksi ja 'seulaksi',
jonka kautta periaatteessa kaikki helsinkiläiset pitkäaikaisasunnottomat kulkevat.
Raportissa palvelukeskuksen tehtäväksi on annettu arvioinnin tekeminen
pitkäaikaisasunnottomalle sopivasta asumisratkaisusta sekä tuen ja hoidon tarpeesta.
Hietaniemenkadulta pitkäaikaisasunnottoman on tarkoitus siirtyä pysyvämpään
asumisratkaisuun ja tuen piiriin.

Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen ja poistamiseen tähtäävät toimenpiteet
sekä muu palvelujen kehittämistyö ovat vaikuttaneet palvelukeskuksen tarjoamiin
palveluihin ja toimintatapoihin. Toisaalta taas esimerkiksi asuntoloiden muunto-
ohjelman myötä vähentynyt muu tilapäismajoitus ja vuokrasopimusperusteisen
asumisen ensisijaisuus ovat vaikuttaneet siihen, millaisissa elämäntilanteissa
asunnottomat ohjautuvat palvelukeskukseen ja millaisten prosessien kautta pois
palvelukeskuksesta. Tutkimuksen keskiössä palvelukeskuksesta pois johtanut polku.

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tutkimus tarkastelee 15.11.2009 palvelukeskuksessa yöpyneiden 107 henkilön asunnottomuuspolkuja. Asunnottomuus ymmärretään prosessina, jossa eri väestöryhmillä on erilaisia reittejä asunnottomuuteen ja sieltä pois. Tämä prosessi käsitetään *asunnottomuuspolkuna*, joka muodostuu yksilöllisten, yhteisöllisten ja rakenteellisten tekijöiden vuorovaikutuksessa. Rakenteellisiin tekijöihin ovat vaikuttaneet PAAVO-ohjelmien tavoitteet, asuntoloiden muuttaminen pysyvän asumisen yksiköiksi ja ideologinen muutos portaittaisesta mallista asunto ensin -malliin (ks. luku 2.3).

Tutkimuksen tehtävänä on selvittää tarkastelujakson alussa Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa asunnottomana olleen 107 henkilön asunnottomuuspolun muodostumista sekä niitä yksilöllisiä, rakenteellisia tai yhteisöllisiä tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet onnistumiseen tai epäonnistumiseen polulla, kun toivottuna tuloksena pidetään asunnottomuuden päättymistä. Tutkimustehtävään haetaan vastausta kahden tutkimuskysymyksen avulla:

- 1 Millaiseen asumiseen Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa 15.11.2009 yöpyneet ovat päätyneet sosiaalitoimen asiakastietojen perusteella?
- 2 Millaisiksi asunnottomuuspolut ovat muodostuneet?

3.2 Sosiaalitoimen asiakirjat tutkimusaineistona

Tutkimus on kokonaistutkimus Hietaniemenkadun palvelukeskuksen yhden yön aikana yöpyneistä henkilöistä. Tutkimusaineisto koostuu palvelukeskuksessa 15.11.2009 yöpyneiden 107 henkilöiden sosiaalitoimen asiakastietojärjestelmän (ATJ) asiakirjoista. Aineistoa kerättiin asiakirjojen kirjaamisen alkamisesta vuoden 2012 loppuun saakka ja aineistoa kertyi noin 1500 sivua. Joillakin tutkimuksessa mukana olevilla merkinnät alkavat 1990-luvun alkupuolelta.

Päädyin käyttämään asiakirja-aineistoa, koska halusin tavoittaa nekin tilanteet, jotka eivät muilla menetelmillä olisi olleet tavoitettavissa esimerkiksi henkilön menehtymisen tai laitosjakson vuoksi. Asiakirjat ovat olemassa tutkimuksesta riippumatta, eikä niitä ei ole tuotettu tutkimustehtävää varten. Sosiaalitoimen asiakirjojen alkuperäismerkitys on ollut asunnottomien yksilökohtainen auttaminen sekä sosiaalityö tai -ohjaus. Sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien lisäksi asiakirjoja ovat kirjanneet muun muassa toimistosihteerit ja ohjaajat. Asiakirjoja kirjoittaneet työntekijät ymmärretään osana rakennetta, toteuttamassa työtä normittavaa ja ohjaavaa vallitsevaa lainsäädäntöä ja toimintaohjeita.

Kansainvälisen arkistoneuvoston (ICA) asiakirjamääritelmä korostaa asiakirjan muodostumista esimerkiksi viraston tai yksilön hoitaessa lainsäädännöstä johtuvaa velvoitetta tai muuta tehtävää. Varsinaisen tehtävänsä lisäksi asiakirjat voivat toimia tutkimusaineistona, mutta tällöin tulee huomioida asiakirjan alkuperäinen tarkoitus sekä tiedon kiinnittyminen aikaan ja kontekstiin. (Lybeck 2006, 13-16.) Asiakirjoja voidaan pitää pätevänä lähdetietona esimerkiksi viranomaiskäytännöistä, tiedostaen mahdollisuus tietoon liittyvästä sirpaleisuudesta ja asiavirheistä (Pekkarinen 2010, 45).

Tässä tutkimuksessa asiakirja-aineiston virheellisyys nousi esille aineiston keruun ensimmäisessä vaiheessa: valittuna yönä sosiaalitoimen asiakastietojärjestelmään on kirjattu yöpyneeksi 91 henkilöä, joista yhden henkilön hoitopaikkatiedot on virheellisesti kirjattu palvelukeskukseen, vaikka hän muiden tietojen perusteella asui toisessa yksikössä. Kyseistä henkilöä ei otettu mukaan tutkimukseen ja hänen asiakastietojensa

tarkastelu keskeytettiin välittömästi. Siten asiakastietojärjestelmän mukaan palvelukeskuksessa kyseisenä yönä yöpyneitä oli 90. Aikaisemmin oli kuitenkin jo selvinnyt, että asiakastietojärjestelmän hankaluuden, työntekijöiden vaihtuvuuden ja mahdollisesti joidenkin muiden syiden vuoksi osa asiakkaista jäi kirjaamatta asiakastietojärjestelmään palvelukeskuksen ensimmäisenä toimintavuotena. Tämän vuoksi palvelukeskukseen arkistoiitiin käsinkirjoitetut yöpyjälister, joista todellinen yöpyjämäärä pystyttiin selvittämään. Yöpyjien määräksi tuli 109.

Aineiston analyysin edetessä selvisi, että kaksi henkilöä ei ollut tuolloin asunnottomina. Toisen henkilön toimeentulotukipäätöksistä selvisi, että hänelle on myönnetty toimeentulotukea vuokraan. Asiakastietojärjestelmään hänelle on kirjattu 18 yöpymisvuorokautta palvelukeskuksessa, mutta ei syytä, minkä vuoksi hän ei ollut hakeutunut kotiinsa. Toisen henkilön kohdalla yöpymisvuorokausia oli enemmän, ja hänen on kirjattu yöpyneen palvelukeskuksessa avainten jäätyä kotiin. Kyseiset henkilöt siis yöpyivät valittuna yönä palvelukeskuksessa, mutta heidät jätettiin aineistosta pois, koska tutkimuksen tavoitteena on tarkastella valittuna yönä asunnottomana olleiden palvelukeskuksessa yöpyneiden henkilöiden asunnottomuuspolkuja.

Puutteellisten kirjausten vuoksi ei voida täysin varmaksi tietää esimerkiksi eri henkilöiden yöpymisvuorokausia Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa, koska osa niistä on jäänyt kirjaamatta. Tiedon virheellisyyden vuoksi palvelukeskuksen yöpymisvuorokausia ei esitetä tutkimusraportissa. Henkilötietonäytöllä oleviin tietoihin tulee suhtautua kriittisesti, koska esimerkiksi vuonna 2010 tehdyn tilastoajon perusteella palvelukeskuksen 830:sta yöpyjästä vain 63 prosenttia oli kirjattu olevan vailla vakinaista asuntoa, lopuilla oli kirjausten mukaan jonkinlainen asunto, muutamalla jopa omistusasunto. Tämän vuoksi asumiseen liittyvä tieto kerättiin asiakastietojärjestelmän muista asiakirjoista.

Tutkimuksessa on käytetty tietojärjestelmästä poimittua asiakirjoja, joita sosiaalialan työntekijät ovat kirjanneet erilaisia tehtäviä varten. Asiakirjojen sisältö, muoto ja niiden tarjoama informaatio poikkeavat suuresti toisistaan. Viranomaisen tekee *sijoituspäätöksen* asiakkaan sijoittuessa esimerkiksi sosiaalihuoltolain mukaiseen

asumispalveluun ja sijoitusyksiköstä *täytetään hoitopaikkatiedot*. Sijoituspäätöksiin ja hoitopaikkoihin kirjataan niukasti informaatiota, mutta ne ovat tämän tutkimuksen kannalta erittäin merkityksellisiä kertoessaan henkilöiden muuttuvista asumismuodoista ja -yksiköistä. *Tilannearviossa* kartoitetaan muun muassa asiakkaan taloudellinen ja sosiaalinen tilanne, päihteiden käyttö, arkielämä sekä työ- ja koulutushistoria. *Suunnitelma* on usein laadittu jotakin tarkoitusta, kuten työllistymistä tai asunnon hankkimista varten. *Muistiinpanoihin* taas kirjataan kaikki sellainen, mitä on muistettava esimerkiksi jonkin keskeneräisen prosessin eteenpäin viemiseksi tai oman organisaation sisällä viestittävät asiat. Muistiinpanoihin on usein kirjattu esimerkiksi asumistilanteen kartoitukset, henkilön jonotilanne ja muutokset asumisessa. Siten muistiinpanot muodostavat sijoitus- ja hoitopaikkatietojen rinnalla tämän tutkimuksen merkittävimmän aineiston. *Yhteydenotto pyynnöt* ovat mukana aineistossa, koska ne osoittautuivat joidenkin henkilöiden kohdalla informatiivisiksi. *Maksusitoumukset* taas kertovat esimerkiksi asiakkaan sijoittumisesta asuntolaan, mikäli hänelle on myönnetty toimeentulotukea asuntolan vuorokausivuokraan. *Henkilötietonäytöltä* on poimittu demografiasia tietoja, joista osa siirtyy asiakastietoihin suoraan väestörekisteritiedoista. *Toimeentulotukipäätöksiä* tässä tutkimuksessa on tarkasteltu vain niissä tapauksissa, joissa asumiseen osalta puuttuvat tiedot eivät ole selvinneet edellä mainituista asiakirjoista.

Taulukko 1: Asiakastietojärjestelmän eri asiakastietojen alkuperäissisältö ja käyttö tutkimuksessa

Lyhenne	Asiakirjan nimi	Alkuperäistarkoitus	Käyttö tutkimuksessa
Sipä	Sijoituspäätös	Päätös asiakkaan sijoittamisesta tiettyyn hoitopaikkaan tai ottamisesta jonoon.	Paljon
Hopa	Hoitopaikkatiedot	Asiakkaan hoitopaikkatiedot.	Paljon
Tarv	Tilannearvio	Asiakkaalle tehty sosiaalityön arviointi, joka on jaettu elämäntilanteiden tai arviointiosioiden mukaisesti otsakkeisiin.	Jonkin verran
Muist	Muistiinpanot	Vapaamuotoinen muistiinpanoteksti.	Paljon
Suun	Suunnitelma	Hoito-, palvelu-, kuntoutus-, huolto- ja työskentelysuunnitelmat tavoitteellisen ja suunnitelmallisen asiakastyön ja palveluiden toteuttamiseksi	Jonkin verran
Yhto	Yhteydenottopyyntö	Yhteydenotto, ilmoitus tai henkilöstä esitetty sosiaalihuollon palvelujen tarpeen arviointipyyntö.	Vähän
Henk	Henkilötiedot	Asiakkaan perustiedot, joista osa tulee väestötiedoista ja osan kirjaavat sosiaalitoimen työntekijät.	Demografiset tiedot
Päät	Päätökset	Asiakkaan päätökset.	Toimeentulotu kipäätöksiä käytetty vain puuttuvien tietojen etsimiseen.
Sitou	Sitoumukset	Asiakkaalle annetut maksusitoumukset	Vähän

3.3 Asiakirjojen sisällönanalyysi

Aineiston analyysimenetelmää kehoitetaan harkitsemaan jo ennen aineiston keräämistä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 71-71), mutta tässä tutkimuksessa alkuperäistä tutkimussuunnitelmaa jouduttiin muuttamaan muun muassa tutkimuslupaan ja aineistoon liittyvien seikkojen vuoksi. Tutkimus käynnistyi aineistolähtöisesti ja aineistoa on analysoitu laadullisesti.

Pertti Alasuutarin (2001, 39-44) mukaan laadullinen analyysi koostuu havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta, jotka käytännössä nivoutuvat toisiinsa. Havaintojen pelkistämisessä voidaan erottaa kaksi eri osaa: ensinnäkin aineistoa tarkastellaan tietystä teoreettismetodologisesta näkökulmasta, jolloin tekstimassa pelkistyy hallittavammaksi määräksi 'raakahavaintoja'. Havaintojen pelkistämisen toisessa vaiheessa havaintomäärää edelleen karsitaan yhdistämällä niitä etsimällä jokin yhteinen piirre tai nimittäjä. Laadullisen analyysin toista vaihetta, arvoituksen ratkaisemista, nimitetään usein sosiaalitutkimuksen metodiikasta puhuttaessa tulosten tulkinnaksi. Tässä vaiheessa tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään tulkinta tutkittavasta ilmiöstä.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä ensinnäkin pelkistetään aineisto, jolloin tutkimuksesta karsitaan tutkimustehtävän kannalta olennainen pois, ja koodataan tutkimustehtävälle olennaiset ilmaukset. Toisessa vaiheessa, aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä, aineistosta koodatut alkuperäisilmaukset käydään läpi ja aineistosta etsitään eroavaisuuksia tai samankaltaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Kolmanneksi aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä seuraa aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen, jossa erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja valikoidun tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93, 110-114.)

Tämän tutkimuksen suurimmaksi haasteeksi osoittautui Alasuutarin pelkistämisen ensimmäinen vaihe eli aineiston tarkastelu tietystä teoreettismetodologisesta näkökulmasta, minkä seurauksena aineisto myös koodattiin ja luokiteltiin kahteen

kertaan. Ensimmäisellä luokittelukerralla pääluokkia olivat palvelukeskusta edeltänyt aika, palvelukeskuksessa yöpymisen aika ja palvelukeskuksen jälkeinen asuminen. Tutkimuksen tavoitteena oli alusta saakka selvittää asunnottomien asunnon saamiseen liittyviä tekijöitä, mutta vasta luokittelun jälkeen polkulähestymistapa kiinnittyi analyysiä ohjaavaan viitekehykseen. Luokittelun jälkeen asunnottomuuteen johtaneiden polkujen tarkastelu jätettiin taka-alalle aineiston runsaan määrän vuoksi ja keskiöön nostettiin asunnottomuudesta pois johtaneiden polkujen muotoutuminen marraskuusta 2009 vuoden 2012 loppuun saakka. Siten polkujen tarkastelujakson pituus on 3 vuotta 1,5 kuukautta.

Ensimmäisestä luokittelusta säilytettiin palvelukeskusta edeltävä asumis- tai majoitusmuoto, mutta aineistosta ei poimittu esimerkiksi asunnottomuuteen johtaneita tekijöitä. Toisella luokittelukerralla pääluokkina olivat Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa asumisen aika, asuntoväestöön siirtyneet ja asunnottomat tai palvelujen piiristä asunnottomana poistuneet. Asuntoväestöön siirtyneet ja asunnottomina edelleen tarkastelujakson lopussa olleet luokiteltiin sen jälkeen asumis- ja majoitusmuodon mukaan. Lisäksi asuntoväestöön siirtyneet luokiteltiin asumisen jatkuvuuden mukaisesti. Päädyin tähän luokitteluun sen vuoksi, että eri asumismuotoihin ohjautuu henkilöitä erilaisten tuen tarpeiden perusteella ja eri asumismuodoissa asukkaat saavat hyvin eritasoista tukea. Näiden syiden vuoksi pidin todennäköisenä, että eri asumismuotoihin johtaneissa poluissa yksilön elämäntilanteet ja ominaisuudet olisivat ainakin jonkin verran erilaiset. Asumismuotojen luokittelussa käytin apuna aikaisempaa tietoa Helsingin kaupungin asunnottomille järjestämistä ja ostamista palveluista ja asunnottomien majoitusvaihtoehtojen luokittelussa ARAn luokittelua asunnottomuudesta.

Edellä mainitun luokittelun mukaisesti jokaisen tutkimuksessa mukana olleen henkilön asunnottomuuspoluista tiivistettiin oma tarinansa, joista myöhemmin etsittiin yhteisiä piirteitä ja nimittäjiä, ja siten aineistoa pelkistettiin edelleen. Aineiston luokittelussa ja analysoinnissa myös laskettiin, kuinka usein jonkin tietty asia esiintyy aineistossa. Sisällönanalyysia voidaankin jatkaa luokittelun ja kategorioiden muodostamisen jälkeen kvantifioimalla aineisto, jolloin lasketaan, kuinka usein monta kertaa sama asia esiintyy

(Tuomi & Sarajärvi 2009, 120). Numeerisen tiedon esiin tuominen tutkimusraportissa on pyritty pitämään maltillisena, mutta kvantifiointi oli tarpeellista olennaisten teemojen nostamiseksi esille ja harvemmin esiintyvien jättämiseksi taka-alalle. Analyysin viimeisessä vaiheessa kirjoitetuista poluista etsittiin asumispolkujen onnistumiseen tai epäonnistumiseen vaikuttaneita tekijöitä.

Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on Hietaniemenkadun palvelukeskukselle ja asumisen tueksi annettu tavoite tukea asunnottomia helsinkiläisiä pysyvän asumisen järjestymisessä ja ohjata heidät tarkoituksenmukaisten asumispalvelujen piiriin. Olennainen osa on henkilön tuen tarpeiden arviointi, jossa kartoitetaan henkilön elämäntilanne ja yksilölliset ominaisuudet. Asunnottomuuspolun muotoutumiseen vaikuttavat henkilön elämäntilanteen lisäksi rakenteelliset tekijät, kuten tarjolla olevat asumisvaihtoehdot. Annetun tavoitteen mukainen toivottu tulos on asunnottomuudesta asuntoväestöön siirtynyt henkilö, jonka asunnottomuus ei enää uusiudu. Onnistuneen polun alku muodostuu siten yksilöllisten ominaisuuksien ja sopivan asumismuodon kohtaamisesta, mutta jatkuessaan se muun muassa edellyttää yksilön omaa motivaatiota jatkaa asumista siihen liittyvine velvollisuuksineen ja rakenteen joustavuutta muuttuneissa elämäntilanteissa. Näiden lisäksi polun varrelle mahtuu runsas joukko muita polun onnistumiseen tai asunnottomuuden uusiutumiseen vaikuttavia tekijöitä. Viitekehys mahdollistaa myös muun muassa niiden tekijöiden tarkastelun, jotka estävät pääsyä asuntoväestöön tai tavanomaisille asuntomarkkinoille, tai uhkaavat pysyväksi ajatellun asumisen jatkumista.

4 Tietosuoja ja tutkimusetiikka

4.1 Tutkimusaineistoon ja -tuloksiin liittyvät eettiset kysymykset

Tutkimusetiikassa ei ole kysymys vain tutkimuksen suorittamisesta, vaan myös tuloksista (Hiilamo 2006, 318). Ihmistieteiden tutkimuksessa tutkimuseettisten normien keskeinen lähtökohta on ihmisen kunnioittamista ilmentävät arvot ja vakiintuneiksi eettisiksi periaatteiksi ovat muodostuneet tutkittavien ihmisten itsemääräämisoikeus, yksityisyyden kunnioittaminen ja vahingoittumattomuus (Kuula 2006, 60). Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009, 4) antamien ihmistieteellistä tutkimusta koskevien eettisten periaatteiden mukaan osallistuminen tutkimukseen tulisi olla vapaaehtoista, mutta periaatteesta voidaan poiketa tutkittaessa julkistettuja ja julkisia tietoja tai asiakirja-aineistoja. Viranomaisen rekisteri- ja asiakirja aineistojen tutkimista, jota tehdään ilman tutkittavien antamaan suostumusta, ohjataan lainsäädännöllä. Tunnisteellisten aineistojen käsittelystä säädetään henkilötietolaissa (523/1999, 8§, 14§), jonka pääperiaatteen mukaisesti henkilötietojen käsittely on sallittua tutkittavan suostumuksella. Periaatteesta voidaan kuitenkin poiketa, jos tieteellistä tutkimusta ei voida suorittaa ilman tunnistetietoja ja rekisteröityjen suostumusta ei voida saada esimerkiksi tietojen suuren määrän tai iän vuoksi.

Tässä tutkimuksessa sosiaalitoimen asiakastietoja käytetään ilman tutkimukseen valikoituneiden suostumusta, koska tutkimukseen haluttiin mukaan myös niiden henkilöiden asiakirjat, joilta suostumuksen pyytäminen ei olisi ollut mahdollista. Helsingin kaupungin sosiaalivirastolta (nyk. sosiaali- ja terveysvirasto) saatu tutkimuslupa mahdollisti 107 henkilön sosiaalitoimen asiakirjojen tarkastelun ilman suostumusta. Päätöstä perusteltiin sillä, että palvelukeskuksen johtajana toimiessani minulla on ollut lupa tarkastella asiakastietoja koko yksikön asiakaskuntaa kattavasti. Lisäksi 107 henkilön katsottiin olevan riittävän suuri määrä tunnistettavuuden poistamiseksi. Sen sijaan tutkimukseen suunniteltuun 1-4 henkilön asiakirjojen henkilöhistorialliseen tarkasteluun edellytettiin suostumuksen pyytämistä. Henkilöhistoriallinen tarkastelu rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle henkilöiden

tavoitettavuuteen ja aineistoon liittyvien syiden vuoksi. Vanhemmissa asiakirjoissa on ennakoitua vähemmän asunnottomuuteen ja asumiseen liittyviä kirjauksia, ja kulloisenkin asumismuodon selvittäminen osoittautui hankalaksi, koska sijoitus- ja kirjaamiskäytännöt ovat vaihdelleet eri aikakausina.

Yksityisyyden kunnioittaminen tarkoittaa, että tutkimustekstejä ei saa kirjoittaa siten, että yksittäiset henkilöt ovat niistä tunnistettavissa. Yksityisyyden suojan kunnioittamiseen kuuluu pohtia, mihin tutkimuksessa tarvitaan tutkittavien suoria tunnistetietoja eli nimeä, osoitetta, syntymäaikaa, henkilötunnusta, ääntä tai kuvaa. (Kuula 2006, 64, 109.) Tunnistetietojen keräämisen ja säilyttämisen perusperiaate on niiden tarpeellisuus tutkimuksessa: kun tutkimusaineisto on analysoitavissa ilman suoria tunnisteita ja niiden säilyttämiselle ole tutkimuksellisia perusteita, tutkimustarpeisiin valmistetaan ja jatkotutkimuksiin säilytetään vain tunnisteen aineistoversio (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 9).

Tässä tutkimuksessa ainoa suoria tunnistetietoja sisältävä asiakirja on lista kyseisenä yönä yöpyneistä henkilöistä. Listaa säilytettiin lukitussa kaapissa sosiaalitoimen toimipisteessä erillään muusta aineistosta. Muusta aineistosta suorat tunnistetiedot poistettiin keruuvaiheessa ja henkilöitä käsiteltiin numeroina. Tutkittavien lisäksi aineistosta poistettiin esimerkiksi tutkittavien perheenjäsenten tunnistetiedot, henkilöiden aikaisemmat kotikunnat ja osoitteet sekä aikaisempien työpaikkojen nimet ja osoitteet. Aineistosta ei poistettu kaikkia epäsuoria tunnistetietoja kuten koulutusta, perheen koostumusta tai kotipaikkakuntaa, koska niiden merkitys yksityisyyden suojalle arvioitiin vähäiseksi. Esimerkiksi tekstissä mainittua tietoa helsinkiläisyydestä ei poistettu, koska tutkimuksessa mukana olleista 107 henkilöstä 104 oli helsinkiläisiä. Asiakirjoista koottiin muun muassa kaikkien tutkimukseen valikoituneiden syntymävuosi- ja koulutustiedot, mutta näitä käsiteltiin omana taulukkonaan erillään muusta aineistosta.

Toisin kuin tutkimusaineistot, tutkimusjulkaisut ovat kaikkien saatavilla ja yksityisyyden suojan tarve julkaisuissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Erikseen tunnistamisen näkökulmasta tulee arvioida kvalitatiivisen tutkimuksen suorat aineisto-otteet ja

ratkaista, mitä epäsuoria tunnistetietoja – kuten työpaikka, asuinpaikka ja ikä – aineisto-otteen yhteyteen jätetään, mitä jätetään pois ja mitä karkeistetaan. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 11.)

Tutkimusaineistosta poistettiin kaikki suorat tunnistetiedot aineiston keruun yhteydessä ja ne korvattiin yleisemmillä ilmauksilla. Epäsuorista tunnistetiedoista poistettiin erilaisten asumispalveluyksiköiden ja laitosten nimet, koska se ensinnäkin vähentää yksittäisten henkilöiden tunnistettavuutta ja toiseksi pelkkä yksikön nimi ei välttämättä kerro lukijalle millaisesta palvelusta kulloinkin on kysymys. Aineisto-otteista poistettiin myös asiakirjan kirjanneen työntekijän tai asiakirjassa mainitun työntekijän nimet ja muut tunnistetiedot, jotka eivät tutkimuksen kannalta ole olennaisia. Anonymisoinnissa tunnistetiedon tilalle kirjoitettiin hakasulkuihin yleisempi ilmaus kuten [asiakas] tai [asumisyksikkö]. Mikäli yleisempi ilmaus on mukana aineisto-otteessa, nimi tai muu tunnistetieto on korvattu - (viivalla). Asiakirjoissa olleista kirjoitusvirheistä osa korjattiin ilman erillistä merkintää luettavuuden helpottamiseksi. Aineisto-otteissa säilytettiin ohjausprosessin ajan asiakirjan lyhenne, tapaukselle annettu numero ja asiakirjan kirjaamispäivämäärä. Näin ollen tutkimuksen ohjaajat ovat voineet seurata, että aineisto-otteita on käytetty tasapuolisesti, mutta lopullisesta tutkimusraportista tiedot poistettiin tutkimuseettisistä syistä.

Yksityisyyden kunnioittamisen lisäksi tutkimusjulkaisussa tulee huomioida myös vahingon välttämisen periaate. Tutkimusjulkaisun kirjoitustavan tulee olla sekä yksittäistä tutkittavaa että tutkimuskohteita kunnioittavaa. Tutkimuskohdetta koskevat kriittiset tulokset selitetään analyttisesti välttäen leimaavaa asenteellisuutta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 11; Kuula 2006, 206.) Julkaistuilla tutkimustuloksilla voi olla vahingollinen vaikutus tutkittavien elämään. Negatiivinen kirjoitustyyli voi leimata tutkittavien ryhmän, vaikka yksittäisiä tutkittavia ei voitaisikaan tunnistaa (Kuula 2006, 63). Toisaalta moitittava käyttäytyminen tutkittavia kohtaan saattaa vahingoittaa tutkimuksen mainetta ja siten vaikeuttaa tutkimuksen tekemistä jatkossa (Alasuutari 2005, 18).

Tutkimuksen kirjoitustyyliä on pyritty välttämään leimaavuutta ja negatiivista kirjoitustyyliä. Asunnottomuuden ja asunnottomien palvelujen tutkimuksessa tämä voi olla haastavaa, koska esimerkiksi asumiseen liittyviä tuen tarpeita on pystyttävä kuvaamaan mahdollisimman totuudenmukaisesti ja tällöin saatetaan ajautua luomaan uusia leimaavia käsitteitä. Esimerkiksi pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelmassa käytettiin *vaikeasti asutettavien* käsitettä, jonka tarkoituksena oli kuvata asumiseen liittyviä erityisiä tuen tarpeita, mutta käsitteenä sen voidaan väijäämättä katsoa tuottavan samanlaista toiseutta kuin aikaisemmin käytössä ollut *asumiskyvyttömän* käsite (Karjalainen 2010, 151-52).

Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kuuluva inhimillisten vuorovaikutussuhteiden ja -prosessien selittäminen, kuvaaminen ja ennustaminen ei useinkaan ole mahdollista ilman tutkimuskohteen kriittistä kuvaamista. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tuoma tieto saattaa horjuttaa vallitsevaa tilaa, jossa toimintatapojen muuttaminen ei ole ollut tarpeellista. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kohteeksi joutunut voi pitää tätä vahingoittamisena, mutta juuri tällainen tutkimus on moraalisesti arvokasta paljastaen oleellisia asioita yhteiskunnasta. Toisaalta tutkimus voi vahvistaa vallitsevia toimintatapoja. (Wiberg 2006, 264-265.) Tämä tutkimus oletettavasti herättää keskustelua asunnottomien palveluissa työskentelevien parissa ja jotkut tulokset voidaan kokea negatiivisiksi niiden horjuttaessa tai vahvistaessa vallitsevia käytänteitä. Tutkimusraportissa esiin nousevat seikat, kuten päihdekeskeinen elämäntapa, saattavat myös loukata tai lisätä asunnottomien leimautumista. Toisaalta nämä seikat ovat sellaisia, joiden vuoksi tavanomaisten asumisratkaisujen rinnalle tarvitaan erilaisia räätälöityjä asumis- ja tukimuotoja.

Tutkimusten aiheuttamat mahdolliset henkiset, sosiaaliset tai taloudelliset haitat voivat koskea aineiston keruuvaihetta, aineiston säilyttämistä ja tutkimusjulkaisuista aiheutuvia seurauksia (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 7-8). Tässä tutkimuksessa vahingon välttäminen liittyy erityisesti huolelliseen tietosuojan noudattamiseen tutkimuksen eri vaiheissa. Tutkimusaineiston keräämisen aikainen tietosuoja huomioitiin poimimalla tiedot sosiaalitoimen asiakastietojärjestelmästä sosiaalitoimen yksiköissä ja sosiaalitoimen tietokoneilla. Aineistosta tunnistetiedot

poistettiin keruuvaiheessa, aineistoa käsiteltiin sähköisesti ja sähköinen aineisto säilytettiin sosiaalitoimen palvelimella henkilökohtaisessa käytössä olevassa kansiossa. Aineiston keruu ja analysointi sähköisesti vähensi arkistoitavan paperin määrää. Aineistoa ei tulostettu lukuun ottamatta taulukoituja tietoja ja muistilistoja siirtymistä asuin- ja majoitusmuotojen välillä.

4.2 Työntekijä tutkijana

Tutkimuksen läpinäkyvyyttä on mahdollista lisätä paljastamalla tutkijan omat lähtökohdat. Tutkijan omien taustojen tuntemisen sijasta tärkeämpää on, että tutkija tuntee ne kehykset, joiden puitteissa tuloksia tullaan tulkitsemaan. (Hiilamo 2006, 329-330.) Jokaisella tieteenalalla ovat omaleimaiset arvolähtökohtansa ja ihmiskäsityksensä, jotka ohjaavat tutkimuskohteen määrytymistä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 127). Tämän tutkimuksen lähtökohdat ovat vahvasti omassa työkokemuksessani ja ammatti-identiteetissäni. Olen toiminut opintovapaita lukuun ottamatta Hietaniemenkadun palvelukeskuksen johtajana koko sen historian ajan ja osallistunut myös keskuksen suunnitteluun. Koska olen vaikuttanut palvelukeskuksen sisältöihin, riskinä on oman työn tulosten esittäminen positiivisessa valossa. Toisaalta tietoisena tästä riskistä saatan olla liiankin kriittinen.

Sosiaalitoimen asiakirjoja ovat kirjanneet muun muassa entiset ja nykyiset alaiseni sekä läheiset yhteystyökumppanit. Olen lukenut myös omia, aikaisemman työhistorian aikana tekemiäni kirjauksia. Osa tutkimuksessa mukana olleista henkilöistä ja palveluntuottajista on minulle tuttuja. Tämän vuoksi päädyin poistamaan aineiston keruuvaiheessa tutkimuksessa mukana olleiden henkilöiden tunnistetietojen lisäksi pääsääntöisesti asiakirjoja kirjoittaneiden ja asiakirjoissa mainittujen työntekijöiden tunnistetiedot. Osa työntekijöistä on ollut tietoisia valmisteilla olevasta tutkielmasta, jolloin periaatteessa kirjauksiin on voitu sisällyttää materiaalia, jonka on toivottu tulevan tutkielmassa julkaistuksi.

Siirtyminen palvelukeskuksen johtajan ja virkamiehen asemasta tutkijaksi ei ollut mutkatonta. Jo siirtyminen arkityössä käytetystä passiivista ja faktoja suosivasta kirjoitustavasta analyyttisempään tyyliin vaati harjoittelua. Virkamiehen asemaan teki mieli siirtyä, kun jonkun asiakkaan asumisasiaa ei oltu selvitetty tarkastelujakson aikana tai tilanne vaikutti vaativan lisäselvitystä.

Tutkimuksen alkuvaiheessa korostui asianajajan positio (ks. Juhila 2002, 201-227) ja toive osallistua tutkimuksella pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen tähtäävään

keskusteluun. Tavoitteenani oli yksikertaisesti pyrkiä vaikuttamaan siihen, että mahdollisimman moni palvelukeskuksessa yöpyvä voisi saada pysyvän asunnon. Toiseksi asianajajan positioon liittyy tavoite tuoda esille niitä työskentelyolosuhteita, joissa työntekijät toimivat asetettujen tavoitteiden ja puutteellisten – erityisesti asumispalveluihin liittyvien – resurssien ristipaineessa. Työskentelyolosuhteisiin liittyvät myös yksilön valinnat, kun asiakkaat eivät toimikaan siten kun palveluja suunniteltaessa on oletettu.

Tietoisuus siitä, että aihepiirin objektiivinen tutkiminen on mahdotonta, aiheutti ajoittain suurtakin tarvetta hakeutua analyytikon (ks. Juhila 2002, 201-227) asemaan ja kirjoittaa vain se, mitä aineisto kertoo. Tämä johti aineiston määrälliseen koodaamiseen ja pikkutarkkaan kuvaamiseen, mikä osoittautui mahdottomaksi aineiston koon ja rajaamattomuuden vuoksi. Minulla oli käytössäni rikas aineisto, mutta ei mitään käsitystä, millä tavoin ja mistä viitekehyksestä aineistoa kannattaisi lähteä analysoimaan. Aineisto näyttäytyi monenlaisten mahdollisuuksien maailmana. Tällöin kiinnityin asumis- ja asunnottomuuspolkuja koskevaan tutkimuskirjallisuuteen, jonka myötä aineiston rajaaminen oli mahdollista. Teoreettisen viitekehyksen selkiytyminen helpotti siirtymistä keskustelijan asemaan (ks. Juhila 2002, 201-227).

Tutkimusta tehdessäni tavoitteenani oli olla mahdollisimman avoin aineistolle unohtamatta kuitenkaan omasta työkokemuksestani nousevaa asiantuntijuutta. Monet tutkimuksessa tehdyt valinnat ovat sidoksissa työkokemukseeni ja ammatti-identiteettiini, jotka ovat siten vaikuttaneet tulkintakehykseeni. Osa näistä valinnoista oli tietoisia ja osa varmaankin tiedostamattomia. Yksi tietoinen valinta oli noudattaa erilaisten asumispalvelujen luokittelussa Helsingin kaupungin palvelujen kilpailutuksen kautta syntyneitä luokitteluja. Toinen valinta oli noudattaa ARAn tapaa luokitella asunnottomuutta ja Helsingin kaupungin tapaa luokitella eri majoitusmuodoissa majoilevat ARAn luokkiin. Joku toinen olisi saattanut lähteä luokittelemaan palveluja esimerkiksi niiden sisällön kautta.

Tutkijan omien lähtökohtien ja positoiden kuvaamisen lisäksi olen pyrkinyt lisäämään tutkimuksen läpinäkyvyyttä kuvaamalla aineistoa ja sen käsittelyä tarkasti. Tutkimus

paikantuu rakenteelliseen sosiaalityöhön, jonka tehtävänä on muun muassa tuottaa tietoa asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista (ks. Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 7§). Tutkimuksessa painotettiin aineistoa ja tavoitteena on tutkimuksen kiinnittyminen asunnottomuuden tutkimista ja asunnottomien palvelujen kehittämistä koskevaan keskusteluun.

5 Hietaniemenkadun palvelukeskus ja siellä yöpyneet henkilöt

5.1 Yöpyneiden taustatiedot

Tutkimusaineisto koostuu 107 henkilön sosiaalitoimen asiakirjosta. Tyypillisin aineistossa mukana oleva henkilö on 1950-luvulla syntynyt mies, joka on suomen kansalainen ja puhuu äidinkielenään suomea. Hän on naimaton ja suorittanut perus- tai keskikoulun. Hän on helsinkiläinen, mutta hänen aikaisempi kotikuntansa on ollut jokin muu kuin Helsinki 1990-2010-luvuilla.

Taulukko 2: Tutkimukseen valikoituneiden taustatiedot

Aineistossa on mukana 107 henkilöä, joista on		
Miehiä	90	84 %
Naisia	17	16 %
1910-1930-l. syntyneitä	5	5 %
1940-l. syntyneitä	17	16 %
1950-l.-syntyneitä	34	32 %
1960-l. syntyneitä	33	31 %
1970-l. syntyneitä	10	9 %
1980-l. syntyneitä	8	7 %
Naimattomia	53	50 %
Avoliitossa	2	2 %
Eronneita	48	45 %
Leskiä	4	4 %
Ylempiä toimihenkilöitä	1	1 %
Työntekijöitä	23	21 %
Opiskelijoita	1	1 %
Eläkeläisiä	32	30 %
Sosioekonominen asema muu tai puuttuu	50	47 %
Kansakoulun suorittaneita	19	18 %
Perus- tai keskikoulun suorittaneita	25	23 %
Ylioppilaita	3	3 %
Ammattitutkinnon suorittaneita	19	18 %
Peruskoulun ja ammattikoulutuksen keskeyttäneitä	6	6 %
Koulutustieto puuttuu	35	33 %
Helsinkiläisiä	104	97 %
Suomen kansalaisia	104	97 %
Suomen kielisiä	101	94 %

Tutkimuksessa mukana olevat 107 henkilöä päätyivät erilaisia polkuja pitkin Hietaniemenkadun palvelukeskukseen, missä he yöpyivät 15.11.2009. Heistä noin 78 prosenttia oli asunnottomana ennen palvelukeskukseen tuloaan. Heistä kolmannes oli majoittuneena Herttoniemen ensisuojaan tai asuntolaan tai ilmoitti asuneensa ulkona. Ulkona tai ensisuoissa majoilevista noin puolet ilmoitti asuvansa ulkona. Lisäksi Herttoniemen asuntolassa ja ensisuoissa yöpymiseen liittyi usein ajoittaista ulkona-asumista. Herttoniemen asuntolassa ja ensisuoissa yöpyminen perustuu henkilöiden omaan kertomaan, koska tutkimusaineistona ei käytetty kyseisen yksikön majoitustietojärjestelmää.

Asunnottomana palvelukeskukseen tulleista noin viidennes oli saanut toimeentulotukea asuntolan vuokraan tai asiakirjoista kävi muuten esille, että he olivat yöpyneet asuntolassa ennen palvelukeskukseen tuloa. Erilaista laitoksista kuten vankiloista, sairaaloista, päihdehuollon kuntouttavista laitospalveluista tai päihdehuollon asumispalveluista saapui hieman enemmän, reilu kolmannes kaikista asunnottomana palvelukeskukseen saapuneista. Tuttavien ja sukulaisten luona asiakirjojen mukaan oli majoillut noin 17 prosenttia.

Ennen palvelukeskukseen tuloa asuntoväestöön kuului 13 prosenttia tutkimukseen valikoituneista henkilöistä. Heistä suurin osa jäi asunnottomiksi erilaisista asunnottomille tai mielenterveyskuntoutujille kohdennetuista asumismuodoista, kuten sosiaalitoimen välivuokraamasta pienasunnosta tai tukiasunnosta. Asiakirjojen mukaan ulkomailta ja toisesta kunnasta palvelukeskukseen saapui kuusi henkilöä. Loppujen palvelukeskusta edeltänyttä asumismuotoa ei saatu selvitettyä asiakirjojen perusteella. Muutoinkin edellä mainitut palvelukeskusta edeltäneet asumis- ja erityisesti asunnottomuusmuodot ovat suuntaa antavia, koska osalla oli runsaastikin kiertelyä erilaisten majoitusvaihtoehtojen välillä.

Taulukko 3: Palvelukeskusta edeltänyt asumis- tai majoitusmuoto

Asuntoväestö, joista	14	13 %
Kaupungin asunnossa	3	
Omistusasunnossa	1	
Muussa itsenäisessä asumisessa	1	
Sosiaaliviraston pienasunnossa	1	
Sosiaaliviraston tukikodissa	3	
Muussa tuetussa asumisessa	3	
Mielenterveysasiakkaiden asumispalvelussa	2	
Asunnottomat, joista		79%
Laitoksessa	23	22 %
Päihdehuollon laitoksessa tai asumispalvelussa	10	
Vankilassa	7	
Sairaalassa	6	
Asuntolassa	17	16 %
Ensisuojassa tai ulkona	25	23 %
Sahaajankadun asuntolassa tai ensisuojassa	13	
Ulkona	12	
Tuttavien ja sukulaisten luona	13	12 %
Toisessa kunnassa tai ulkomailla	6	6 %
Jokin muu tai tieto puuttuu	9	8 %

Hietaniemenkadun palvelukeskuksen tilapäinen asuminen on kohdentunut pääasiassa jo entuudestaan asunnottomana olleelle väestölle. Monen asunnottomuus oli pitkittynyttä, joillakin se oli kestänyt eliniän. 15.11.2009 he kaikki yöpyvät Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa, jonka tehtävää palvelujärjestelmässä kuvataan seuraavassa kappaleessa.

5.2 Hietsun palvelukeskus

Matalan kynnyksen päivystyksellistä palvelua

Sosiaalitoimen asiakirjoissa Hietaniemenkadun palvelukeskus näyttäytyy vahvasti matalan kynnyksen päivystysluonteisena palveluna. Matala kynnyks koskee erityisesti asumispäivystystä, josta asiakirjoissa käytetään myös ilmauksia ”alakerta”, ”ensisuoja”, ”H5” tai ”Hietsu”. Käytän Hietsu-lyhennettä tutkimusraportissa, koska sitä käytetään asiakirjoissa ja se on vakiintunut käyttöön myös palvelukeskuksen arkikielessä.

Matala kynnyks ilmenee asiakirjoissa ensisijaisesti maksuttomana yösiijana, jonne asiakas voidaan ohjata ilman lähetettä, arviointikäytäntöjä tai maksusitoumusta. Palvelukeskukseen ohjattiin asiakkaita tilanteissa, joissa asiakas oli jonossa jonnekin pysyvään asumismuotoon ja kaivannut tilapäisasumista. Henkilöt saattoivat tulla uloskirjoitetuiksi asuntolasta, asumisyksiköstä tai tukikodista. Henkilöitä ohjattiin Hietsuun, kun tuttavilla asuminen päättyi jostakin syystä, päihdehoito tai päihdehuollon asumispalvelu keskeytyi yllättäen, muut asuntolat olivat täynnä tai henkilö kotiutettiin sairaalasta ilman asuntoa. Asiakirjoissa nousee esiin toiminnan päivystysluonteisuus.

”Todettu, että päivystysluontoisesti helsinkiläiset asunnottomat voivat hakeutua Hietaniemenkadun palvelukeskukseen ja että jatkomajoituksesta tulisi keskustella oman sosiaalityöntekijän kanssa.”

Matala kynnyks näyttäytyy joissakin tapauksissa ongelmallisena, koska henkilö saatettiin kotiuttaa sairaalasta jatkohoitoon Hietsuun, vaikka palvelukeskuksen henkilökunnan arvion mukaan hänelle ei pystyttäisikään tarjoamaan riittäviä tuki- ja hoivapalveluja. Lisäksi huonokuntoisia asiakkaita uloskirjoitettiin muista asuntoloista palvelukeskukseen, vaikka heidän palvelun tarpeensa oli selvästi suurempi. Palvelukeskuksen henkilökunnan arvion mukaan erityisesti toiminnan alkuvaiheessa palvelukeskus-käsite liitettiin virheellisesti ikäihmisten palveluihin, ja Hietaniemenkadun palvelukeskuksen oletettiin tarjoavan todellisuutta enemmän hoivapalveluja.

Asumissuunnitelmissa matala kynnys ilmeni esimerkiksi siten, että asiakkaan kanssa sovittiin kolmen kuukauden kokeiluasumisesta pienasunnossa ja paluumahdollisuudesta palvelukeskuksen tilapäiseen asumispalveluun, mikäli pysyvä asuminen ei sujuisi. Palvelujen viimesijaisuus ilmenee pysyvässä asumisessa esiintyneiden ongelmien käsittelyn yhteydessä: asiakkaalle saatettiin todeta, että asumisen epäonnistuessa hänelle ei ole muuta paikkaa tarjolla kuin Hietsu.

Matala kynnys ja palvelujen tarjoaminen kaikille asunnottomille helsinkiläisille samassa yksikössä näyttäytyy yöpyjän kannalta ongelmallisena. Sosiaalitoimen asiakastiedoissa on useita merkintöjä, että henkilö ei halua tulla Hietsuun. Syitä ei aina mainita, mutta yleisimpänä kirjattuna syynä esiintyy varastelu, mitä pyrittiin ehkäisemään säilytyslokeroilla. Muita viihtyvyyttä heikentäviä tekijöitä ovat suhteet muihin asukkaisiin ja asumispäivystyksen yhteismajoitustilat.

”...Asiakas oleskelee kavereiden luona ja Hietaniemen palvelukeskuksessa. Siellä kuitenkin ei voi nukkua, kaikki varastetaan, on huonot suhteet muihin asukkaisiin ja asiakkaan on erittäin vaikea olla siellä, toivoo asuntolapaikka...”

”...Palvelukeskuksessa ei halua yöpyä koska kertoo tullessa ryöstetyksi useaan otteeseen. Asiakas ei osannut sanoa, miksi ei jätä omaisuuttaan palvelukeskuksen säiliölokeroon yöksi. Ei huoli asuntolapaikkaa [asuntolasta], koska sekin on asiakkaan kuuleman mukaan yhteismajoituspaikka...”

Oman tilan ja yksityisyyden puuttuminen aiheuttaa nukkumisvaikeuksia ja ärsyyntymistä muiden asukkaiden käyttäytymiseen. Nukkumisvaikeudet johtuvat toisaalta muiden asukkaiden levottomuudesta, toisaalta taas asukkaan oma levottomuus saattoi johtaa nukkumattomuuteen. Useissa tapauksissa työntekijän arvion mukaan palvelukeskuksen asumispäivystys ei ollut asiakkaalle soveltuva asumismuoto esimerkiksi terveydentilan vuoksi.

”...Asiakas myös haluaisi paikan hostellista, koska Hietaniemenkadun yhteisö on kauhea paikka. Kehottaa allekirjottanutta olla lähettämättä sinne ketään, koska paikka on vielä niin alkutekijöissä ja juopot eivät arvosta sitä lainkaan...”

”...Palvelukeskuksen alakerta sairauksien ja lääkitysten kanssa erittäin huono asumisvaihtoehto. Jos ei saa asuntolapaikkaa niin harkitaan yläkerta mahdollisimman pian...”

Matala kynnys ja palvelujen viimesijaisuus tarjoaa myös mahdollisuuden palata Hietsuun, vaikka asuminen järjestyisi toisaalta. Valittuna yönä palvelukeskuksessa yöpyi henkilöitä, joilla oli samaan aikaan asuntolapaikka. Palveluihin hakeutui tai ohjautui myös enemmän yöpyjiä kuin yösijoja oli tarjolla.

...”[Asiakas] tuhannen humalassa Hietaniemenkatu 5 yläkerran asumishaastattelussa. Ilmoitti saavansa alivuokralaisasunnon... ...Kehotettu ottamaan yhteyttä omaan sosti, kun on saanut sopimuksen tehtyä. Jos ei saa ko. asuntoa pyydetään tavatessa ohjaamaan toiseen asuntolaan Asson majoituksen kautta. Hietaniemenkadun alakerta tukossa.”

Asumispäivystyksen lisäksi matalasta kynnyksestä löytyy merkintöjä Hietsun terveydenhoito- ja sosiaalipalveluja sekä hygieni- ja ravintopalveluja koskevissa kirjauksissa. Kirjauksissa Hietsun maksuton aamiainen saattoi olla ainoa päivittäinen ruoka-annos. Peseytymään sekä sosiaalityöntekijän, sosiaaliohjaajan, sairaanhoitajan tai lääkärin vastaanotolle pääsi ilman ajanvarausta hyvinkin huonossa kunnossa. Näitä palveluja saattoivat käyttää yöpyjien lisäksi myös muualla majoilevat asunnottomat ja asunnottomuustaustaiset.

”Hietaniemenkadulla. Ostanut sovitusti silmälasit, loput rahat kertoman mukaan viety. Keskusteltu ruokamaksusitoumuksesta ja sovittu, että sijoittaa nyt saamistaan 150e osan etukäteen ruokalaan, jotta ei jää ilman ruokaa. Erittäin huonossa kunnossa ja naama auki. Ohjattu suihkuun ja terveydenhoitajalle ja yritetty motivoida katkollen. Epäilemättä pidempi hoitojakso suositeltavaa...”

Asiakirjoissa Hietsun asumispäivystys ja muut matalan kynnyksen palvelut näyttäytyvät paikkana, jonne henkilö voidaan ohjata tai hän voi hakeutua silloin, kun muuta paikkaa ei ole tai ne eivät ota häntä vastaan. Tärkeimmät kriteerit palveluihin hakeutumiselle ja ohjaamiselle ovat asunnottomuus ja helsinkiläisyys. Matala kynnys ja suuri yhteistilojen määrä aiheuttaa ajoittain suurtakin levottomuutta Hietsun arjessa ja turvattomuuden tunteita palveluja käyttäville.

Asumispäivystyksestä tilapäiseen asumispalveluun

Asumispäivystyksestä henkilön oli mahdollista hakea Hietsun tilapäiseen asumispalveluun, joka on maksullista tilapäistä asumista yhden hengen huoneissa yhteisine keittiö-, hygieni- ja oleskelutiloineen. Asiakirjoissa käytetään tilapäisestä asumispalvelusta ilmaisua ”yläkerta” tai ”kerrokset”. Tuolloin tilapäiseen asumispalveluun hakeuduttiin sosiaaliohjaajien haastattelun kautta, ja yleensä ennen muuttoa asukkaat keskustelivat terveydentilastaan palvelukeskuksen sairaanhoitajien kanssa. Asumispalveluun muuttoa perusteltiin muun muassa korkealla iällä, terveydentilalla, pitkällä ulkona-asumishistorialla, työtoiminnalla tai pyrkimyksellä päihteettömyyteen. Haastattelussa henkilö saattoi esittää omia asumistoiveitaan, koska tuolloin palvelukeskuksessa oli oma kerros päihteettömyyteen pyrkiville miehille. Muutamat valitsivat tilapäisen asumispalvelun sijasta yöpymisen asumispäivystyksessä. Perusteluiksi he mainitsivat haluttomuuden maksaa asumisestaan vuokraa ja työkiireet.

”...Asiakas toivoo asumista tilapäisen asumisen yksikössä Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa, ja nimenomaan 4 kerrokseen. Siellä voi asua lievästi päihtyneenä - ei itse usko pärjäävänsä täysin päihteettömällä puolella 5 kerroksessa...”

”...Toivoo huonetta päihteettömästä solusta, parempia mahdollisuuksia olla selvin päin ja saavansa tuttunsa kautta töitä, uskoo sen onnistuvan kunhan ei möhli...”

Muuttaminen asumispäivystyksestä tilapäiseen asumispalveluun tarkoitti monille yksityisyyden lisääntymistä, elämäntilanteen tasaantumista ja päihteiden käytön vähenemistä. Erityisesti viidennen kerroksen päihteettömyyteen pyrkivien miesten asiakirjoissa on merkintöjä päihteiden käytön hallinnan lisääntymisestä, mutta monissa tapauksissa myös muissa kerroksissa asuvien päihteiden käyttö väheni. Asumistilanteen kohentuminen helpotti myös taloudellisten asioiden hoitamista ja henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimista.

”...Asunut 2 kk asumispalvelukerroksessa. Kokee, että on ollut rauhallista, nauttii omasta rauhasta. Jalat on saatu kuntoon. Henkilökortti saatu...”

...edunvalvoja nimetty... ...siisteydestä ja hygieniasta huolehtii. Suositellaan ruokailua päivittäin. Lääkityksiä ei ole. Asioiden hoidossa tarvitsee hiukan apua...”

Kaikilla asumistilanteen muutos ei kuitenkaan johtanut kuntoutumiseen ja parempaan päihteiden käytön hallintaan, vaan osalla päihteiden käyttö lisääntyi ja toimintakyky aleni. Tällöin henkilöitä ohjattiin tai pyrittiin motivoimaan katkaisuhuitoon ja päihdehuollon asumispalveluun. Katkaisuhuitojaksoa voitiin edellyttää ennen muuttoa tilapäiseen asumiseen.

”...Pidemmän ajan juominen, kaatuillut rollaattorilla ja kasvot ruvella. Yläkerran asuminen katkolla alle laskemisen ja siivottomuuden vuoksi. Muut asukkaat valittaneet. Sovittu asiakkaan kanssa, että lähtee katkaisuhuitoon... ...Sas- jonossa palveluasumiseen.”

”...Huonossa kunnossa ties monennetta päivää. Alkoholista täysin voimattomaksi. Sovittu, että lähtisi ensin katkaisuhuitoon ja [päihdehuollon asumispalveluun]... ei koe tarvitsevansa katkaisuhuutoa...”

Palvelukeskuksen tarjoama päihteetön asuminen tuki kuntoutumista, mutta toisaalta johti paluuseen asumispäivystykseen päihteiden käytön hallinnan epäonnistuessa. Muut kirjatut syyt tilapäisen asumispalvelun päättymiseen olivat yli seitsemän vuorokautta kestäneet ilmoittamattomat poissaolot, väkivaltaisuus, irtaimiston ja hälytysjärjestelmien rikkominen sekä toistuvat sääntörikkomukset, joiden sisältöä asiakirjoissa ei kuvattu tarkemmin. Myöhemmin ilmoittamattomien poissaolojen syyksi ilmeni joissakin tapauksissa joutuminen vankilaan tai sairaalaan. Sääntöjen rikkominen ei kuitenkaan automaattisesti tarkoittanut asumisen päättymistä, vaan tilanteissa arvioitiin asumiseen liittyvien ongelmien vakavuutta.

”...Kertaalleen löydetty hissistä vaatteita humalassa, toisen kerran salakuljettanut naisen ja alkoholia huoneeseensa. Em. asioista jo puhuteltu ohjaajien toimesta. Otetaan edelleen puheeksi asuminen tavattaessa...”

Tilapäisen asumispalvelun asukkaat luopuivat toisinaan huoneestaan ja palasivat asumispäivystykseen. Syiksi mainittiin muiden asukkaiden kiusaaminen, asuinkerroksen

rauhattomuus, turvattomuuden tunne ja varattomuus maksaa vuokraa. Osa kaipasi alun perinkin vain tilapäistä asuinpaikkaa.

”..Kokee, ettei ole varoja asua ylhäällä ja vuokra nyt rästissä... ..kokenut myös tulleen uhatuksi asumispalvelukerroksessa...”

Aikaisempiin vuokrarästeihin nähden merkintöjä vuokravelan syntyisestä palvelukeskuksessa asumisen aikana on yllättävän vähän. Vuokranmaksua seurattiin säännöllisesti ja muuttopäiväksi useissa tapauksissa valittiin eläkepäivä. Vuokran maksaminen ja sen merkitys esimerkiksi jatkoasumisen järjestymiseksi oli esillä useissa työntekijän ja asiakkaan välisissä tapaamisissa.

”...Toivoo pääsevänsä H5 tilapäiseen asumispalveluun. Haluaa näyttää, että hän vielä kykenee asumaan itsenäisesti ja odottaa, että saisi alkaa kunnolla hoitamaan asioitaan. Painottaa, että haluaa maksaa oman osuutensa vuokrasta ja sanoo itselleen olevan iso juttu, että saisi mennä pankkiin ja hoitaa vuokranmaksunsa...”

Päihitteettömälle tilapäisasumiselle oli tarvetta tarkastelujakson aikana ja se tuki monen asunnottoman päihitteettömyyttä ja tarjosi päihitteettömän asuinympäristön niille asunnottomille, joilla ei ollut koskaan ollut päihdeongelmaa. Muutamaa vuotta myöhemmin päihitteettömästä asumisesta kuitenkin luovuttiin, koska päihitteettömästä asumisesta kiinnostuneita ei ollut riittävästi. Samalla luovuttiin myös tilapäiseen asumiseen muuttavien arviointikäytännöistä. Yhden hengen huoneita ryhdyttiin tarjoamaan asumispäivystyksessä pisimpään yöpyneille.

Palvelukeskuksessa yöpyminen ja liikkuvuus

Asiakirjojen mukaan tilapäisasuminen Hietsussa oli harvoin staattista. Noin neljännes kertoi asuvansa palvelukeskuksen asumispäivystyksen lisäksi osittain ulkona tai kiertelevänsä tuttavilla ja sukulaisilla. Ulkona asumista kuvattiin autossa, rappukäytävissä, roskalaatikossa, yleisissä vessoissa ja autiotalossa majailuna.

Muutamia henkilöitä tavattiin etsivän työn yhteydessä yleisillä paikoilla kuten rautatieasemalla, kirjastossa tai jossakin tietyssä kauppakeskuksessa. Ulkona asuvia pyrittiin saamaan palvelujen piiriin motivoimalla heitä käymään palvelukeskuksessa saunassa, ruokailemassa, kynsien leikkuussa tai sairaanhoitajien vastaanotolla. Joissakin tapauksissa heitä yritettiin houkutella palvelujen piiriin varaamalla huone tilapäisestä asumisesta.

Tavallisimmin henkilöt itse päätyivät yöpymään ulkona palvelukeskuksen sijasta. Vaille yösijaa saattoi kuitenkin jäädä myös aggressiivisesta käyttäytymisestä johtuvan palvelujen rajoittamisen vuoksi. Palvelujen rajoite saattoi koskea päiväaikaan tarjottavia palveluja, jolloin turvattiin henkilön yöpyminen. Toisaalta tappelu toisen asukkaan kanssa ja henkilökunnan uhkailu johti myös viimesijaisen yösijan rajaamiseen. Aggressiivisen käyttäytymisen vuoksi oli mahdollista, että kynnykset nousivat myös muissa palveluissa.

”Ed. muist. mukaan asiakas on tapellut Hietsussa toisen asiakkaan kanssa ja ollut uhkaava työntekijöille. Poistettu poliisivoimin. Tavattava H-portaassa vartijan läsnä ollessa.”

Hietsussa tarjottavia matalan kynnyksen sairaanhoitajan, lääkärin ja jalkaterapeutin vastaanottoja kuvattiin asiakirjoissa pääsääntöisesti asiakkaiden terveyspalvelujen saatavuutta ja laatua parantavina tekijöinä. Toisaalta palvelut saattoivat heikentää asunnottomien hakeutumista Hietsuun yöpymään.

...”Asiakas pyysi myös yöpaikkaa. Ohjattu Hietaniemen palvelukeskukseen, mutta asiakas sanoi ettei mene sinne, koska sieltä viedään [psykiatriseen sairaalaan]. Asiakas poistui toimistosta.”

Ulkona asumisen sekä tuttavien ja sukulaisten luona majoittumisen lisäksi suuri osa tutkimukseen valikoituneista vietti eripituisia jaksoja erilaisissa laitoksissa kuten somaattisissa ja psykiatrissa sairaaloissa, vankiloissa ja päihdekuntoutusyksiköissä. Asiakirjojen mukaan muutamilla oli runsaasti asiointeja myös selviämisasemalla. Palvelukeskuksesta tai muista sosiaalitoimen yksiköistä asukkaita ohjattiin myös muihin tilapäisiksi tarkoitettuihin asumismuotoihin. Asumispäivystysyöpymiselle vaihtoehdoksi

tyypillisimmillään tarjottiin päihdehuollon asumispalvelua tai asuntolaa, joita erityisesti tarkastelujakson alussa vielä oli.

Tukikodissa kesä-elokuulla, kertoo joutuneensa pois väärin perustein. Sen jälkeen (asuntolassa) kuukauden joutui pois päihteiden käytön vuoksi. Väliaikoina ollut Hietaniemessä... ... Päihdehoidoissa ollut lukuisia kertoja... ...säilöönnotossa ollut useita kertoja....”

Tavoitteena pysyvä asuminen

Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa asuminen on tarkoitettu tilapäiseksi, ja tavoitteena on henkilöiden siirtyminen tarkoituksenmukaisten asumispalvelujen piiriin. Palvelukeskuksen perustamisvaiheessa tilapäisasumisen pituudeksi suunniteltiin kolmea kuukautta, tosin jo tuolloin oltiin tietoisia siitä, ettei kaikille tuossa ajassa pystytä järjestämään asuntoa. Tilapäisen asumispalvelun yhden hengen huoneiden suunniteltiin toimivan kuntouttavina palveluina, jotka mahdollistivat asumispäivystystä paremmat olosuhteet asumiseen liittyvien tuen tarpeiden selvittämiseksi ja arvioinnille.

Asumiseen liittyviä tuen tarpeita arvioitiin eri tahoilla: palvelukeskuksessa työskentelevän sosiaalityöntekijän ja asukashuoltajan tehtävänä oli pääsääntöisesti arvioida tilapäisessä asumispalvelussa asuvien tuen tarpeet ja esitellä heidän tilanteensa tuetun asumisen SAS-kokouksessa. He vastasivat muutoinkin tilapäisen asumispalvelussa asuvien sosiaalityöstä. Asumispäivystyksessä yöpyneiden sosiaalityön sijaan järjestettiin alueellisissa sosiaalityön- ja -ohjauksen toimipisteissä ja heidän asumiseen liittyvistä tuen tarpeiden arvioinnista vastasivat asumisen tuen sosiaalityöntekijät. Lisäksi palvelukeskuksen sosiaaliohjaajat tekivät tuen tarpeiden arviointia haastattellessaan henkilöitä asumispäivystyksestä tilapäiseen asumispalveluun.

Asumisen tuessa oli tuohon aikaan *tuetun asumisen SAS-ryhmä*, joka käsitteli hakemukset tukiasumiseen sekä tuettuun ja tehostettuun tuettuun asumiseen. Lisäksi asumisen tuessa oli *mielenterveysasiakkaiden SAS-ryhmä*, joka käsitteli hakemukset mielenterveysasiakkaille tarkoitettuun palveluasumiseen, tukiasumiseen ja

kuntouttavaan asumiseen. Asumisen tuki tarjosi myös palveluasumista monisairaille, joiden hakemukset käsiteltiin *muiden alle 65-vuotiaiden SAS-ryhmässä*. (Hulkkonen 2011). Aineiston analyysin yhteydessä erilaisia SAS-prosesseja ei eritellä toisistaan. Yleisimmin aineistossa esiintyy tuetun asumisen SAS-käytännöt.

Polku pysyvään asumiseen näyttää käynnistyneen pääasiassa Hietaniemenkadun palvelukeskuksen tilapäisen asumispalvelun kautta. Olennaisesti tähän vaikuttaa palvelukeskukseen sijoittuneiden sosiaalityöntekijöiden tekemä arviointityö ja mahdollisuus moniammatilliseen arviointiin palvelukeskuksen muun henkilöstön kanssa. Tilapäiseen asumispalveluun muuttaneet henkilöt valikoitiin tuohon aikaan haastatteluin, ja heikoimmin tavoitettavissa olevat henkilöt saattoivat jäädä tilapäisen asumispalvelun ulkopuolelle. Erityisesti tilapäisen asumispalvelun merkitys korostuu muutettaessa välivuokrattuihin pienasuntoihin tai tukiasumiseen.

Hietsun terveydenhoitohenkilöstö osallistui tuen tarpeiden arviointiin kartoittamalla terveydentilaa SAS-prosessia varten ja kirjoittamalla tarvittaessa hakemusten liitteeksi tarvittavat lausunnot. Pysyvän asumisen järjestymiseksi ja turvaamiseksi tehtiin myös joustavia ratkaisuja, kuten sosiaalityön ja terveystalvelujen tarjoamista palvelukeskuksesta määräajaksi pysyvän asumisen järjestyttää.

”Hoitokokous: kotiutuu tänään, hoito hyvällä mallilla. Saa mukaansa viikon lääkkeet ja jatkolääkityksen turvaamiseksi myönnetään lääkkeet toimeentulotukena. Lääkitys on välttämätön, ja jatkossa saa lääkkeisiin erityiskorvattavuuden... ...Seurataan vointia H5 ja esitetään jatkoasumismuodoksi pienasuntoa ja sosiaaliohjaajan lähityötä. Terveystalvelut vielä 0,5 v muuton jälkeen H5, joten lääkitys olisi seurannassa...”

Osa muutoista pysyvään asumiseen oli hyvin suunniteltuja ja riittävät tukipalvelut oli turvattu hyvissä ajoin ennen muuttoa. Monissa tapauksissa taas pitkästä jonosta huolimatta asiakas ei ollut osannut varautua muuttoon ja asunnon saaminen tuli ikään kuin yllättäen.

...Eivät olleet kuulemma pystyneet valmistautumaan muuttoon, koska tieto tuli päivän varotusajalla.... ...[edunvalvoja] ilmoitti, että jos asiakkaalle ei ole rahaa "tekee asiakas hänestä jauhelihaa, kuten luvannut... ...asiakas tällä hetkellä [edunvalvojan] mukaan hoidossa [psykiatrisessa] sairaalassa."

"Hietsun palvelukeskus" -luku toimii taustoittavana ja johdattelevana lukuna varsinaisille tutkimustuloksille. Seuraavissa kappaleissa paneudutaan varsinaiseen tutkimusaiheeseen, asunnottomien liikkuvuuteen ja erityisesti siirtymiin asunnottomuuden ja asuntoväestön välillä.

6 Muuttaminen eri asumismuotoihin

6.1 Hajasijoitettu pienasuminen

Pienasunnoiksi tässä tutkimuksessa luokitellaan sosiaaliviraston välivuokraamat pienasunnot, jotka voivat olla itsenäistä tai tuettua asumista. Pienasuntoihin luetaan kolmannen sektorin tai yksityisen palveluntuottajan tarjoama asuminen hajasijoitetussa pienasunnossa, johon voi myös sisältyä tukea. Pienasuntoihin luettiin myös yksityisiltä markkinoilta saatu asunto ja alivuokralaisasunto. Näihin asumismuotoihin muuttaneista kenenkään asunnottomuus ei uusiutunut.

Taulukko 4: Hajasijoitettuun pienasuntoon muuttaneet ja asumisen jatkuvuus

Asumismuoto	Muuttaneet	Asuminen jatkuu	Kuollut
Sosiaaliviraston välivuokraama asunto	5	3	2
Järjestön tai yksityisen palveluntuottajan asunto	2	2	0
Alivuokralaisasunto	2	2	0
Yksityinen vuokra-asunto	1	0	1
Yhteensä	10	7	3

Pienasuntoihin muuttaneiden asiakirjoissa on vähän merkintöjä tuen tarpeista, koska näihin asumismuotoihin ei haettu SAS-menettelyn kautta. Sosiaaliviraston välivuokraamaan asuntoon muutettiin työntekijöiden suosituksella ja yksityisen palveluntuottajan tai järjestön hajasijoitettuun asuntoon palveluntuottajan haku- ja haastattelumenettelyn kautta. Alivuokralaisasunto ja yksityisen vuokranantajan asunto löytyi sanomalehdestä tai tuttavien ja sukulaisten välityksellä.

Ennen sosiaaliviraston välivuokraaman pienasunnon tarjoamista esitettiin asumismuodoksi soluasuntoa, asumisyksikköä, yksityisen palveluntuottajan päihteetöntä asumista tai itsenäisesti haettua asuntoa yksityisiltä vuokra-asuntomarkkinoilta. Lisäksi edellytettiin mahdollisten aikaisempien vuokravelkojen selvittämistä. Päihteiden käyttö tai aikaisempi tukikotiasumisen päättymisen rajuun päihteiden käyttöön ei ollut este asunnon saamiselle.

"[Yksityisen palveluntuottajan] jonossa ja tukiasumistason sas-päätös. Jonkinasteisen päihteidenkäytön vuoksi ei oletettavasti tule etenemään [yksityisen palveluntuottajan] jonossa, joten otettu myös astun pienasuntojonoon...alkoholi ei ole ollut merkittävässä roolissa Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa. Odottanut asuntoa pian vuoden turhan päiten Hietaniemenkadulla."

Alivuokralaisasuntoon, yksityisen palveluntuottajan tai järjestön pienasuntoon muuttaneista kolmelle suunniteltiin alun perin palveluasumista. Suunnitelmat eivät toteutuneet henkilön kieltäytyttyä palveluasumisprosessin käynnistämisestä, kuntouduttua pitkän sairaalahoidon aikana tai palveluasumisen pitkän jonon vuoksi. Yksityisiltä vuokramarkkinoilla asunnon saaneelle henkilölle SAS-ryhmä suositteli päihdehoitoa ja päihdehuollon asumispalvelua, ja hänelle tarjottiin solutukiasuntoa. Toinen alivuokralaisasuntoon muuttaneista jonotti edelleen palveluasumiseen kotihoidon turvin, minkä henkilö koki riittämättömäksi. Toisen asumisolosuhteet vaikuttivat asiakirjoissa epäselviltä.

"Asiakas soitti humaltuneena ja masentuneena. Laskuja tulee koko ajan ja ei ole saanut yhteyttä [velkaneuvoja]... ...Kehotettu käymään lääkärissä hakemassa apua masennukseen, sanoi, ettei pääse liikkumaan pyörätuolilla ja taksiseteleitä ei voi käyttää lääkärimatkoihin...Asiakas on jonossa [palveluasumisyksikkö]. Selvitetään jonotilannetta. Asiakkaan suuri ongelma on yksinäisyys, ei ole ketään joka käy, ei kavereita..."

Sosiaaliviraston välivuokraamaan asuntoon muuttaneille sisällytettiin jo ennen muuttoa kotikuntoutustiimin tai lähityön tuki. Asumiskokeiluun saattoi sisältyä kolmen kuukauden määräaikainen vuokrasopimus, paluumahdollisuus palvelukeskuksen tilapäiseen asumispalveluun, sosiaalitoimen asiakkuuden ja terveystalvelujen säilyminen palvelukeskuksessa sekä asumisen vakiinnuttua siirtyminen alueellisten palvelujen käyttäjäksi.

"...Nyt siirretään sovitusti [toimiston nimi]sosiaalipalvelutoimistoon. Siirto tehdään saattaen ja uusi työntekijä pyritään tapaamaan yhdessä, koska asiakas on asioinut Assossa viimeiset 15-20 vuotta ja siirtyminen aluetoimistoon aiheuttaa hänelle suurta epävarmuutta..."

Asukkaiden saama tuki oli terveydentilan seuranta, huolehtimista lääkityksestä sekä avustamista oman asuinalueen terveys- ja sosiaalipalvelujen käytössä. Lisäksi autettiin löytämään mielekästä tekemistä arkeen vapaaehtoistoiminnan kautta. Merkintöjä löytyy asunnon kalustukseen ja etuuksien hakemiseen liittyvästä avustamisesta sekä psykososiaalisesta tuesta, joka saattoi liittyä päihteiden käyttöön, yksinäisyyteen tai ihmissuhteisiin. Tukea annettiin kutsumalla asukas toimistoon, tekemällä kotikäyntejä sekä yhteiskäynneillä muissa virastoissa.

"...Asuminen sujunut hyvin ja nyt kontakti myös alueen terveysasemalle. Alkanut käyttämään myös oman alueen ruokapalveluja ja asioinnit Hietaniemenkadulla vähentyneet. Kokonaisuudessaan muutto omaan asuntoon ja kotikuntoutustiimi - tuki on toiminut asiakkaan tilanteessa erittäin hyvin... ...taustalla on hyvin vaikea päihde- ja vankilahistoria, joten kuntoutuminen omaan asuntoon ja asumisen vakiintuminen on ollut erittäin merkittävä asia..."

Asiakirjojen mukaan tuki näyttää olleen alkuun tiiviimpää ja ajan myötä sitä vähennettiin tai lopetettiin kokonaan. Asukkailla on merkintöjä yksinäisyydestä ja tekemisen puutteesta, johon pyritty vastaamaan etsimällä työharjoittelua, kuntouttavaa työtoimintaa ja vapaaehtoistoimintaa.

"... Hakija kaipaa itselleen mielekästä tekemistä... ...kokee, että päihdeongelmaakaan ei ole, kunhan ei tarvitse viettää päiviä yksin..."

Aivan ongelmatonta asuminen ei ollut tarkastelujaksolla. Häiriöistä on kirjaus kahdella henkilöllä ja heidän luokseen tehtiin kotikäynti tai kutsuttiin toimistoon keskustelemaan asiasta. Toinen sai varoituksen taloyhtiöltä. Molemmissa tapauksissa häiriöt liittyivät vieraiden läsnäoloon asunnossa.

"...Asukas ja hänen ystävät aiheuttavat meteliä yöaikaan. Naapuri käynyt itse huomauttamassa metelöitsijöille. Asukas kutsuttu toimistoon... ... Käyty läpi tilannetta. Asukas vakuuttaa ettei vie porukoita asunnolle..."

Vuokravelkoja syntyi kahdelle henkilölle. Molemmissa tapauksissa tiedon saatuaan sosiaaliaseman sosiaalityöntekijät tai -ohjaajat alkoivat pikaisesti tavoitella asiakasta, laativat asiakkaan kanssa lyhennyssuunnitelman ja häätö ehdittiin perua. Molemmissa

tapauksissa hankaluutta aiheutti etuuksien hakeminen kahdesta paikasta, Kelasta ja sosiaalitoimesta. Satunnaiset palkkatulot mutkistivat tilannetta entisestään. Molemmissa tapauksissa asumistuki ja/tai toimeentulotuki vuokraan maksettiin asiakkaan omalle tilille. Vuokravelkaan myönnettiin toimeentulotukea, toisessa tapauksessa kahteen kertaankin. Vuokravelan syntymisen jälkeen molempien asumistuki ohjattiin maksettavaksi suoraan vuokranantajalle, samoin mahdollinen toimeentulotukena maksettava vuokran omavastuuosuus maksettiin suoraan vuokranantajalle. Molemmilla vuokravelkaa ehti syntyä toistuvasti.

6.2 Solutukiasuminen

Soluasukkailla on käytössään oma huone ja muiden asukkaiden kanssa jaetut yhteistilat, kuten keittiö- ja saniteettitilat. Solutukiasuntoihin sisältyy asumisen tuen sosiaaliohjaajien tarjoama lähityö, jonka intensiivisyys vaihtelee tuen tarpeen mukaan. Sosiaalityön asiakkuus on tällöin myös asumisen tuessa. Solutukiasunnot on yksittäisiä asuntoja Helsingin kaupungin asuntokannassa. Hietaniemenkadun palvelukeskuksella on myös käytössä yksi kolmipaikkainen asumisen tuen solutukiasunto, jonne tuen tarjoavat palvelukeskuksen ohjaajat ja sosiaalityön palvelukeskuksen sosiaalityöntekijät. Soluasuntoihin on voinut sisältyä myös yksityisen palveluntuottajan tarjoama tuki.

Taulukko 5: Solutukiasuntoon muuttaneet ja asumisen jatkuvuus

Asumis- muoto	Muuttaneet	Asuminen jatkuu	Asunnotto- muus uusiutunut	Asumis- muodon vaihto	Kuollut	Paikka- kunnan vaihto
Soluasunto	10	2	4	2	1	1

Solutukiasuntoon muuttaneiden tuen tarpeiksi asiakastietoihin on kirjattu raha-asioiden hoitamisessa avustaminen, päihteettömyyden tukeminen, lääkityksen seuraaminen, terveydentilan ylläpitäminen sekä avustaminen kuntouttavan työtoiminnan aloittamisessa. Kaikilla soluasuntoon muuttaneilla tuen tarpeita ei ollut, vaan asumisen arviossa todetaan ”ei tuen tarvetta”. Henkilöllä kuitenkin saattoi olla aikaisempaa vuokravelkaa tai monimutkainen lääkitys, mikä heikensi mahdollisuuksia päästä muuttamaan muihin asumismuotoihin. Kirjausten mukaan soluasuminen voitiin myös nähdä välivaiheen asumisena, jolloin tukea tarvitsemattomalle henkilölle tarjottiin mahdollisuus palvelukeskusta rauhallisempiin ja yksityisempiin asumisolosuhteisiin, mistä käsin itsenäisen asunnon hakeminen oli helpompaa. Soluasuminen on voinut toimia myös seurantajaksona, jonka aikana selvitetään, tarvitseeko henkilö vahvempaa tukea asumiseensa.

”..Jatkaa [asumisyksikkö] jonossa ja tukiasumisen edetessä voidaan pohtia myös pienasuntoa...”

Asumisen arviossa noin puolella on merkintä päihteiden käytöstä, tosin heistäkin osa oli ennen muuttoa ollut raittiina tai käyttänyt päihteitä hyvin vähän. Solutukiasuntoon muuttamista näyttääkin puoltavan pyrkimys päihteettömään elämään, päihdeklinikkakontakti ja asuminen palvelukeskuksen päihteettömässä solussa. Soluasuntoon muuttaneista noin puolella asumisen arviossa todetaan, että henkilö ei juurikaan käytä päihteitä. Heillä ei myöskään ollut aikaisempia päihdehoitojaksoja.

”...Kun juo, niin juo paljon ja pitkään. Putkia, jotka päättyvät yleensä lääkkeiden unohtamiseen ja epilepsiakohtaukseen, ja sairaalahoitoon. Juodessa kertoo olevansa iloinen ja juo, koska se on hauskaa. Juodessa hävittää myös tavarat. Jalat pysyvät alla. Tällä hetkellä ei koe tarvetta juoda. Lähes 2kk:n yläkertaa-asumisen aikana ei ole yöpynyt kertaakaan alhaalla...”

”...Juo keskiolutta jos jotakin, viimeksi vappuna. Tämän jälkeen ei ole juonut juuri mitään. Hermoille ottanut Hietaniemenkadun muiden asiakkaiden juominen...”

Soluasunto ei välttämättä ollut ensisijainen asumistoive ja useissa tapauksissa asunnon vastaanottamista harkittiin ja asuntoon käytiin tutustumassa etukäteen. Niin soluasunnon vastaanottotilanteessa kuin asumisen aikana ja sen päättyessäkin, asuinkaverit ovat merkittävässä roolissa.

”...Kertoo olleensa 17 vuotta milloin missäkin... ...Yhteisasumisesta huonoja kokemuksia, ruoat syöty jääkaapista jne. Tämän jälkeen kiertänyt asuntoloita... ...tänä aikana selvitetään [asumisyksikön] jonotilanne, josta maininta muistiinpanoissa. Pohdittu myös asumisvaihtoehtona tukiasuntoa, solussa voisi kuvitella asuvansa riippuen seurasta. Huono kokemus aikaisemmasta soluasumisesta 1990 -luvun lopulta...”

Solutukiasuminen järjestyi muihin asumismuotoihin nähden verrattain nopeasti asumisen arvion tekemisen jälkeen: yli puolet saaneista jonotti asuntoa kuukaudesta viiteen kuukauteen. Pidempään soluasumisen saaminen kesti silloin, kun henkilölle laadittiin lyhentämissuunnitelma aikaisemman vuokravelan lyhentämiseksi tilapalveluihin tai hän ei halunnut ottaa soluasuntoa vastaan, vaan toivoi pienasuntoa. Pisimpään, yli vuoden, asunnon saaminen kesti informaatiokatkoksen vuoksi: tällöin

henkilölle haettiin alun perin puolta kaupungin asuntoon, mutta ennen puollon tekemistä edellytettiin selvitystä edellisessä asunnossa olleesta tulipalosta.

”Uusinta käsittely, päätös: kiireellisenä soluun. Joutunut odottamaan asuntoa H5 turhan pitkään itsestä riippumattoman tiedonkulun vuoksi.”

Solutukiasunnossa asui tarkastelujakson päättyessä kaksi henkilöä, joista molemmat olivat asuneet soluasunnossa vähän vajaat kolme vuotta. Toinen heistä aloitti myös kuntouttavan työtoiminnan, mikä kirjausten mukaan sujui erittäin hyvin. Asumiseen liittyvät hankaluudet liittyivät asuinkavereiden päihteiden käyttöön, nimittelyyn ja tappeluun, mikä johti myös poliisin vierailuun asunnolla. Myöhempien muistiinpanojen perusteella tilanne rauhoittui ja asukas oli tyytyväinen asumistilanteeseensa.

”... Asuminen sujuu ja hoitaa omia asioitaan kiitettävästi. On kertonut olevansa tyytyväinen nykyiseen asuntoon. Vanha vuokravelka estää toistaiseksi yksiöasuntoon siirtymisen. Muuten on pärjäävä ja omatoiminen. Työllistymistä selvittää duurissa... ...päihteitä ei juuri käytä ja terveydentila on kohtalainen...”

Hyvin sujuneen soluasumisen aikana asumiseen tukea tarjoavilla työntekijöillä oli mahdollisuus suositella asukkaalle pienasuntoa. Maksamaton vuokravelka Helsingin kaupungin tilakeskukselle saattoi kuitenkin muodostaa esteen pienasunnon saamiselle.

6.3 Tukikotiasuminen

Tukikodit on tarkoitettu henkilöille, jotka eivät päihdeongelman tai muun syyn vuoksi selviydy itsenäisessä asumisessa tai solutukiasunnossa. Samoin kuin soluasunnoissa, myös tukikodissa asukkailla on käytössään oma huone ja muiden asukkaiden kanssa jaetut yhteistilat, kuten keittiö- ja saniteettitilat. Tukikodeissa tuen määrä vaihtelee: osa tukikodeista on miehittämättömiä, jolloin sosiaaliohjaajien lähityötä on tarjolla samaan tapaan kuin solutukiasunnoissa. Osassa tukikodeista taas on henkilökuntaa, mutta tuen määrä voi vaihdella ympärivuorokautisesta virka-aikaan paikalla olevaan henkilökuntaan. Tukikodeissa koko kiinteistö on yleensä tukikotikäytössä.

Taulukko 6: Tukikotiin muuttaneet ja asumisen jatkuvuus

Asumis- muoto	Muuttaneet	Asuminen jatkuu	Asunnotto- muus uusiutunut	Asumis- muodon vaihto	Kuollut	Paikka- kunnan vaihto
Tukikoti	12	5	6	0	1	0

Tukikotiin muuttaneiden asumisen arvioissa korostui aktiivinen päihteiden käyttö, joka useimmiten liittyi runsaaseen alkoholin käyttöön. Aktiivisesta huumausaineiden käytöstä on merkintä yhdellä henkilöllä. Muutamilla tukikotiin muuttaneilla tuen tarpeet eivät liittyneet päihteisiin, psyykkiseen sairauteen. Myös päihteiden käyttöön on joissakin tapauksissa kirjattu liittyvän myös masentuneisuutta, pahaa mieltä, häpeän tunteita ja ahdistuneisuutta. Päihteitä saatettiin käyttää myös lääkkeeksi kipuihin. Tuen tarpeiksi tukikotiin muuttaneille on kirjattu tukeminen päihteettömyydessä tai päihteiden käytön hallinnassa, avustaminen työtoiminnan aloittamisessa tai työkyvyttömyyseläkkeen hakemisessa, ohjaaminen hygienian ja terveyden hoidossa sekä asiointiapu.

Tukikotikaan ei välttämättä ollut ensisijainen asumistoive. Osa henkilöistä kävi ensin haastattelussa tai tutustumassa tukikotiin. Tukikotiasumiseen, samoin kuin solutukiasumiseen, pääsi asumaan myös muihin asumismuotoihin nähden nopeasti. Yli puolet muuttaneista jonotti tukikotipaikkaa enintään kaksi kuukautta. Paikan saamista hidasti vähäinen tieto henkilön tuen tarpeista, jolloin sovittiin asumisen seuraamisesta palvelukeskuksessa. Lisäksi tukikotihaastattelussa saatettiin yhteisesti todeta tukikodin

olevan henkilölle soveltumaton asumismuoto ja palata asiaan myöhemmin uuden haastattelun merkeissä.

”Tapaaminen tukikodilla... ...Keskustellaan asiakkaan tilanteesta ja asunnon tarpeesta. Käydään läpi tukikotiin liittyviä käytäntöjä ja sääntöjä. Sovitaan yhteisymmärryksessä, ettei [tukikoti] ole asiakkaalla oikea asumismuoto. Keskustellaan toisista vaihtoehdoista,...”

”Asumishaastattelu [tukikodissa]... ...Viime haastattelusta asiakas on kuin aivan eri ihminen. Vointi kohentunut merkittävästi. Asuminen palvelukeskuksessa on nyt sujunut moitteettomasti. Hoitaa itsenäisesti vuokranmaksut ja lääkkeensä...”

Pisimpään asunnon saaminen kesti niillä, jotka olivat ensin jonossa johonkin muuhun asumismuotoon. Esimerkiksi pienasuntoa jonottaessa päihteiden käyttö palvelukeskuksessa lisääntyi siinä määrin, että SAS-ratkaisuksi muutettiin tukikotiasuminen. Tukikotiin muuttaneista pisin jonotusaika oli yli 2,5 vuotta, mikä johtui siitä, että henkilö jonotti vuoronperään useampaan paikkaan ja hänen tuen tarpeensa arvioitiin eri tahoilla eri tavoin.

”... käynyt asumishaastattelussa [järjestössä] ja asuttamispäätös kielteinen. Suosittavat tuetumpaa asumista ja palauttavat hakemuksen sas-työryhmälle... ... Em. tiedoista huolimatta ei ole osoittanut tuetumman asumisen tarpeita Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa asuessaan... ...Sovittu [työntekijän] kanssa, että selvitetään asumistilannetta (onko [palveluasumisen] jonossa), kun [työntekijä] on tavoitettavissa.”

Tukikodissa tarkastelujakson päättyessä asui edelleen viisi henkilöä. Heistä kahdelle ei ole kirjattu asumiseen liittyviä vaikeuksia. Tosin toinen muutti tukikotiin juuri ennen tarkastelujakson päättymistä ja toisella – lähes kolme vuotta tukikodissa asuneella – viimeiset muistiinpanokirjaukset koskevat tukikodin asumishaastattelua.

Tukikotiasumisessa esiin tulleita vaikeuksia olivat muun muassa hygieniaongelmat, häiritsevä päihteiden käyttö ja vuokravelan syntyminen. Merkintöjä on myös usein toistuvista ovenavausmaksuista ja talousvaikeuksista. Vuokravelan syntymistä pyrittiin ennaltaehkäisemään muun muassa asumistuen ohjaamiselle vuokranantajan tilille ja välitystilillä. Välitystili saatettiin hakea jo Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa

ilmenneiden talousvaikeuksien vuoksi, mikä ennaltaehkäisi mahdollista asunnottomuuden uusiutumista. Välitystili tuki myös muuten talouden suunnittelua.

”...Asiakas palannut [katkaisuhoidosta] tukikotiin. Asiakas rahaton. Ohjaaja kertoo trokarin takavarikoineen asiakkaan automaattikortin viinavelkojen takia. Asiakkaan tulona työmarkkinatuki, asiakas haluaa että työmarkkinatuki olisi jatkossa välityksessä sosiaalitoimistossa.”

Lisäksi asukkaille saatettiin tehdä alkuun määräaikainen vuokrasopimus. Vuokrasopimuksen uusimisen yhteydessä voitiin asettaa ehdoksi muun muassa pienen vuokravelan maksaminen ennen vuokrasopimuksen jatkamista.

Hygieniaan liittyvät vaikeudet ovat voineet liittyä henkilökohtaiseen hygieniaan tai tukikodin huoneen epäsiisteyteen. Henkilökohtaiseen hygieniaan liittyviä ongelmia ratkottiin muun muassa lähettämällä syyhyinen asukas Hietsuun peseytymään. Lisäksi myönnettiin toimeentulotukea uusiin liinavaatteisiin, annettiin siivouskehotuksia ja tilattiin yksityinen siivouspalvelujen tuottaja siivoamaan asuinhuonetta säännöllisesti. Asumista tukevana palveluina on mainittu kontakti psykiatrian poliklinikalle, katkaisuhuolto ja Hietaniemenkadun palvelukeskuksen terveys- ja hygieniapalvelut.

6.4 Asumisyksikköasuminen

Asumisyksiköitä perustettiin Helsinkiin erityisesti PAAVO I ohjelman aikana. Osa asumisyksiköistä toimi aikaisemmin asunnottomien asuntolana, joita peruskorjattiin vuokrasopimusperusteiseen asumiseen soveltuviksi, ja henkilökunnan määrää lisättiin riittävien tukipalvelujen turvaamiseksi. Osa asumisyksiköistä taas on uusia yksiköitä.

Helsingin kaupungin asunnottomien asumispalvelujen hankintaa koskevissa asiakirjoissa asumisyksiköissä tarjottavat palvelut oli tuolloin jaettu kolmeen ryhmään: tuettuun asumiseen, tehostettuun tuettuun asumiseen ja palveluasumiseen. (Helsingin kaupungin sosiaalilautakunta 3/22.2.2011, Liite 2, 5-6). Tässä kappaleessa käsitellään asumisyksikköasumista tuetun asumisen ja tehostetun tuetun asumisen osalta. Palveluasuminen käsitellään omana kokonaisuutenaan, koska tutkimuksessa mukana olleet henkilöt ovat sijoittuneet palveluasumiseen myös muihin yksiköihin. Tutkimuksessa ei käsitellä asumisyksiköitä yksiköittäin, eikä tuettua ja tehostetusti tuettua asumista erotella toisistaan. Tutkimuksessa painottuvat kuitenkin ne yksiköt, jotka perustettiin tarkastelujakson aikana.

Taulukko 7: Asumisyksikköön muuttaneet ja asumisen jatkuvuus

Asumis- muoto	Muuttaneet	Asuminen jatkuu	Asunnotto- muus uusiutunut	Asumis- muodon vaihto	Kuollut	Paikka- kunnan vaihto
Asumis- yksikkö	41	20	9	7	5	0

Yleisin perustelu asumisyksikköasumiselle on päihteiden käyttö

Asumisyksikköön muuttaneiden asumisen arvioissa yleisimmäksi perusteluksi asumisyksikköasumiselle on kirjattu päihteiden käyttö. Eniten merkintöjä oli runsaasta alkoholin käytöstä, jota kuvattiin muun muassa holtittomana juomisena tai pakonomaisena alkoholintarpeena. Alkoholin käyttöä kuvattiin myös useamman kuukauden pituisena ”juomisputkena”.

”...Käyttää päivittäin alkoholia. Ei muita aineita. Nyt menossa 8 kk juomisputki... ...Päivä alkaa Kampista viinan haulla ja sen jälkeen yleensä menee [päiväkeskukseen].. ...palvelukeskuksen ohjaajien mukaan yöpynyt

ongelmitta päivystyksessä, päihtynyt on ja ajoittain vahvastikin. Toivoo itse kattoa pään päälle ja että voisi yrittää sen myötä myös vähentää juomista...”

Alkoholin käyttöön saattoi liittyä myös väkivaltaista käyttäytymistä ja vaikeuksia huolehtia omasta hygieniasta tai muista asioista. Nämä lisäsivät asumiseen liittyviä tuen tarpeita. Asumisyksikköpaikan saamiseksi päihteiden käyttöön ei kuitenkaan välttämättä liittynyt häiritsevää käyttäytymistä tai vaikeuksia huolehtia itsestään.

”...Mukava ja hyvätapainen perusmies. Käyttäytynyt aina Hietaniemenkadulla asiallisesti, vaikka onkin päihtyneenä päivittäin. On omatoiminen ollut, ei kantokunnossa... ...Alkoholia käyttää lähes päivittäin, tuetun asumisen tarve.”

Monilla oli myös kuukausien pituisia päihteettömiä jaksoja. Useat olivat raittiina tuetun asumisen arviointihetkellä. Osa tutkimukseen valikoituneista korosti, etteivät he ole alkoholista riippuvaisia ja vaan voivat halutessaan olla ilmankin. Osalla taas päihteettömät jaksot vaikuttivat olevan sattumanvaraisempia ja niitä kuvattiin muun muassa ilmaisulla ”onnistuu olemaan ilman päihteitä pitkiäkin aikoja”. Pisimmillään henkilö oli asunut päihteettömässä asumismuodossa kahdeksan kuukautta. Taloudellinen tilanne saattoi myös vaikuttaa päihteiden käyttöön: henkilöt saattoivat kuvata itseään tuurijuopoksi tai kertoa, että ”tilipäivänä juodaan kirkkaita”.

”...Alkoholia käyttää nyt huomattavasti vähemmän kuin aikaisemmin. Humalassa lähinnä sammuu, eikä ole kertomansa mukaan väkivaltainen. Alkoholista ei koe olevansa riippuvainen ja pystyy olemaan selvinpäin hyvin...”

Toiseksi eniten merkintöjä on useamman päihteen samanaikaisesta käytöstä. Huumausaineista eniten merkintöjä on subutexista ja amfetamiinista. Huumausaineiden käyttöä kuvattiin huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi alkoholin aiheuttamaa toimintakyvyn alentumista. Joissakin kirjauksissa on maininta suonensisäisestä käytöstä tai jonkin aineen käytön lopettamisesta. Muutamia mainintoja on myös bentsodiatsepiinien käytöstä erityisesti korvaushoidon aikana. Muutamalla on maininta korvikkeiden käytöstä.

”Asiakas on moniongelmainen ja päihteiden käyttö on rajaton. Asiakas käy mm. terveyskeskuksissa anastamassa dilitus desinfektiohuuhdetta päihtymystarkoituksessa ja on päihtyneenä vahvasti häiritsevä ja osin sivullisille uhkaava. Asiakkaalla lukuisia katkaisuhoidoja ja selviämishoitoasemalle ohjauksia”.

Päihteiden käytön seurauksena asumisasioiden lisäksi myös muiden asioiden hoitaminen saattoi vaikeutua ja esimerkiksi ensisijaisten etuuksien hakeminen tuettunakin saattoi olla vaikeaa. Henkilö saattoi myös jäädä vaille viimesijaisia etuuksia.

”...[Asiakkaan] toimeentulotuki on hakematta. [Asiakkaalla] ei ole edelleenkään henkilöllisyystodistusta ei pankkikorttia eli hän ei saa nostettua toimeentulotukea mitenkään... ...[Asiakkaalle] on myönnetty lukuisia kertoja tukea henkilöllisyyspapereihin ja ne ovat aina hävinneet...”

Päihteiden käyttöön liittyy myös riski joutua pahoinpidellyksi tai muun rikoksen tai onnettomuuden kohteeksi. Asiakirjoissa toimintakykyä alentavina tekijöinä mainitaan myös muun muassa päihteiden käytön seurauksena tulleet pään alueen traumat ja alkoholiepilepsia. Lisäksi merkintöjä on esimerkiksi sydän- ja verisuonisairauksista. Psykkisistä sairauksista ja häiriöistä mainitaan muun muassa masennus, skitsoaffektiivinen mania, kaksisuuntainen mielialahäiriö ja skitsofrenia. Joidenkin asiakirjoissa on merkintä psykiatrisesta avo- tai laitoshoidosta, mutta hoidon syy ei käy ilmi asiakirjoista. Useissa tapauksissa psyykkiseen terveyteen vaikutti olennaisesti myös henkilön päihteiden käyttö.

”Asiakas on asunnoton päihteidenkäyttäjä, joka on vapautunut vankilasta [pvm]. Asiakas oli joutunut raitiovaunun alle tönäistyksi huhtikuussa ennen vankilajaksolle menemistä ja marraskuun lopussa tuli pahoinpidellyksi niin, että joutui kallonmurtuman vuoksi olemaan sairaalahoidossa kaksi viikkoa...”

Päihteettömän jakson pituuden merkitys tulee myös arvioitavaksi SAS-menettelyssä. Asiakirjojen mukaan noin puolen vuoden raittiuden jälkeen luvattiin ryhtyä harkitsemaan asumismuodoksi solutukiasuntoa tai pienasuntoa.

”...Viety asia tukiasuntokokoukseen: päätöksenä 0,5 v päihteettömyyttä tai jatkossa asumispalveluyksikkö, jossa riittävä huolenpito myös alkoholinkäytön käynnistyessä. Sovittu, että jatkaa asumista Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa toistaiseksi ja, että asuntoasiaan palataan uusien yksiköiden ilmaantuessa ja asumisen jatkuttua riittävän pitkään asumispalvelukerroksessa.

Asumisyksikköasumisessa korostuu pitkittynyt asunnottomuus

Asumisyksikköön muuttaneiden tuen tarpeissa on mainintoja pitkistä tai toistuvista vankeusjaksoista ja hyvin pitkäaikaisesta asunnottomuudesta. Ainakin neljän henkilön asiakirjoissa on merkintä, että heillä ei ole ollut koskaan omaa vuokra-asuntoa. He ovat 1950-1970-luvulla syntyneitä miehiä, jotka kertoivat majailleensa naisystävien luona, eläneensä vankilakierteessä tai kierrelleensä laitoksissa, tuttavilla ja sukulaisilla sekä asuntoloissa. Monen asumisyksikköön muuttaneen asunnottomuus oli kestänyt erittäin pitkään, mutta poikkeuksiakin löytyy. Asumisyksikköjonoon saattoi päätyä hyvinkin pian yksityisen vuokranantajan asunnosta saadun hädän jälkeen nopean elämänhallin romahtamisen myötä.

...oleillut rappukäytävissä, tuttavilla ja kadulla, ajoittain [katkaisuhoidossa], mutta ei uskalla mennä sinne enää, koska joutunut siellä pahoinpidellyksi monia kertoja. Vuokravelkaa tai muutamaa velkaa ei ole, ei luottohäiriömerkintää. Ei ole oikein varma toimeentulostaan... ...viimeisen 1,5 vuoden aikana menettänyt elämänhallintansa lähes täysin. Tullut avioero, irtisanoutunut /menettänyt työnsä ja ajautunut asunnottomaksi... ...[Asiakkaalla] olisi kiireellinen asunnon tarve...

Tuentarpeiden mittareina käytettiin myös muun muassa aikaisempaa väkivaltaista käyttäytymistä, häiriökäyttäytymistä tai häiriöistä johtuvia häätöjä. Asiakirjojen mukaan häiriökäyttäytyminen ilmeni muun muassa asuntoloihin saatuna porttikieltoina, tavaroiden heittelynä tukiasunnossa tai ”sekoamisena”. Henkilöiden kertomuksissa häiriöhädän taustalla oli usein vierailulla olleiden kavereiden tai avopuolison käytös. Muutamat olivat saaneet häiriöiden vuoksi useammankin hädän ja asiakirjoissa korostuu henkilöiden vakuuttelut, että asunnon saatuaan he eivät aio viedä kavereita asunnolle tai kertoa osoitetta kenellekään. Aikaisemmat asumiseen liittyvät häiriöt tai

väkivaltainen käyttäytyminen tulivat esille noin kolmanneksen tuen tarpeen arvioinnissa ja suunnilleen saman verran on merkintöjä aikaisemmista vuokraveloista.

Vaihtelevat ja muuttuvat asumistoiveet

Asumisen arviointeihin on pääsääntöisesti kirjattu henkilön omat asumiseen ja tukeen liittyvät toiveet. Henkilöiden omat toiveet koskevat usein asunnon fyysisiä tai sosiaalisia puitteita. Joissakin haastatteluissa henkilö itsekin toivoi saavansa asumiseensa tukea ja kokenut tuetun asumisen turvallisemmaksi vaihtoehdoksi.

...asiakas kertoo olleensa laitoksissa 13-vuotiaasta lähtien, koulukoti, vankila. Korvaushoidossa... ...Toivoo itse ainakin jossakin määrin tuettua asumista... ...ei uskalla tehdä pidempiä suunnitelmia jotta ei pettyisi, mutta ihan ensimmäiseksi asuminen kuntoon jotta saisi perustan elämälleen...

Asunto nähtiin mahdollisuutena esimerkiksi vähentää päihteiden käyttöä tai luopua päihteiden käytöstä kokonaan. Monet esittivät toiveen asuinpaikan rauhallisuudesta. Toive saattoi nousta esille myös silloin, vaikka muut Hietsun asukkaat olisivat kokeneet henkilön oman käytöksen häiritseväksi tai uhkaavaksi. Kaikki eivät kuitenkaan olleet kovin valikoivia asumismuodon suhteen, vaan asumistoiveeksi on kirjattu esimerkiksi ”tukikohta, josta voi suunnitella tulevaa”, ”katto pään päälle”, ”yhden hengen huone” tai ”kahden hengen huonekin käy”. Monet olisivat kelpuuttaneet asuntolapaikan.

”...Pitkä asunnottomuustausta ja päihteiden käyttöä on, jonka vuoksi on porttikielto asuntoloihin. Ollut tällä erää pääasiassa [kunnassa] autiotalossa, mutta joitain öitä myös Hietsussa. Haluaa nyt ensisijaisesti vain jonkin paikan, jossa olla...”

Monet toivovat nimenomaan omaa asuntoa ja he eivät kokeneet tarvitsevansa asumiseen erityistä tukea. Henkilön oma käsitys saattoi poiketa runsaastikin työntekijöiden käsityksestä henkilön tuen tarpeesta.

”...Asiakas ei koe asumisessaan mitään tuen tarvetta. Haluaisi ihan oman yksinön. Asumisyksiköiden tukea ei tunne tarvitsevansa... ...Asiakkaan käsitys asumiskyvystään poikkeaa täysin työntekijöiden käsityksestä. Esim. Hietaniemenkadun palvelukeskuksen kerroshuoneessaan asiakas on

polttanut tupakkaa, jonka lisäksi huoneesta löytynyt runsaasti käytettyjä ruiskuja. Tällaisen lisäksi on aiempien häiriöiden aiheuttajana olleet kaverit (mitä ei voi Hietsussa tapahtua). Asiakkaan oma käsitys on, että hän jatkossa yksin asuessaan pystyisi olemaan päästämättä vieraita sisään. Mielestäni käsitykset eivät ole realistisia...”

Joistakin kirjauksista on vaikea erottaa, että ovatko toiveet työntekijän, asukkaan vai yhteisessä keskustelussa muodostuneita. Osassa taas molemmat mielipiteet on selvästi kirjattu. Asiakirjojen mukaan asukkaiden toiveet ovat muuttuneet lyhyen ajan sisällä asumismuodon ja -yksikön osalta. Kirjausten mukaan henkilön asumistoiveet on huomioitu pääsääntöisesti hyvin lukuun ottamatta toiveita itsenäisestä asumisesta. Joissakin tapauksissa SAS-kokouksessa saatettiin tosin esittää juuri sitä asumismuotoa tai yksikköä, jonne asiakas ei ollut halukas muuttamaan. Näissäkin tapauksissa asia otettiin uudelleen käsittelyyn.

”Tuetun asumisen sas 10.11: soluasuntoon... ...Soitettu asiakkaalle ja hän huutaa ja kiroilee kovasti puhelimeen. Katkaisin ensin puhelun, mutta yritetty puhua uudestaan, jolloin asiakas sulkee puhelun. Asiakas haluaisi [asumisyksikköön]... ...sovittu, että asiakkaan asiaa käsitellään uudelleen seuraavassa tuetun asumisen kokouksessa.”

Joustavia ratkaisuja

Asiakirjojen mukaan asumisyksikköpaikka järjestyi nopeimmillaan kahden kuukauden kuluttua ja pisimmillään vuoden ja kolmen kuukauden kuluttua asumisen arvion tekemisestä. Tyypillisimmillään asunnon saaminen kesti puolesta vuodesta vuoteen. Henkilöt ovat kuitenkin saattaneet majoilla tai kierrellä eri majoitusmuodoissa vuosikausia ennen kuin heidät tavoitettiin asumishaastattelua varten. Reilu kolmannes ehti majoilla erilaisissa tilapäisen asumisen muodoissa yli vuoden ennen kuin heidän tuen tarpeensa arvioitiin, ja heidät asetettiin jonoon pysyvään asumiseen. Pisimpään pysyvää asumista odottaneiden asiakirjoista on löydettävissä sekä yksilön tavoitettavuuteen että palveluprosessin toimivuuteen liittyviä syitä, jotka ovat hidastaneet jonoon pääsyä.

Tuetun asumisen arvion onnistumiseksi tehtiin usein lopulta joustavia ratkaisuja. Osa saattoi myös majoilla jaksoja tuttavien ja sukulaisten luona, ja olla siten

sosiaalipalvelujen ulkopuolella. Monet asumisyksikköön muuttaneista haastateltiin asunnottomien palvelukeskuksessa, päiväkeskuksessa tai vankilassa. Lisäksi työntekijät saattoivat sopia keskenään henkilön asettamisesta jonoon, tai asiaa voitiin käsitellä papereiden perusteella. Näissä tilanteissa asiakkaat eivät usein saapuneet varatuille ajoille ja heitä tavattiin vain kadulla ja erilaisissa matalan kynnyksen paikoissa.

"Asiakkaan asumisasiaa tullaan arvioimaan tuetun asumisen sas:ssa papereiden perusteella. Asiakkaalle varattu kesällä aika Astuun jonne ei tullut... ...Asiakkaan tilanne on näyttäytynyt huolestuttavana. Hän voi päähtyneenä olla itsetuhoinen..."

Tuen tarpeen arviointia ja asunnon saamista saattoi hankaloittaa myös henkilön mahdollinen psyykinen sairaus, hoitokielteisyyys ja viranomaiskontaktiin hakeutumattomuus.

"...asiakas asunut Hietaniemenkadun alakerrassa vuodesta -09. Yöpynyt talvisin lähes joka yö. Kesällä kertoo olleensa ulkona, kierrellen. Varastoissa ja ulkosalla nukkunut... ...Hietsun henk.kunnan mukaan asiakas tulee yöksi ja lähtee heti aamulla. Miehestä ei ole häiriötä eikä ota juuri kontaktia keneenkään. Omissa oloissaan... ...Toivoisi omaa asuntoa, missä saisi viettää kotielämää. Kertoo olevansa hyvin väsynyt "kadulla pyörimiseen". Käsitellään tuetun asumisen sas-kokouksessa."

Jonotusaika saattoi näyttäytyä hyvinkin hankalana aikana ja siihen saattoi liittyä vankeutta, yliannostuksia, väkivaltaista käyttäytymistä ja vaikeuksia erilaisten palvelujen saatavuudessa. Tällöin henkilön asumisen järjestymistä pyrittiin jouduttamaan siirtämällä hänet asumisyksikön jonosta toisen yksikön jonoon, mistä asuminen järjestyisi nopeammin.

"...[Asiakas] kertoo ettei pääse katkolle, koska on korvaushoidossa mutta ei ole kertomansa mukaan käynyt metadonia hakemassa 3 kuukauteen. On - sos.aseman asiakas. Valittaa ettei asiat siellä toimi eikä saa varattua aikaa, kirjallisesti ei osaa hakea. [Asiakkaalla] eläketuloja mikä tietysti vaikuttaa etuuksien saantiin. [Asiakas] kertoo ettei "pää kestä" ja että Hietaniemenkadulla tulee tilanteita koska ei ole omaa huonetta. Viimeksi eilen illalla oli ollut tappelussa toisen asiakkaan kanssa asumispäivystyksessä..."

Henkilön tavoitettavuus ei ollut aina hankaloittamassa asunnon saamista, vaan hän saattoi hyvinkin aktiivisesti pyrkiä edistämään asumisasiaansa puhelimitse ja kirjeitse. Kaiken kaikkiaan kymmenen henkilön asumisia käsiteltiin uudelleen SAS-ryhmässä tai siihen palattiin muulla tavoin kuten neuvottelemalla puhelimitse sopivasta asuinpaikasta. Tyypillisimmillään henkilöt olivat jonossa tukiasumiseen ja heidät siirrettiin jonottamaan tuettua asumista asumisyksikössä, koska päihteiden käyttöä ja siihen liittyvää toimintakyvyn heikkenemistä pidettiin liian suurena riskinä. Lisäksi asiakkaat eivät itse aina halunneet ottaa tukiasuntopaikkaa vastaan.

”Asiakkaan asumisia käsitelty tuetun asumisen kokouksessa [pvm] ja päätöksenä tuolloin oli tukiasunto. Asiakas ei ole tukiasuntopaikkaa kuitenkaan saanut, joten arvioitu tilannetta uudelleen... ...Puhuttu asiakkaan asumistoiveista: ei muita toiveita kuin oma huone. Oma näkemykseni asiakkaan asumisesta: asumisyksikkö...”

Jonotusaikana asumisyksikköä saatettiin vaihtaa toiseksi yksiköksi, ja tällöin perusteluina käytettiin jonotusaikana ilmennyttä väkivaltaista käyttäytymistä tai lääkityksen turvaamista. Useisiin käsittelyihin johtivat myös vankilassa olo asuntotarjouksen aikaan tai hakemuksen jättäminen pöydälle ilmeisesti tuen tarpeiden lisäselvittelyn vuoksi.

Asumisyksikköasuminen jatkui samassa yksikössä noin puolella

Asumisyksikköön muuttaneista noin puolet asui samassa yksikössä tarkastelujakson lopussa. Monille muutto asumisyksikköön tarjosi asunnottomuusaikaan verrattuna rauhallisemmat ja turvallisemmat asumisen puitteet, jotka mahdollistivat muun muassa suunnitelmat päihteiden käytön vähentämiseksi, työllistymiseksi tai opiskelupaikan hakemiseksi.

”...täällä on oma asunto, ei tulla tyrkkimään aineita, siistiä, rauhallista väkeä. Kamerat ja kulunvalvonta lisäävät turvallisuuden tunnetta...”

Työn tai opiskelupaikan hakua suunniteltiin itsenäisesti, ja sosiaalitoimesta ohjattiin myös työvoiman palvelukeskuksen asiakkaaksi. Osallistuminen asumisyksikön tarjoamaan työtoimintaan saatettiin kokea merkitykselliseksi. Osallistuminen oli

mahdollista myös silloin, kun päihteiden käyttö ei vielä ollut täysin hallinnassa. Kaikki eivät kuitenkaan asumisen vakiintumisesta huolimatta kysyneet päihteiden käytön vähentämiseen ja työllistymisen edistämiseen työvoiman palvelukeskuksen kautta.

”Työlinjalta saadun tiedon mukaan asiakkaan työnhaku poikki 19.1.11 alkaen. Asiakkaalla op5 lausunto eli 3 kk työssäoloehto. Normia alennetaan 20% ja varataan aika sosiaalityöntekijälle kun jättää toukokuun hakemuksen.”

Asunnon saamisen myötä perhe- ja ystävyyssuhteiden ylläpitäminen helpottui, ja lasten tapaamisia tai avopuolison muuttoa yksikköön saatettiin harkita. Toisaalta muutto omaan asuntoon saattoi heikentää sosiaalisia suhteita verrattuna yhteismajoituksessa asumiseen.

”...Kokee olevansa nyt kovin yksinäinen, muutos Hietsun sosiaaliseen ympäristöön on suuri. Sopeutuminen vie aikaa...”

Kuntoutumisen myötä asumisyksikön vaihtaminen saattoi tulla ajankohtaiseksi. Perusteluiksi kevyemmin tuetulle asumiselle tai asumisyksikön vaihdolle on kirjattu, että henkilö ei tarvitse asumisyksikön palveluja. Lisäksi perusteluna käytettiin oheiskäytön hallintaan saamista. Kirjausten mukaan asumisyksiköiden henkilökunnan näkemykset henkilön tuen tarpeesta huomioidaan haettaessa kevyemmin tai vahvemmin tuettua asumista tai asumisyksikön vaihtoa.

” [Asiakkaan] omahoitaja - soittaa ja kysyy [asiakkaan] jonotilanteesta [asumisyksikköön A] (asuu tällä hetkellä [asumisyksikkö B:ssä]). Omahoitaja kertoo, että [asiakas] ollut nyt noin vuoden ilman oheiskäyttöä ja haluaisi [nykyisestä asumisyksiköstä] rauhallisempaan asuinympäristöön... ...[asiakas] jonottaa nyt myös [asumisyksikköön C]. Luultavasti jouluksi pääsisi yksikköön asumaan.”

Toisaalta henkilön tuen tarve saattoi asumisyksikössä asumisen aikana kasvaa ja hänelle on päädyttiin esittämään tehostetumpaa tukea. Aukkaat ovat myös itse saattaneet olla tyytymättömiä tilanteeseensa ja suunnitella asunnottomaksi jäämistä selittämättä sen enempää työntekijälle tyytymättömyyden syytä.

...Soittaa taustatukeen ja kertoo että "lähtee nyt" ja menee Hietaniemenkadulle. Kertoo uhmakkaasti että alkaa nyt tehdä rikoksia. Kehotetaan pidättäytymään moisesta. Ei osaa sanoa mitä haluaa.

Tarkastelujakson päättyessä asumisyksikössä edelleen asuvista kuudelle muodostui vuokravelkaa asumisen aikana, tosin osan velka johtui virheellisestä laskutuksesta tai toimeentulotuen maksamisesta. Kirjausten mukaan vuokravelan määrä vaihteli muutamasta sadasta eurosta yli 3 000 euroon. Asumisyksiköt ilmoittivat vaihtelevasti vuokravelan syntymisestä: kirjausten mukaan asukas saattoi saada vuokranantajalta kirjallisen varoituksen vuokravelan vuoksi ja tullut selvittämään sitä sosiaalityöntekijän tai -ohjaajan vastaanotolle. Joissakin tapauksissa taas asumisyksikön työntekijä oli yhteydessä sosiaalitoimeen ja ilmoitti velan muodostumisesta. Yksikön henkilökunnalla oli aktiivinen rooli maksusuunnitelman laatimisessa ja vuokravelan uusiutumisen ennaltaehkäisyssä. Sosiaalitoimen ja asumisyksikön työntekijät tekivät suunnitelmia myös keskenään, jos asukas ei saapunut paikalle. Maksusuunnitelmia saattoi olla useampia, mutta niitä noudatettiin harvoin.

"Asiakas ei saapunut hänelle varatulle ajalle allekirjoittaneen luon. Paikalla vain [asumisyksikön työntekijä]. Asiakas ollut tietoinen varatusta ajasta hyvissä ajoin... ...Vuokravelka nyt [asumisyksiköön] on 2247,84 e ja mitään maksusuunnitelmia ei uudelleen ole vielä tehty. Aikaisemmat eivät ole pitäneet myöskään. Tarkoituksena on hakea asiakkaan kelan etuudet välitykseen mikäli aikoo jatkaa asumista [asumisyksikössä]..."

Huomattavista tuen tarpeista huolimatta asumisyksikköön muuttaessaan yhdelläkään ei ollut välitystiliä ja vain yhdellä oli edunvalvoja. Asumisen aikana välitystili tai edunvalvoja haettiin vuokravelan syntymisen tai onnettomuuden myötä. Välitystiliä saatettiin myös hakea jo ensisijaisten etuuksien vireilläoloaikana jos etuuksien hakemisessa on ollut hankaluuksia.

"Asiakas tuli käymään. Oli pihalla eläkeasioistaan. Selvitetty Kevasta, että sieltä oli lähetetty kaksi kirjettä viimeisin 18.10, että lähettäisi tilinumeron ja verokortin. Annettu asiakkaalle kirjalliset ohjeet asian hoitamisesta ja pyydetty menemään paperin kanssa [asumisyksikön] työntekijän luokse, jonka pitäisi auttaa asian hoitamisessa. Soitettu myös kelaan ja keskusteltu asiakkaan kanssa välitystilistä. Todettu että ei pysty hoitamaan raha-

asioitaan ja asiakas oli samaa mieltä. Kelassa odotetaan välitystiliesitystä. Asiakas ehti käynnillään juomaan käsidesin miesten vessasta ja henkilökunnan vessasta, jonne oli päässyt livahtamaan. Kysytty asiasta suoraan ja hän tunnusti tehneensä sen.”

”Pitää olla valppaana [asiakkaan] vuokran ja asumispalvelun maksuista. Heti jos tulee rästä, on syytä laittaa välitystili vuokranmaksun turvaamiseksi.”

Asumisyksikössä asumisen ajalta on hyvin vähän kirjauksia häiritsevästä elämästä, vaikka asumisyksikköön muuttaneista monilla aikaisempiin asumisiin liittyi häiriöitä. Tähän vaikuttanee se, että asumisyksiköissä häiriöiden sietokynnys on suhteellisen korkea ja yksiköt eivät kirjaa yksikön tapahtumia sosiaalitoimen asiakastietojärjestelmään, toisin kuin esimerkiksi tukiasuntotyössä. Häiriöt tulevat siten kirjatuiksi usein siinä vaiheessa, kun henkilökunnan mielestä on syytä pohtia asumisen jatkumista.

”[Asiakas] tuli 25.5.2012 Hietaniemenkadun palvelukeskuksen asumispäivystykseen. Kertoo että on menettänyt asuntonsa [asumisyksikössä]. Soitettu [asumisyksikköön], josta työntekijä - kertoo että [asiakas] on hajottanut asuntonsa [asumisyksikössä] remonttikuntoon. Asunto on kaksi viikkoa remontissa ja asuinkelvoton. [Asiakas] pääsee muuttamaan takaisin...”

Asumisen aikana useammalla oli laitosjaksoja muun muassa vankilassa ja päihdekuntoutuksessa. Pisimillään yhdeksänkin kuukauden laitospäivän jälkeen henkilö oli päässyt palaamaan omaan asuntonsa asunnottomuuden uusiutumatta vankilassa olon aikana.

6.5 Palveluasuminen

Palveluasumiseen hakemiseen johtaneista tuen tarpeista on saatavissa niukasti tietoa, koska palveluasumishakemusta ei pääsääntöisesti kirjata asiakastietojärjestelmään. Yleensä palveluasumishakemuksen liitteeksi edellytetään lääkärinlausuntoa. Palveluasumista tarjottiin tuolloin myös kahdessa eri sosiaaliviraston osastossa: alle 65-vuotiaiden monisairaiden palveluasumiseen haettiin aikuisten vastuualueen asumisen tuen ja yli 65-vuotiaiden palveluasumiseen vanhuspalvelujen vastuualueen kautta. Ympäri vuorokautisen palveluasumisen lisäksi asumisen tuki tarjosi tuolloin myös niin sanottua kevyttä palveluasumista, jossa ei ollut tarjolla henkilökunnan tukea ympärivuorokautisesti, vaan esimerkiksi päiväaikaan. Palveluasumiseen muuttaneista yksi oli yli 65-vuotias. Muut olivat tuolloin alle 65-vuotiaita, nuorin heistä oli syntynyt vuonna 1967.

Taulukko 8: Palveluasumiseen muuttaneet ja asumisen jatkuvuus

Asumis- muoto	Muuttaneet	Asuminen jatkuu	Asunnotto- muus uusiutunut	Asumis- muodon vaihto	Kuollut	Paikka- kunnan vaihto
Palvelu- asuminen	13	7	0	3	3	0

Palveluasumisen hakemiseen näyttää vaikuttaneen suurimmalla osalla erittäin runsas päihteiden käyttö, johon liittyi kykenemättömyyttä huolehtia itsestään. Hallitsematon päihteiden käyttö johti useissa tapauksissa asiointiin poliisin kanssa, säilöönottoihin ja selviämisasemakäynteihin. Asiakirjoissa päihteiden käyttöä kuvataan muun muassa jalattomana tai voimattomana tilana. Runsaasti päihteitä käyttäville tarjottiin päihdehuollon kuntouttavia palveluja useita kertoja ja lähes kaikki heistä käytti näitä palveluja tarkastelujaksona aikana. Asiakirjojen mukaan osalle pyrittiin hyvinkin aktiivisesti löytämään sopivaa päihdekuntoutusta ja ehdotettiin joustavia ratkaisuja, kuten avokatkaisua palvelukeskusolosuhteissa, mitä ei yleisesti ollut tarjolla. Kuntoutus saatettiin myös liittää osaksi asumisen järjestymiseen tähtäävään suunnitelmaan.

...[Asiakas] - katkolla sovitusti... ..mikäli sijoituspaikkaa ei löydy niin palaa H5 asumispalvelukerrokseen odottamaan palveluasumispaikkaa. Jatkohoitoon tuskin motivoitunut, kun nyt vastenhakoisesti katkaisussa

vaikka ilmeinen laitostuntoutuksen tarve havaittu täällä ja siitä yhteisesti sovittu [asiakkaan] ja [työntekijän] kanssa osana palveluasumissuunnitelmaa...”

Muutamilla palveluasumiseen muuttaneista oli päihdetausta, mutta ei enää aktiivista päihteiden käyttöä. Heidän palveluasumisen tarpeensa näyttivät liittyvän enemmänkin korkeasta iästä johtuvaan tuen tarpeeseen tai käytöshäiriöihin, minkä vuoksi tavanomaiset asumisratkaisut vaikuttivat soveltumattomilta.

Palveluasumiseen hakeutuneilla oli runsaasti myös sairaalahoidoja tarkastelujakson aikana, ja monesti palveluasumisprosessi käynnistyi sairaalasta käsin. Sairaalahoidon syy ei yleensä selvinnyt sosiaalitoimen asiakirjoista, tai sairaalaan joutumisen syyksi oli kirjattu yleinen huonokuntoisuus. Joissakin tapauksissa oli mainittu tarkemmin sairaalahoidon syyksi muistamattomuus ja palveluasumisen perusteluksi muun muassa alkoholidementia, alkoholiepilepsia, kaksisuuntainen mielialahäiriö tai skitsofrenia.

”...sovittu sijoittuminen [palveluasumiseen] tälle päivälle. Asiakas kuitenkin niin huonossa kunnossa (jalat eivät kantaneet ja sekava), että jouduttu soittamaan ambulanssi. Muutto [palveluasumiseen] siirtyy siis. Nyt [somaattisessa] sairaalassa...”

Palveluasumiseen muuttaneilla tuen tarvetta näyttää olevan myös taloudellisten asioiden hoitamisessa ja heillä olikin pääsääntöisesti edunvalvoja tai välitystili jo ennen muuttoa. Välitystilimahdollisuus otettiin myös puheeksi vuokravelkatilanteissa tai omaisen väsyttyä henkilön raha-asioiden hoitamiseen.

Jonotusaika hakemuksen tekemisestä palveluasumispaikan saamiseen oli kuukaudesta kahteen ja puoleen vuoteen, keskimäärin jonotusaika oli vuoden. Ennen SAS-käsittelyä moni ehti majoilla palvelukeskuksessa pitkään ja heidän palvelutarpeensa tiedettiin hyvin. Lisäksi osa käytti päihdehuollon asumispalveluita ja sairaalapalveluita. Pisimpään jonossa olleelle henkilölle tehtiin palveluasumishakemus jo vuonna 2008, ja eri työntekijät pyrkivät tavoittamaan asiakasta asian saamiseksi uudelleen SAS-käsittelyyn. Henkilö asui lopulta ulkona, koska ei halunnut tulla palvelukeskukseen ja muihin asuntoloihin hän ei ollut tervetullut.

"Lähityöntekijät yrittäneet tavoittaa asiakasta useamman kerran asumishaastatteluun, asiakas ei kuitenkaan sovittuna päivänä ole ollut tavoitettavissa paikoista joissa yleensä liikkuu. Mikäli asiakas tavoitettaisiin asumishaastatteluun, hänen tilanteensa voitaisiin tämän jälkeen arvioida uudelleen alle 65-v sas:ssa."

Kaikille palveluasumista ei esitetty ensimmäisenä asumismuotona, vaan edeltävä tai edeltävät SAS-ratkaisut saattoivat olla tukikoti, tukiasunto kotikuntoutustiimin tuella tai asumisyksikkö. Palvelutason muuttamista perusteltiin asiakkaan kieltäytymisellä tarjotusta paikasta ja pitkällä jonolla. Lisäksi SAS-ratkaisuihin liittyy pohdinta, pärjäisikö henkilö kuitenkin vähemmin tuetussa asumisessa palveluasumisen sijasta ja palvelutarpeen kasvamista jonotusaikana.

"Käsitelty sas-lähetekukiasuntosas -kokouksessa. Pohdittu onko palveluasumisen tarpeessa kuitenkaan ja sovittu, että kokeillaan alkuun tukikotia...ei halua tukikotiin. Pelkää tuttavien tulevan sisään sorkkaraudalla..."

"...Asiakkaan kunto on romahtanut todella paljon, on inkontinenssia jne. Hän on jonossa [kolmeen asumisyksikköön], joissa ei pärjänne... ...Pyydetään lääkärinlausuntoa palveluasumista varten. Sen saavuttua täytetään arvio laitoshoidon ja palveluasumisen tarpeesta alle 65 vuotiaat."

Palveluasumiseen muuttaneiden kirjauksissa nousee esille tilapäisasumisessa tarjottavan tuen riittämättömyys. Palveluasumista saatettiin hakea useiden eri toimijoiden välisenä yhteistyönä. Joskus prosessin hitaus ja tilapäisen asumisen tarjoaman tuen riittämättömyys aiheuttivat turhautuneisuutta myös työntekijöissä.

"...Odotellaan pikaista yhteydenottoa vanhusten vastuualueelta asianmukaisen asumispalvelun löytymiseksi. Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa ei ole tarjota asiakkaalle riittäviä tukipalveluita."

Palveluasumiseen muuttaneista seitsemän asui edelleen samassa yksikössä. Palveluasumiseen muuton jälkeen heidän sosiaalitoimen asiakirjoissaan on hyvin vähän merkintöjä. Muutamalla on kirjauksia palveluasumisyksikön henkilökunnan tekemästä tuen tarpeen arvioinnista tai taloudellisten asioiden hoitamisesta, kuten suunnitelmasta

välitystilivarojen käytöstä, laskujen selvittelystä tai vuokravelan lyhennyssuunnitelmasta.

Palveluasumispaikka järjestyi nopeammin kuin esimerkiksi asumisyksikköpaikka. Palveluasumiseenkin muuttaneet saattoivat majoilla palvelukeskuksessa kaksikin vuotta ennen SAS-ratkaisua. Henkilöiden tuen tarpeet olivat usein tiedossa ja ilmeisiä. Runsaan päihteiden käytön vuoksi usealle kuitenkin tarjottiin päihdepalveluja asumispalvelujen sijaan.

7 Liikkuvuus palvelujärjestelmässä

7.1 Asumisyksikön tai -muodon vaihtuminen

Asuntoväestöön siirtyneistä noin 14 prosenttia vaihtoi eri syistä asumisyksikköä tai -muotoa päätyttyä välillä asunnottomaksi. Siirtymiä oli sekä vahvemmin tuetusta kevyemmin tuettuun että kevyemmin tuetusta vahvemmin tuettuun asumiseen.

Taulukko 9: Asuntoväestöön siirtyneiden asumisyksikön tai -muodon vaihtaminen

Mistä	Minne	
Solutukiasumisesta	Pienasuntoon	2
Asumisyksiköstä	Asumisyksikköön	5
Asumisyksiköstä	Palveluasumiseen	2
Palveluasumisesta	Asumisyksikköön	3
Yhteensä		12

Soluasumisesta pienasuntoon muuttaneiden soluasuminen ei ollut sujunut ongelmitta. Asumisen aikana muodosti vuokravelkaa ja merkintöjä on myös muita asukkaita häiritsevistä elämästä. Vuokravelkaan myönnettiin toimeentulotukea. Häiriöt ilmenivät solukavereiden valituksina päivittäisestä päihteiden käytöstä, vieraiden tuomisesta asuntoon sekä melu- ja siisteyshaitoista. Vuokravelkaa syntyi myös vuokrakuittisekaannusten vuoksi.

”...Maksanut vahingossa kesäkuussa heinäkuun vuokrakuitilla, joten heinäkuussa maksaa kesäkuun vuokran. Mikäli vuokria jää maksamatta edelleen seuraavan puolen vuoden aikana vuokrasopimusta ei enää jatketa.”

Pienasuntoon muuttaneiden asumiseen sisällytettiin kotikuntoutustiimin tuki. Asunnon saamista ei estänyt aikaisempi huumausaineiden käyttö, vankilajaksot tai psykiatriset diagnoosit, jos ne eivät olleet näkyneet arkitoiminnassa soluasumisen aikana. Toinen pienasuntoon muuttaneista sai asunnon aivan tarkastelujakson lopussa ja hänen asumisensa sujumisesta ei siten ole tietoa. Joulukuussa 2011 asunnon saaneen jo soluasumisen aikana ilmenneet häiriöt jatkuivat pienasunnossa asumisen aikana ja hän sai taloyhtiöltä varoituksia meluhaitasta ja tappeluista, joihin liittyivät yövieraat ja

päihteet. Lopulta taloyhtiö ilmoitti aloittavansa asunnon haltuunotto-prosessin, ellei asukas muuta pois. Asukas oli kirjausten mukaan eri mieltä häiriöistä, mutta luopui lopulta asunnosta ja lähti päihdehoitoon.

”Asiakas todella tyytyväinen, että pääsee [päihdekuntoutusyksikkö] kuntoutukseen. Kertoo olevansa ylpeä itsestään, että on nyt pääsemässä hoitoon. Vaikka tämä tapahtuukin nyt ikään kuin pakon kautta...”

Soluasumisesta asumisyksikköön tai asumisyksiköstä toiseen asumisyksikköön siirtyneiden muuton taustalla oli tyypillisimmillään päihteet, sopeutumisvaikeudet ja häiriötilanteet. Yksikön tai asumismuodon vaihtoa perusteltiin myös vuokravelalla sekä väkivallan kohteeksi joutumisella tai väkivaltaisella käyttäytymisellä, johon on kirjattu liittyvän päihteiden käyttöä ja psyykkisiä sairauksia. Sopeutumis- ja kotiutumisvaikeudet tarkoittivat toisaalta henkilön itsensä aiheuttamaa varaa ja uhkaa yksikössä oleville muille henkilöille tai kiinteistöille. Toisaalta taas henkilön kotiutumista hankaloitti yksikön muiden asukkaiden käytös ja rauhattomuus.

”Asiakkaan asumisessa [asumisyksikössä] on ollut huomattavia ongelmia. Asiakas on päihtyneenä aggressiivinen, on aiheuttanut mm. vesivahingon, ei sopeudu kyseiseen yksikköön. Asiakas tarvitsee pienempää yksikköä asumisen onnistumiseksi...”

Asumisyksiköstä palveluasumiseen siirtyneiden muuton taustalla oli erittäin runsas alkoholin ja mahdollisesti muiden päihteiden käyttö, ja siihen liittyvä kykenemättömyys huolehtia itsestään. Asunnon saaminen asumisyksiköstä ei ollut vähentänyt päihteiden käyttöä, vaan asiakirjojen mukaan se näytti pikemminkin lisääntyneen. Toimintakyvyn laskua kuvataan päihteiden käytön aiheuttamana heitteillä olona. Päihteiden käyttöön liittyi runsas asiointi selviämisasemalla, kirjausten mukaan se saattoi olla lähes päivittäistä.

...krampannut usein juomaputkien jälkeen. Kävely heiveröistä ja osin tukea ottaen, huono tasapaino. Muistin kokee heikentyneen... ...humalassa kaatuilua ja trauma-alttiutta. Taustalla useita selviämishoitojaksoja ja sairaalahoitoja... ...usein jäänyt juomisen vuoksi ja vailla matkalippua olevana (kertoo itse) matkan varrelle ja päätynyt seholve... ...sovittu myös, että yrittää pakkasten tullen pysytellä asumisyksikössä ettei jää heitteille...

Runsaaseen päihteiden käyttöön liittyi myös eri viranomaisten suosittelemat päihdehoitojaksot, joita parhaimmillaan kertyikin reilun kolmen vuoden aikana noin 20. Päihdehoidot jäivät usein muutaman päivän pituisiksi. Päihteiden käyttöön liittyivät myös erilaiset traumat, joita saattoi seurata sairaalahoitojaksot. Toive päihteettömästä elämästä saattoi kuitenkin olla vahva, koska henkilö ”ei jaksaisi katsoa toisten päihteiden käyttöä”. Siirtymiseen palveluasumisesta päihdehuollon asumispalveluun sisältyi kuitenkin riski asunnottomuuden uusiutumisesta.

...Asiakkaalla on ollut raittiita jaksoja välillä. Sitten kun retkahtaa, juomisputkea on hyvin vaikea saada poikki. Tällä hetkellä on ollut reilun kk :n ajan juomatta... ... Tällä hetkellä asiakkaan raittiusjakso on vielä niin lyhyt, ettei päihteettömään paikkaan siirtyminen kannata. Riskinä on että jos retkahtaa päihteettömässä asumisessa, on jälleen asunnottomana mikä asiakkaan kokonaistilanteen kannalta erittäin epäedullista. Mikäli on raittiina pidempään, voidaan asumisasiaan palata...

Palveluasumisesta muutettiin yksinomaan kevyemmin tuettuun asumiseen. Näihin siirtymiin on kirjattu niukasti perusteluja, ja ne vaikuttavat liittyvän enemmänkin muutoksiin henkilön käyttäytymisessä. Palveluasumiseen sijoittumista perusteltiin pääasiassa vaikeilla käytöshäiriöillä, jotka lievenivät asumisen aikana. Lisäksi perusteluksi on kirjattu henkilön tyytymättömyys palveluasumiseen.

7.2 Asunnottomuuden uusiutuminen

Asuntoväestöön siirtyneistä reilulla viidenneksellä asunnottomuus uusiutui ja asuminen jäi tilapäiseksi vaiheeksi asunnottomuuspolulla. Muutamalla asunnottomuus ehti uusiutua kahteen kertaankin. Yleisintä asunnottomuuden uusiutuminen oli solutukiasuntoon tai tukikotiin muuttaneilla.

Taulukko 10: Asuntoväestöön siirtyneiden asunnottomuuden uusiutuminen

Asumismuoto	Asunnottomuus uusiutunut	Asumismuoto jakson lopussa
Kaupungin asunto	0	1
Solutukiasuminen	4	0
Tukikotiasuminen	6	0
Asumisyksikkö	9	10
Palveluasuminen	0	1
Asunnoton	0	7
Yhteensä	19	19

Muita asukkaita häiritsevä elämä oli yleisin syy asunnottomuuden uusiutumiselle. Kaikkien tukikodista asunnottomaksi palanneiden asumisen päättymiseen liittyvissä kirjauksissa on merkintöjä muita asukkaita häiritsevistä elämästä, kuten ikkunoiden ja tavaroiden rikkomisesta, vieraiden tuomisesta tukikotiin, epäsiisteydestä ja tulipalon aiheuttamisesta. Häiriöt ovat liittyneet usein päihteisiin, joista yleisimmin on mainittu alkoholi, mutta merkintöjä on myös huumausaineista. Päihteiden käyttöön saattoi liittyä myös keskinäistä päihteiden myymistä velaksi, mikä johti väkivaltatilanteisiin velkoja perittäessä. Kirjausten mukaan myös asukkaan parisuhteeseen saattoi liittyä väkivaltaa. Väkivallan uhkaa pyrittiin ennaltaehkäisemään rajoittamalla vierailua muiden asukkaiden huoneissa. Asukkaan ja työntekijän käsitykset häiriöiden tai hygieniiongelmien vakavuudesta poikkesivat joskus toisistaan.

”...Asiakas särkenyt ikkunat ja tuhonnut omaisuutta solussaan - tukikodissa viime yönä. Toimitettu poliisin toimesta putkaan klo 04.00. Kaikki peloissaan. [Asiakas] sekavana pitkään. Kirjoitetaan ulos asunnosta ja otettava avaimet tavattaessa. Ongelmat mt-puolella. Lääkitys hoitamatta pitkään. [Asiakas] hukkaa toistuvasti henkkarinsa ja reppunsa. Vaahtoa suusta viimenäkemisillä. Ei oikein ole edes osannut [tukikodin kaupunginosaan]. Ohjattava hoitoon.”

Tukikotiasumisen lisäksi asumisyksiköstä jäätiin asunnottomaksi väkivaltaisen käyttäytymisen vuoksi. Yleensä muita asukkaita häiritsevän käyttäytymisen taustalla oli päihteiden käyttö. Lisäksi osalla oli hoitamattomia mielenterveyden ongelmia.

Toiseksi yleisin syy asunnottomuuden uusiutumiselle oli asukkaan luopuminen asunnosta sosiaalisten suhteiden tai päihteettömän asumisen vuoksi. Asumisyksikön päihdekeskeinen elämä, oma pyrkimys päihteettömyyteen ja halu asua päihteettömässä asumismuodossa ovat johtaneet siirtymiseen päihdehuollon asumispalveluun asunnottomuuden uusiutumisen riskistä huolimatta. Solutukiasunnossa taas tilanne saattoi kärjistyä vuokravelan, uhkailun, yövieraiden ja asunnon rikkomisen myötä ja johtaa hakeutumiseen päihdehuollon asumispalveluun.

”Asiakas soittelee aamulla päihtyneenä ja kertoo kaikkien asioiden hoidon olevan edelleen tekemättä. Kertoo myös, että ”jotain” sattui solussa viikonloppuna kämppiksen kanssa. Tehty iltapäivällä kotikäynti [työntekijä] kanssa. Molempia osapuolia kuultu eikä kumpikaan kerro mitä on tapahtunut...”

”...Sovittu, että voi muuttaa sinne kun [päihdehuollon asumispalveluyksiköstä] ilmoittavat. Tällöin [asumisyksikössä] asuminen päättyy. Tietoinen asunnottomuuden riskistä, mikäli retkahdus tulee...”

Erityisesti tukikotiasukkaiden asunnottomuuden uusiutumiseen vaikuttivat sosiaaliset suhteet muulla asuviin henkilöihin.

”Asiakas toimistolla ja haluaa luopua tukikotiasunnosta heti. Asumisessa ei ole ollut häiriöitä, jotka edellyttäisivät luopumista vaan haluaa ollut [kaverin] kanssa Hietsussa. Haluaa mennä Hietaniemenkadun palvelukeskukseen yöksi. Sovittu, että asiakas luopuu tukiasunnosta heti ja käy tyhjentämässä tukiasuntonsa. Asiakas allekirjoittaa asunnosta luopumispaperit.”

”...Käytännössä katsoen [asiakas] on asunut [ystävän] luona jo pidemmän aikaa... [Asiakas] on siinä uskossa, että hän on sanonut - tukikodin paikan irti, josta ilmoitettu nyt [työntekijälle]: virallinen irtisanominen jäänyt tekemättä, joten tehdään se [asiakkaan] suullisella valtuutuksella nyt...”

Kolmanneksi yleisin syy asunnottomuuden uusiutumiselle oli vuokravelka, jota syntyi solutukiasumisen tai asumisyksikköasumisen aikana. Vuokravelan muodostumiseen

vaikutti asukkaan heikko tavoitettavuus, jos asukas ei juurikaan oleskellut asunnossaan. Toiseksi vuokravelkaan vaikutti virheellisesti asukkaan tilille maksettu asumistuki.

"... Asiakas oli asumistukea hakiessaan merkinnyt asumistuen maksettavaksi suoraan vuokranantajalle. Kesä-, heinä- ja elokuun asumistuki [summa] maksettu kuitenkin asiakkaan omalle tilille. Asiakas ei ollut huomannut maksaa tätä summaa vuokraan, jolloin hänellä on nyt vuokratähti..."

Harvemmin esiintyneitä syitä asunnottomuuden uusiutumiselle olivat päihteet ja vankilaan joutuminen. Päihteiden käytöstä johtuva asunnottomuuden uusiutuminen saattoi tarkoittaa korvikkeiden käyttöä hajuhaittoineen tai päihteiden käyttöä päihteettömässä asumisessa. Päihteettömässä soluasumisessa päihteiden käyttö ei häirinnyt muita asukkaita, vaan lähinnä se katsottiin asumissääntöjä rikkovaksi toiminnaksi, mistä asukas ei kirjausten mukaan ollut tietoinen. Asumisyksiköissä asunnottomuus uusiutui vankilaan joutumisen myötä.

"...Asiakas ei ole seurannut sääntöjä ja toistuvasti tullut asunnolle juovuksissa vaikkakin solu on täysin päihteetön. Asiakas allekirjoittaa luopumislomakkeen sekä irtaimistosta että tukiasunnosta. Ohjataan asiakas Hietaniemen palvelukeskukseen jatkosuunnitelmaa varten."

"...Nyt 14. kertaa vankilassa...Yhteensä vankilassa noin 14 vuotta... ...Asiakas asunut [asumisyksikössä]... ...Nyt kertoo, ettei halua jatkaa asumistaan [asumisyksikössä] ja ilmoittaa irtisanovansa asumisen... ... Syynä haluun irtisanoa asuminen on asiakkaan mukaan [asumisyksikkö] kokonaisuudessaan. Puhuu tilanteestaan kiihtyneenä, eikä halua eritellä syitä enempää, kokee ettei syiden erittely ole tarpeellista."

Asunnottomuuden uusiutumiseen liittyy usein kirjauksia useista asumiseen liittyvistä ongelmista saman aikaisesti. Esimerkiksi lähes kaikille asumisyksiköstä asunnottomaksi jääneille muodostui vuokravelkaa, mutta asiakirjojen mukaan se oli pääasiallinen asumisen päättymisen syy vain muutamalla. Vuokravelan vuoksi asunnottomaksi jääneillä taas on kirjauksia siivouskehotuksista, vahingon aiheuttamisesta kiinteistölle sekä yövieraiden häiritsevästä käyttäytymisestä.

Asunnottomuuden uusiuduttua moni vietti kiertelevää elämää majoillen muun muassa palvelukeskuksessa, tuttavilla ja sukulaisilla, vankiloissa, sairaaloissa ja asuntoloissa.

”...Asiakas oli herännyt selviämisasemalta, päässä pieni vekki ja takki vähän veressä mutta asiakkaalla hyvä meininki.”

Tavallisimmin henkilöt jäivät jonottamaan asumisyksikköpaikkaa, joka järjestyi nopeimmillaan kolmen kuukauden ja hitaimmillaan kahden vuoden kuluttua asumisen päättymisestä. Seitsemän oli edelleen asunnottomana jakson päättyessä. Huomattavaa on, että tähän ryhmään kuuluu ainoa Helsingin kaupungin asunnon saanut. Aiheuttamastaan tulipalosta ja asunnottomuuden uusiutumisesta huolimatta, hän onnistui saamaan kaupungin asunnon. Hänen asunnottomuutensa tosin uusiutui toistamiseen. Kaiken kaikkiaan asunnottomuus uusiutui kahteen kertaan kolmella henkilöllä.

7.3 Asunnottomana koko tarkastelujakson ajan olleet

Aineistossa mukana olleista 107 henkilöstä 12 prosenttia ei siirtynyt tarkasteluajanjakson kuluessa asuntoväestöön. Pääasiassa henkilöt majailivat Hietsussa, ulkona sekä tuttavien ja sukulaisten luona.

Taulukko 11: Koko tarkastelujakson asunnottomana olleiden majoittuminen

Majoitusmuoto	
Ensisuojissa ja ulkona	6
Asuntoloissa	0
Laitoksissa	6
Tuttavilla ja sukulaisilla	1
Yhteensä	13

Tarkastelujakson päätyttyä edelleen asunnottomana olleista noin puolelta puuttui tuen tarpeiden arviointi ja siten he eivät olleet jonossa pysyvään asumiseen. Tyypillisimmillään asumisen arvion tekemistä heikensi vahva päihdekierre ja siihen liittyvät tavoitettavuusvaikeudet. Osalle tarjottiin toistuvasti päihdepalveluja. Perusteluiksi päihdeiden käytön lisäksi on kirjattu muun muassa uhkaava käytös palvelukeskuksessa, toistuvat yöpymiset selviämisasemalla ja työkykyselvitykseen kuuluvien tutkimusten onnistumisen turvaaminen.

”... Asiakkaalla useita säilöönottoja, jatkuvasti. Säilössä ei ole asiakkaan tilanteesta mitään tietoa, mutta asiakkaan psyykkinen kunto huolettaa. Kerron, ettei asiakasta ole sosiaalityöstä tavoitettu eikä voimassaolevaa puh-nroa ole...”

”Tavattu varatulla ajalla. Vapautunut vankilasta, istunut vuosien mittaan monta kertaa... antaa osoitteeksi -katu (- luona asuu), jossa ei osoitehaun mukaan ole asuintaloa. Ei ollut hakenut toimeentulotukea loka- tai marraskuulle...”

Päihdepalveluista käytettyjä olivat katkaisuhuolto ja päihdehuollon asumispalvelut. Usein päihdepalvelujen käyttö oli toistuvia katkaisuhuoltojaksoja tai muutaman kuukauden jaksoja päihdehuollon asumispalvelussa. Pisimmillään päihdehuollon asumispalvelu kesti kuitenkin kaksi vuotta.

Tuen tarpeiden arviointi jäi kesken tai aloittamatta erilaisten laitospakettien vuoksi. Laitoksissa oleviksi tulkituista henkilöistä kolme oli päihdehuollon asumispalveluissa, kolme valtion mielisairaalassa ja yksi vankilassa.

”Soitettu asiakkaalle ja varattu aikaa astun asumishaastatteluun. Lähtenyt [päihdehuollon asumispalvelusta]... ...[Asiakas] kertoo saaneensa vuoden tuomion (vankeuteen ensi kuun alussa), joten ei tarvitse asuntoa.”

Noin puolet oli käynyt asumishaastattelussa tai heidän asumiseen liittyviä tuen tarpeitaan oli arvioitu muilla tavoin. He eivät kuitenkaan saaneet asuntoa tarkastelujakson aikana. Osalla asumisasiaan oli palattu useamman kerran, mihin näytti vaikuttaneen henkilön toimintakyvyn nopea heikentyminen, asian käsittely useissa eri SAS-ryhmissä ja erilaiset näkemykset henkilön tuen tarpeesta. Hakemuksen liitteeksi edellytettiin myös lisätutkimuksia, joiden toteutumiseen tai toteutumisaikatauluun sosiaalialan henkilöstöllä oli pienet vaikutusmahdollisuudet.

Osa tarkastelujakson ajan asunnottomana olleista oli jonossa pysyvään asumiseen. Osalle asuntoa tarjottiinkin solutukiasunnosta, asumisyksiköstä tai palveluasumisesta, kahdelle heistä kahdesta eri yksöstäkin. Muuttamisen esteiksi muodostuivat MRSA-kantajuus ja yksikön jaetut saniteettitilat tai henkilön kieltäytyminen tarjotusta asumismuodosta. Kieltäytymistä perusteltiin yksikön rauhattomuudella, vihamiehen asumisella yksikössä, asunnon saamisella toisaalta ja toiveella päästä asumaan vahvemmin tuettuun yksikköön terveydentilan heikkenemisen myötä.

”Asiakas on palannut Hietaniemen palvelukeskukseen syksyn - aikana. [Sosiaalityöntekijän] kertoman mukaan käyttää alkoa lähes päivittäin, tilailee itselleen ambulanssia sydänvaivojen vuoksi ja hakeutuu päivystykseen. Todennäköisesti asiakas ei kykene alkotta olemaan, jolloin itsenäisempi asumisen ei tule kyseeseen. Palveluasumisen muoto, missä alkoa voi käyttää on todennäköisempi vaihtoehto asiakkaalle. Asiakas yleisesti huonommassa kunnossa kuin 2/2010, alkoakin menee enemmän.”

Kaikki asunnottomat eivät kokeneet tarvitsevänsä sosiaalitoimen apua asumisen järjestymiseksi tai heihin ei saatu luotua kontaktia. Avusta kieltäytymistä perusteltiin itsenäisellä asunnon hakemisella, vaikka mahdollisuudet siihen vaikuttivat vähäisiltä.

”Asiakas yöpyy Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa, ja yleensä päivisin makailee pihalla penkillä. Kävin jututtamassa häntä, tarkoituksena pohtia asuntoasioita. Asiakas kertoi, ettei halua sosiaaliviraston asuntoa. Hän hakee mieluummin asuntoa yksityiseltä sektorilta.”

Aineistosta löytyi vain yksi henkilö, jonka asunnottomuuden ainoa syy oli kohtuuhintaisen asunnon puute ja mahdollisesti velkaantuminen. Hänellä ei ollut kirjauksia tuen tarpeista palvelukeskuksessa asuessaan, eikä myöhemmin tuttavien ja sukulaisten luona asuessaan.

...tapaaminen: ollut nyt töissä, josta pitää. Ottaa yhteyttä talous- ja velkaneuvontaan. Päällimmäisenä huolena asunnottomuus. Hakee kaikista mahdollisista paikoista asuntoa. Mikäli asunto löytyy, voidaan myöntää 3 kk vakuus ja tarvittaessa välityspalkkio. Ottaa tarvittaessa yhteyttä.”

Tämä yksittäistapaus on nostettu esille, koska Helsingin heikko vuokra-asuntotilanne ja tilapäisasumisen paikkojen väheneminen ovat johtaneet siihen, että Hietsussa yöpyy todennäköisesti aikaisempaa enemmän pääasiassa kohtuuhintaisen vuokra-asunnon tarpeessa olevia.

7.4 Palveluiden piiristä poistuminen

Kaikista tutkimukseen valikoituneista vähän vajaa viidennes kuoli tarkastelujakson aikana. Sosiaalitoimen asiakirjoissa on vähän tietoa kuolinsyistä. Yli puolet heistä kuoli ennen asunnon saamista, asunnottomana tai asuessaan asumisyksikössä. Tyypillinen syy asunnottomuuden pitkittymiseen tai asumisyksikköön muuttamiselle on päihteiden käyttö, jonka voisi ajatella lisäävän kuolleisuutta. Kuitenkin osa asunnottomana kuolleista oli viettänyt jo pidemmän aikaa päihteetöntä elämää. Asumisyksikköasumisen aikana kuolleilla oli muihin asukkaisiin verrattuna vähän päihdehoitojaksoja ja muutoinkin asiakirjamerkintöjä on niukasti. Palveluasumisessa menehtyneillä oli huomattavan alentunut toimintakyky jo palveluasumiseen muuttaessaan.

Taulukko 12: Kuolleiden viimeisin asumismuoto ja syntymävuosikymmen

Asumismuoto		Syntynyt	
Pienasunto	3	1970 –l.	2
Tukikotiasuminen	1	1960 –l.	4
Asumisyksikkö	6	1950 –l.	4
Palveluasuminen	3	1940 –l.	9
Asunnottomuus	6		
Yhteensä	19	Yhteensä	19

Palvelujen piiristä poistuttiin vaihtamalla paikkakuntaa, mutta tämä ei ollut kovin tavallista. Vain kolme henkilöä vaihtoi paikkakuntaa joko ennen asunnon saamista, asunnottomana ollessaan tai luopumalla solutukiasunnosta. He olivat pääasiassa olleet tilapäisen avun tarpeessa jo tilapäiseen asumiseen tullessaan.

”Ehdotettu [yhdistys] asuntojen hakemuksen vireille laittamista [asiakkaalle], mutta hän ei halua laittaa asuntohakemusta vireille, koska aikoo vielä matkustella. Toivoo vain voivansa olla H5 muutaman kuukauden, jonka jälkeen lähtee taas ”reissun päälle”. Sovittu, että miettii kuitenkin vielä asunnonhakua.”

Kirjausten mukaan paikkakuntaa vaihtaneilla henkilöillä saattoi olla realistiset mahdollisuudet työllistyä ja hakea asuntoa itsenäisesti. Asiakirjoissa ei ole kuitenkaan merkintöjä esimerkiksi toimeentulotuen myöntämisestä vuokraan tai vuokravakuuteen

toiselle paikkakunnalle ja siten muuttaneiden asumismuoto toisella paikkakunnalla ei ole tiedossa.

8 Neljä asunnottomuuspolkua ja tarvittava tuki

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella Hietaniemenkadun palvelukeskuksen tehtävää palvelujärjestelmässä ja 107 henkilön asunnottomuuspolkuja, joiden ymmärretään muodostuvan rakenteellisten, yksilöllisten ja yhteisöllisten tekijöiden vuorovaikutuksessa. Tämän kappaleen aluksi on lyhyt yhteenveto Hietsun tehtävästä palvelujärjestelmässä. Tämän jälkeen konstruoidaan neljä asunnottomuuspolkua, jotka ovat asuntoväestön polku, edestakaisen liikkeen polku, asunnottomuuden polku ja kuoleman polku. Kappaleen loppupuolella tuodaan esille intensiivisen tuen merkitystä hajasijoitetussa asumisessa, ja pohditaan asunto ensin -ideologian ja porrasmallin sekoittumista asunnottomuuspoluissa.

Hietsun tehtävä palvelujärjestelmässä

Tutkimukseen valikoituneet 107 henkilöä olivat asunnottomana valittuna yönä 15.11.2009, ja he kaikki yöpyivät Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa. Ennen palvelukeskukseen tuloa heistä noin neljännes oli asunnottomana ja 13 prosenttia kuului asuntoväestöön.

Hietaniemenkadun palvelukeskus on sosiaalitoimen asiakirjoissa vahvasti matalan kynnyksen paikka, jonne voi hakeutua tai jonne asiakas voidaan ohjata silloin, kun muuta paikkaa ei ole tarjolla. Pysyvän asumisen kariuduttua ja uutta paikkaa jonottaessa palvelukeskus on näiden siirtymien välinen asuinpaikka Joillakin asukkailla näitä väliaikoja oli useita reilun kolmen vuoden pituisen tarkastelujakson aikana. Osa asukkaista tarvitsee tai haluaa vain tilapäistä asumista.

Asuntoloiden poistuttua palveluvalikoimasta tilapäinen asuminen Helsingissä keskittyi vahvasti Hietaniemenkadun palvelukeskukseen. Tämä vähensi vaihtoehtoja tilapäisen asumisen osalta ja aiheuttaa ajoittain kovaakin painetta tilapäisasumisen paikkojen riittävyydelle. Yksikön rauhattomuus lisäsi toivetta muista tilapäisasumisen yksiköistä. Lisäksi palvelukeskuksen tarjoama tuki ei ollut kaikille riittävää esimerkiksi

terveydellisten syiden vuoksi. Palvelukeskuksessa yöpymiseen liittyikin usein ajoittaista asumista ulkona tai tuttavien ja sukulaisten luona sekä jaksoja erilaisissa laitoksissa.

Tutkimukseen valikoituneet henkilöt ovat muuttaneet pysyvään vuokrasopimusperusteiseen asumiseen yleisimmin palvelukeskuksen tilapäisestä asumispalvelusta. Tähän vaikutti palvelukeskuksessa tarjottava sosiaalityö ja asukkaiden parempi tavoitettavuus. Kaikkiin tutkimuksessa esiintyviin asumismuotoihin muutettiin kuitenkin myös asumispäivystyksestä.

Asuntoväestön polku

Tutkimukseen valikoituneista 80 prosenttia siirtyi tarkastelujakson aikana pysyvään asumiseen. Pysyvinä asumismuotoina painottuvat vahvasti erilaiset tuetun asumisen muodot, asumisyksikköasuminen, soluasuminen ja tukikotiasuminen. Näistä korostuu asumisyksikköasuminen, jonne muutti noin puolet asuntoväestöön siirtyneistä. Asuminen sosiaaliviraston välivuokraamassa pienasunnossa oli usein tuettua, osalla henkilöistä tuki oli vahvaa eri tahoilta annettavaa moniammatillista tukea.

Taulukko 13: Ensimmäinen pysyvä asumismuoto ja asumisen jatkuvuus

Asumis- muoto	Muuttaneet	Asuminen jatkuu	Asunnotto- muus uusiutunut	Asumis- muodon vaihto	Kuollut	Paikka- kunnan vaihto
Pienasunto	10	7	0	0	3	0
Tuki- asuminen	22	7	10	2	2	1
Asumis- yksikkö	41	20	9	7	5	0
Palvelu- asuminen	13	7	0	3	3	0
Yhteensä	86	40	19	12	13	1

Asiakirjojen perusteella rakennetulla asunnottomuuspolulla merkittävän siirtymän muodostaa pääseminen jonoon. Soluasunto tai tukikotipaikka järjestyi pääsääntöisesti muutaman kuukauden jälkeen tuen tarpeiden arvioinnista, mikä on suhteellisen nopea aika muihin asumismuotoihin verrattuna. Palveluasuminen järjestyi keskimäärin vuoden kuluttua hakemuksen laatimisesta. Asunnon saaminen asumisyksiköstä kesti kahdesta kuukaudesta vuoteen ja kolmeen kuukauteen. Ennen tuetun asumisen arviota henkilöt

olivat pääsääntöisesti olleet pitkään asunnottomana ja siten asunnottomuuden kesto on pidempi kuin jonotusaika. Esimerkiksi asumisyksikköön muuttaneiden asunnottomuusajasta suurimman osan muodosti se aika, kun henkilöt eivät hakeutuneet tai heitä ei tavoitettu haastatteluun tuetun asumisen tarpeen arvioimiseksi.

Aineistossa esiintyi liikkuvuutta asuntokannan sisällä asunnottomuuden uusiutumatta. Asuntoväestöön siirtyneistä noin 15 prosenttia vaihtoi kevyemmin tai vahvemmin tuettuun asumiseen tai siirtyi yksiköstä toiseen palvelutason muuttumatta. Kevyemmin tuettuun asumiseen siirtyminen tarkoitti muuttoa soluasunnosta pienasuntoon tai palveluasumisesta asumisyksikköön. Pienasuntoon muuttamiseen sisällytettiin intensiivinen tuki. Palveluasumisesta asumisyksikköön siirtyminen taas näyttää johtuneen pääasiassa henkilön käyttäytymisen muutoksesta.

Tavallisinta oli siirtyminen asumisyksiköstä toiseen. Asumisyksiköiden välillä on eroja, kuinka niissä siedetään esimerkiksi väkivaltaista käyttäytymistä. Tämän vuoksi osaa yksiköistä pidetään muihin verrattuna rauhallisempana, toinen yksikkö taas ottaa vastaan toisesta yksiköstä vaikeiden käytöshäiriöiden vuoksi hädän saaneita. Asumisyksiköiden vaihtamisen taustalla oli usein sosiaaliset syyt, joko henkilön aiheuttama vaara muille asukkaille ja kiinteistölle, tai henkilöön kohdistuva väkivallan uhka. Muita syitä olivat vuokravelka, päihteiden käyttö ja häiriötilanteet.

Vahvemmin tuettuun asumiseen siirtyminen tarkoitti muuttoa asumisyksiköstä palveluasumiseen. Siirtymisen taustalla oli päihteiden käyttö, johon liittyi toimintakyvyn lasku ja kykenemättömyys huolehtia itsestään. Runsas päihteiden käyttö johti useisiin lyhyisiin päihdekuntoutus- tai päihdehuollon asumispalvelujaksoihin tai päätymiseen sairaalaan traumojen vuoksi.

Erilaisten rakenteellisten, yksilöllisten ja yhteisöllisten tekijöiden yhdistelmät ovat hankaloittaneet tutkimukseen valikoituneiden asunnon saamista, mutta niistä huolimatta voidaan sanoa, että Hietsussa yöpyneet ovat sijoittuneet hyvin erilaisiin tuetun asumisen muotoihin. PAAVO-ohjelmien myötä muuttunut palvelurakenne on

olennaisesti vaikuttanut tutkimuksessa mukana olevien henkilöiden asunnon saamiseen, koska noin puolet asunnon saaneista muutti asumisyksikköön. Asumisyksiköihin muuttaneiden suureen määrään saattoi vaikuttaa se, että useita asumisyksiköitä perustettiin tarkastelujaksolla. Neljällä asumisyksikköön muuttaneella ei ollut koskaan aikaisemmin ollut omaa asuntoa ja asiakirjojen perusteella heidän asunnon saamisensa ei näyttänyt kovin todennäköiseltä ennen asumisyksiköiden perustamista.

Edestakaisen liikkeen polku

Asuntoväestöön siirtyneistä reilulla viidenneksellä asunnottomuus uusiutui ja asuminen jäi tilapäiseksi vaiheeksi asunnottomuuspolulla. Muutamalla asunnottomuus ehti uusiutua kahteen kertaankin. Yleisintä asunnottomuuden uusiutuminen oli solutukiasuntoon tai tukikotiin muuttaneilla. Pääasiallisia asunnottomuuden uusiutumiseen johtaneita syitä oli löydettävissä viisi.

Yleisin syy asunnottomuuden uusiutumiselle oli muita asukkaita häiritsevä elämä, joka mainittiin lähes kaikkien tukikodista asunnottomaksi jääneiden asumisen päättymiseen liittyvissä kirjauksissa. Häiritsevä elämä ilmeni tavaroiden rikkomisena, väkivaltana muita asukkaita kohtaan, vieraiden tuomisen tukikotiin, epäsiisteytenä ja tulipalon aiheuttamisena. Häiritsevän käyttäytymisen taustalla oli usein päihteet ja joskus mielenterveyden vaikeudet.

Toiseksi yleisin syy asunnottomuuden uusiutumiselle oli asukkaan luopuminen asunnosta. Luopumiseen johtaneita syitä olivat yksikön päihdekeskeinen elämä ja halu muuttaa päihdehuollon asumispalveluun asunnottomuuden uusiutumisen riskistä huolimatta. Lisäksi sosiaaliset suhteet muualla asuviin henkilöihin johtivat asunnosta luopumiseen.

Kolmanneksi yleisin syy asunnottomuuden uusiutumiselle oli vuokravelka, johon vaikutti henkilöiden huono tavoitettavuus ja sekaannukset vuokranmaksussa. Neljänneksi asumisen päättymisen liittyi päihteisiin. Päihteet asumisen päättymisen syynä

tarkoittavat sääntöjen vastaista päihteiden käyttöä päihteettömässä asumisessa, tai korvikkeiden käyttöä tukikodissa siihen liittyvine hygieniahaittoineen. Viidenneksi asunnosta luovuttiin tai jouduttiin luopumaan laitokseen päättymisen vuoksi, mikä tässä tutkimuksessa tarkoitti yksinomaan vankilaan joutumista asumisyksikköasumisen aikana.

Asunnottomuuden uusiutumiseen liittyy usein kirjauksia useista asumiseen liittyvistä ongelmista samanaikaisesti. Esimerkiksi lähes kaikille asumisyksiköstä asunnottomaksi jääneille muodostui vuokravelkaa, mutta asiakirjojen mukaan se oli pääasiallinen asumisen päättymisen syy vain muutamalla. Vuokravelan vuoksi asunnottomaksi jääneillä taas on kirjauksia siivouskehotuksista, vahingon aiheuttamisesta kiinteistölle sekä yövieraiden häiritsevästä käyttäytymisestä.

Asunnottomuuden uusiuduttua elämä oli usein kiertelyä palvelukeskuksessa, tuttavilla ja sukulaisilla, vankiloissa, sairaaloissa ja asuntoloissa. Asunnottomuuden uusiutuminen tarkoitti yleensä asumisyksikköpaikan jonottamista, jonne suurin osa muuttikin tarkastelujakson aikana. Seitsemän oli edelleen asunnottomana jakson päättyessä. Asunnottomuuden uusiutumisen jälkeen yksi henkilö sai Helsingin kaupungin asunnon, mikä nostetaan yksittäisyydestään huolimatta esille, koska tavanomaisille asuntomarkkinoille siirtyminen oli harvinaista. Hänen ja kahden muun asunnottomuus uusiutui jakson aikana kahteen kertaan.

Asunnottomuuden polku

Kaikki tutkimukseen valikoituneista eivät siirtyneet asuntoväestöön, vaan asunnottomana koko tarkastelujakson ajan oli noin 12 prosenttia kaikista tutkimukseen valikoituneista. Pääasiallisia syitä asunnottomuuden pitkittymiseen oli viisi.

Ensinnäkin asunnottomat eivät saaneet asuntoa tai päässeet jonottamaan pysyvää asumista, koska heille ei saatu tehtyä asumisen arviota heikon tavoitettavuuden vuoksi. Tyypillisimmällään tavoitettavuutta heikensi päihdekierre, mihin saattoi liittyä sosiaalietuksien ulkopuolella oloa ja puuttuvat yhteystiedot. Tavoitettavuutta saattoi heikentää myös nopeatempoinen kiertely eri palvelujen välillä.

Toiseen ryhmään kuuluvat asunnottomat, joille oli tehty asumisen arvio ja he jonottivat pysyvää asumista. Osalle tehtiin useita asumisen arvioita esimerkiksi toimintakyvyn muuttumisen vuoksi. Muutamalle pysyvää asumista tarjottiin jakson aikana, mutta se kariutui MRSA-kantajuuteen ja yhteisiin saniteettitiloihin tai henkilön kieltäytymiseen asunnosta. Kieltäytymisen perusteet liittyivät henkilön omaan käsitykseen tarvitsemastaan tuesta suhteessa yksikön tarjoamaan tukeen, yksikön rauhattomuuteen tai huonoihin väleihin yksikössä asuvan henkilön kanssa.

Viidenneksi asunnottomuus johtuu kohtuuhintaisen asunnon puutteesta ja velkaantumisesta. Tähän luokkaan kuuluu vain yksi henkilö, mutta yksittäistapaus on nostettu esille, koska oletettavasti tämä ryhmä on kasvanut vuoden 2009 jälkeen. Kohtuuhintaisen asunnon tarpeessa olevilla asunnottomuuden pitkittymisen riski voi joissakin tapauksissa olla suurempi kuin tuettuun asumiseen jonottavilla: tuen tarpeessa olevat pääsevät jonoon, mikä pääsääntöisesti tarkoittaa asunnon saamista jossakin vaiheessa. Kohtuuhintaisen asunnon löytymisestä taas ei ole takeita ja kaupungin asunnon jonottaminen ei välttämättä koskaan johda toivottuun lopputulokseen.

Kuoleman polku

Tutkimukseen valikoituneista henkilöistä vajaa viidennes menehtyi reilun kolmen vuoden tarkastelujakson aikana. Osa heistä menehtyi ennen asunnon saamista, osa kuoluessaan asuntoväestöön. Sosiaalitoimen asiakirjat antavat niukasti tietoa kuolemaan johtaneista tekijöistä. Vähäisestä informaatioarvostaa huolimatta kuoleman polku nostettiin omaksi asunnottomuuspolukseksi, koska se eittämättä vaatisi jatkotutkimuksia.

Tuen tarpeiden arviointi

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella siirtymiä asuntoväestön ja asunnottomuuden välillä, mutta käytännössä merkittävimmäksi siirtymäksi muodostuu tuen tarpeiden arviointi ja SAS-prosessin kautta pääseminen jonoon. Tuen tarpeiden kirjausten laajuus

ja sisältö poikkeavat toisistaan, mitä selittää asiakasohjausjärjestelmien poikkeaminen toisistaan eri asumismuotojen välillä ja eri aikakausina.

Asiakirjoissa yleisin tuen tarpeiden syy on päihteiden käyttö, jonka seurauksena muu toimintakyky oli heikentynyt. Muita kirjattuja syitä ovat vaikeudet taloudellisissa asioissa, somaattinen tai psyykkinen terveydentila, hygieniavaikkeudet ja käytöshäiriöt. Parisuhteet ja muut ihmissuhteet ovat myös voineet vaikuttaa tuen tarpeisiin.

Pienasuntoihin muuttaneista reilusti yli puolella on merkintöjä päihteiden käytöstä tai päihdekuntoutusjaksoista. Heillä saattoi olla vakavakin päihde- tai mielenterveysongelma, mutta asunnon saamista näyttää puoltaneen onnistuneet laituskuntoutuksiset ja avohoito. Solutukiasumiseen muuttaneista taas puolella ei ollut merkintöjä päihteiden käytöstä tai päihdekuntoutuksesta. Noin puolella taas oli merkintöjä päihteiden käytöstä, mutta he olivat viettäneet päihteetöntä elämää eripituisia jaksoja ennen soluasuntoon muuttamista. Solutukiasuminen oli selkeästi kohdentunut asunnottomille, joilla ei ollut päihdeongelmaa tai päihdeongelma oli ollut hallinnassa jonkin aikaa. Tukikotiasumiseen taas ohjautui aktiivisesti päihteitä, pääasiassa alkoholia käyttäviä henkilöitä. Asumisyksikköön muuttaneiden tuen tarpeina korostuivat hyvin aktiivinen päihteiden käyttö ja pitkäaikainen asunnottomuus. Muihin asumismuotoihin verrattuna asumisyksikköön muuttaneiden ongelmat olivat vakavampia ja moninaisempia. Pääasialliset syyt palveluasumisen hakemiselle taas olivat päihteiden käytöstä johtunut toimintakyvyn huomattava aleneminen, korkea ikä ja käytöshäiriöt, kuten aikaisempi väkivaltainen käyttäytyminen tai tulipalovaaran aiheuttaminen.

Tuetun asumisen arvion tekeminen ei ollut aina asiakirjojen mukaan yksinkertaista, vaan esimerkiksi päihteiden käytön määrän vaihtelu, vaikeus selvittää käyttäytymisen taustalla olevia syitä ja epätietoisuus psyykkisestä terveydestä hankaloittivat sopivan palvelutason määrittelyä. Eri toimijoilla saattoi olla erilaiset tavat, toimintakäytännöt ja kriteerit arvioida tuen tarvetta. Käsittely useissa eri SAS-ryhmissä saattoi johtaa asiakkaan putoamiseen asiakasohjausjärjestelmien väliin.

Tuen tarpeiden arviointia ja joissakin tilanteissa asunnon tarjoamista vaikeutti päihteiden käytöstä johtuva heikko tavoitettavuus ja vaikeudet viranomaisasioinneissa. Päihteiden käyttöön saattoi liittyä vahvaa kiertelyä laitoksissa, palvelukeskuksessa ja selviämisasemalla. Runsaan päihteiden käytön vuoksi monille päädyttiin esittämään ensisijaiseksi asumisratkaisuksi päihdehuollon asumispalveluja. Ratkaisu toisaalta tuki päihteiden käytön lopettamista, mutta tyypillisesti henkilö ei muuttanut päihdehuollon asumispalveluun tai asumispalvelujakso jäi lyhyeksi.

Useissa tapauksissa tuen tarpeita arvioitiin useita kertoja. Ohjautuminen johonkin tiettyyn asumismuotoon vaikutti joissakin tapauksissa sattumanvaraiselta, kun arviot vaihtelivat lyhyen ajan sisällä vahvasti tuetusta lähes itsenäiseen asumiseen. Useisiin arvioihin johtivat terveydentilan, päihteiden käytön tai käyttäytymisen muutokset jonotusaikana, uuden yksikön perustaminen tai palvelun käynnistäminen ja pitkät jonot. Useisiin SAS-käsittelyihin johtivat henkilöiden myös omat asumistoiveet, jos ne olivat ristiriitaisia tarjotun asumismuodon tai -yksikön kanssa. Tavallisimmin ristiriita oli sosiaalinen ja koski muita asukkaita. Yksikössä asuvien kanssa ei esimerkiksi haluttu olla tekemisissä ja asuintovereiden mahdollinen päihteiden käyttö ja rauhattomuus saattoivat aiheuttaa huolta. Osa yksiköistä oli leimautunut rauhattomiksi yksiköiksi, ja osa asuntoloiden muunto-ohjelman myötä asumisyksiköiksi muutetuista yksiköistä kantoi edelleen vanhaa asuntola-aikana syntynyttä leimaa. Tyypillisimmän solutukiasumisen sijasta toivottiin itsenäisempää asumista, ja soluasumiseen usein muutettiin harkinnan jälkeen. Henkilöiden omat asumistoiveet muuttuivat prosessin aikana, osalla useaan kertaankin.

Intensiivinen tuki hajasijoitetussa asunnossa

Pienasuntoon muuttaneiden asiakirjat antoivat parhaan kuvan tuen intensiivisyydestä. Tätä selittää se, että tukihenkilöstö oli sosiaalitoimen henkilöstöä ja kirjasi tuen sisällön sosiaalitoimen asiakastietojärjestelmään. Pienasuntoon muuttaneista kenenkään asunnottomuus ei uusiutunut, vaikka ennen pienasuntoon muuttoa heille pääsääntöisesti oli esitetty vahvemmin tuettua asumista.

Aineistosta asumisen onnistumiseen liittyviksi syiksi on löydettävissä ensinnäkin asumiseen liitetty tuki ja avopalvelut, jota voitiin antaa saman aikaisesti useilta eri tahoilta. Tukea tarjottiin asumisen tuen lähityöstä, kotikuntoutustiestä, palvelukeskuksesta, asumisneuvonnasta, psykiatrian poliklinikalta, päihdehoidosta, kotihoidosta sekä alueellisista sosiaalityön ja -ohjauksen toimipisteistä. Tuki on ollut joustavaa eli sitä voitiin vähentää tuen tarpeen vähetessä. Muutamissa tilanteissa myös työ, työharjoittelu, kuntouttava työtoiminta tai vapaaehtoistyö tukivat asumista. Lisäksi parisuhde tai suhteet lapsiin ovat olleet merkityksellisiä. Toisaalta taas erityisesti pienasumisen aikana on kirjattu asukkaiden kokemuksia yksinäisyydestä.

Toiseksi asumisen sujumiseen pienasunnossa vaikutti nopea puuttuminen häiriöihin ja vuokratiloihin. Häiriötilanteet selvitettiin nopealla aikataululla asumisen tuessa. Vuokratiloihin puututtiin alueellisissa sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen toimipisteissä ja keinoina käytettiin muun muassa asumistuen ohjaamista suoraan vuokranantajalle, toimeentulotukena maksettavan vuokran omavastuusuuden maksamista suoraan vuokranantajalle, velan lyhentämissuunnitelman laatimista ja toimeentulotuen myöntämistä vuokratilaan. Vuokratilanteissa asumisneuvonta saattoi olla mukana seuraamassa vuokranmaksua.

Sekamalli "Mixed model"

Tutkimuksessa esiintyy sekä portaittainen asumismalli että suomalainen asunto ensin -ideologia. Perinteinen portaittainen malli korostuu erityisesti soluasuunon muuttaneiden henkilöiden poluissa. Soluasunonpaikan saamista puolsi päihteetön jaksos jossakin päihteetöntä asumista tai kuntoutusta tarjoavassa yksikössä. Henkilön asumisasia voitiin luvata ottaa uudelleen käsittelyyn puolen vuoden päihteettömän jaksos jälkeen. Tässä tutkimuksessa portaittainen malli näkyy ensinnäkin rakenteena, joka tukee yksilön pyrkimystä päihteettömään elämään. Toiseksi se näkyy poissulkevana rakenteena, jolloin asumisen järjestymiseksi edellytetty päihteiden käytön hallinta ei onnistunut.

Portaittaisen mallin mukaisesti hyvin sujuneen soluasumisjakson jälkeen henkilöllä oli mahdollisuus saada sosiaaliviraston välivuokraama pienasunto. Pienasunnon saamista ei estänyt solukavereilta tulleet valitukset päihteiden käytöstä, siivottomuudesta tai meluhaitoista, eikä pienen vuokravelan syntyminen tukiasumisen aikana. Tässä mielessä asuttamista ei voida tarkastella vain ansaintaan perustuvana porrasmallin toteuttamisena.

Ympäri vuorokautiseen tukeen ja valvontaan perustuvissa asumisyksiköissä ei ole toistaiseksi mekanismeja, joka mahdollistaisi tuen ja siihen liittyvien kustannusten vähenemisen tuen tarpeen vähenemisen myötä. Tuen tarpeen kasvaminen tai väheneminen johtaa nykyisessä järjestelmässä asuinpaikan vaihtamiseen. Aineiston perusteella asumisyksiköistä siirryttiin toiseen asumisyksikköön tai palveluasumiseen päätyttyä välillä uudelleen asunnottomaksi, mutta tavanomaisille asuntomarkkinoille asumisyksiköistä ei siirrytty. Tässä mielessä voidaan katsoa, että asunnottomat liikkuvat asunnottomien asuntomarkkinoiden sisällä pääsemättä tavanomaisille asuntomarkkinoille. Toisaalta tarkastelujakson pituus ei välttämättä ollut riittävän pitkä tuomaan esille kuntoutumista, varsinkin kun otetaan huomioon asumisyksikköihin sijoittuneiden ongelmien moninaisuus.

Tuen joustamattomuus johtaa asumisen portaiden muodostumiseen asunto ensin – ideologiaa toteuttavissa vahvan tuen asumisyksiköissä. Pitkien jonojen vuoksi mahdollisuus edetä vähemmän tuettuun asumiseen on välttämätöntä vahvan tuen asuntojen riittävyyden kannalta. Tässä tutkimuksessa yksi asunnottomuutta pitkittävä syy on pitkät jonot, jotka korostuvat erityisesti asumisyksiköissä. Ei myöskään ole kustannustehokasta kohdentaa vanhan tuen asuntoja niille, jotka eivät enää tukea tarvitse. Tutkimuksessa nousi esille myös monen asunnottoman toive mahdollisimman itsenäisestä asumisesta.

Tavanomaiset asunnot näyttävät muutoinkin asiakirjojen perusteella kohdentuvan heikosti palvelukeskuksen asukkaalle, tosin tässä yhteydessä on huomioitava, että heille on kirjattu runsaasti erilaisia tuen tarpeita. Tavanomaisille asuntomarkkinoille siirtyi 107 henkilöstä kaksi: toinen sai palvelukeskuksesta käsin asunnon yksityiseltä

vuokranantajalta ja toinen Helsingin kaupungin asunnon jäätyään ensin asunnottomaksi. Lisäksi kaksi henkilöä hankki alivuokralaisasunnon.

Tutkimuksessa oli muutamia rohkaisevia esimerkkejä intensiivisen tuen tarjoamisesta hajasijoitettuun pienasuntoon. Pienasuntoon muuttaneista suurin osa pääsi muuttamaan pienasuntoon suoraan palvelukeskuksen tilapäisestä asumisesta. Päihteiden käyttö, aikaisempi päihteiden käytöstä johtuva häätö tukiasunnosta tai laitoshoidon vaatinut psyykinen sairaus ei ollut este pienasunnon saamiselle. Asunnon saamista näyttäisi puoltaneen riittävät avopalvelut, mutta niitä ei ole kirjattu edellytyksiksi asunnon saamiselle. Tästä näkökulmasta pienasuntoihin sijoittumisen voidaan katsoa toteuttavan asunto ensin –periaatteista asumista. Hajasijoitetussa pienasunnossa tuen määrän nostaminen, laskeminen ja lopettaminen on mahdollista.

Näyttää siltä, että Helsingin huonon vuokra-asuntotilanteen vuoksi ajaudutaan vääjäämättä noudattamaan jonkinlaista portaittaista mallia, jotta asunnottomille saadaan kohdennettua asuntoja ja osa asunnottomuustaisista siirtyisi tavanomaisille vuokra-asuntomarkkinoille. Asunnottomien auttamiseksi olennaista ei kuitenkaan ole porrasmallin tai asunto ensin –ideologian esiintymisen puhtaus, vaan palvelujärjestelmän kyky kohentaa asunnottomien elinoloja, parantaa heidän hyvinvointiaan ja korjata pitkittyneen asunnottomuuden aiheuttamia seurauksia.

9 Johtopäätökset ja pohdinta

Tämän tutkimuksen perusteella voidaan sanoa PAAVO I -ohjelman ja sitä seuranneen rakenteellisen muutoksen vaikuttaneen siihen, että asunnottomilla, joilla aikaisemmin oli pienet mahdollisuudet saada asunto, on nyt ollut mahdollisuus saada asunto ensin -ideologian mukaisista asumisyksiköistä. Tutkimukseen valikoituneista 80 prosenttia siirtyi asuntoväestöön, mitä voidaan pitää hyvänä tuloksena. Helsingin huonon vuokra-asuntotilanteen vuoksi näytetään kuitenkin ajautuvan noudattamaan jonkinlaista portaittaista asumismallia asuntojen kohdentamiseksi asunnottomille ja ainakin osan asunnottomuustaustaisista siirtymiseksi tavanomaisille vuokra-asuntomarkkinoille. Tutkimuksessa siirtyminen tavanomaisille vuokra-asuntomarkkinoille oli harvinaista.

Asunnottomuus uusiutuu jonkin verran asunnottomille kohdennetussa vuokrasopimusperusteissa asumisessa ja siihen tulee kiinnittää huomioita. Tavoitteena tulisi olla, että esimerkiksi tuen tarpeen kasvaessa henkilöllä olisi mahdollisuus siirtyä tuetumpaan asumiseen asunnottomuuden uusiutumatta. Asunnottomuuden uusiutumisen täydellinen poistaminen näyttää tutkimuksen mukaan kuitenkin melko mahdottomalta. Osa valitsi itse asunnon sijaan elämän asunnottomana. Lisäksi erilaisissa tuetun asumisen muodoissa joudutaan pohtimaan, kuinka paljon niissä siedetään häiriökäyttäytymistä ja väkivaltaista käyttäytymistä.

Asunnottomuuteen kuuluva liikkuvuus aiheuttaa haasteita henkilöiden tavoitettavuudelle. Erilaiset etsivän työn ja matalan kynnyksen palvelut sekä joustavat toimintakäytännöt ovat olennaisen tärkeitä heikoimmassa asemassa olevien tavoittamiseksi ja elinolojen parantamiseksi. Nämä henkilöt eivät tule pärjäämään digitalisoituvien palvelujen aikakaudella vaan he tulevat tarvitsemaan edellä mainittuja palveluja jatkossakin. Perustoimeentulotuen siirtyessä Kelan vastuulle, sosiaalityöllä ja -ohjauksella mahdollisuus määrittää työn sisältöä uudella tavalla. Suotavaa olisikin, että heikoimmassa asemassa olevien asunnottomien tavoittamiseksi ja asunnottomuuden ennaltaehkäisemiseksi tehtävä intensiivinen työ otettaisiin uudistuvien tehtävänkuvien keskiöön. Sosiaalipalvelujen lisäksi asunnottomat kaipaavat helposti saatavia

terveyspalveluja. Tässäkin tutkimuksessa asunnottomien sairastavuus ja kuolleisuus nousivat esille, vaikka sosiaalitoimen asiakirjat eivät juuri tietoa niistä annakaan. Asunnottomien sairastavuus ja kuolleisuus vaatisi omia lisätutkimuksia ja huomioimista palvelujen kehittämisessä.

Polkulähestymistapa sopi hyvin tämän tutkimuksen lähtökohdaksi, koska siinä huomioidaan henkilöiden ongelmien moninaisuus, pitkän aikavälin tulokset ja muutokset asumisolosuhteissa. Tässä tutkimuksessa tarkastelujakso oli reilut kolme vuotta ja on itsestään selvää, että tutkimukseen valikoituneiden henkilöiden asunnottomuuspoluilla on ollut tämän jälkeen muutoksia. Tarkastelujakso oli kuitenkin riittävän pitkä tuodakseen esille tekijöitä, jotka vaikuttavat asunnottomuuteen kuuluvaan liikkuvuuteen. Polkulähestymistavan käytössä suurimman haasteen aiheutti hyvin yksilöllisten polkujen pelkistäminen ja esittäminen ymmärrettävässä muodossa. Erityisesti liikkuvuus asunnottomuusaikana käsitti osalla suuren joukon siirtymiä Hietsun, asuntoloiden, laitosten ja selviämishoitoaseman välillä, minkä kuvaaminen laadullisesti osoittautui mahdottomaksi. Lähestymistapaa enemmän tähän kuitenkin vaikutti laadullisen ja määrällisen tutkimuksen välimaastoon asettuva aineisto. (ks. Clapham 2003, 2005)

Laadullinen asunnottomuuspolkujen konstruointi 107 henkilön sosiaalitoimen asiakastietojen pohjalta osoittautui työlääksi pääasiassa kolmesta syystä. Ensinnäkin aineiston kerääminen sosiaalitoimen asiakastietojärjestelmästä (ATJ) vei aikaa, koska järjestelmä ei mahdollista pidempien aineistopätkien keräämistä kerralla, vaan lyhemmät pätkät täytyy yhdistää yhdeksi asiakirjaksi. Toiseksi en onnistunut löytämään aikaisempia tutkimuksia, joissa asiakastietojärjestelmästä poimittua aineistoa olisi luokiteltu tai analysoitu laadullisin menetelmin polkuviitekehyksestä käsin. Kolmanneksi aikaisemmasta sosiaalitoimen asiakastietojärjestelmän tuntemuksesta ja työkokemuksesta asunnottomien parissa huolimatta, polkujen yksilöllisyys ja niiden vähäiset yhteiset piirteet tulivat yllätyksenä.

Aineiston keruuseen ja analysointiin liittyvistä ongelmista huolimatta, tutkimus vahvistaa käsitystä asunnottomuudesta dynaamisena prosessina. Lisäksi tutkimus

nostaa esille osan niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat asunnottomuuden päättymiseen, jatkumiseen tai uusiutumiseen. Tutkimus paikantuu rakenteelliseen sosiaalityöhön, jonka tehtävänä on huolehtia sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittämisestä sekä sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 7§).

Tämä tutkimus on yhdenlainen tapa jäsentää ja konstruoida asunnottomuuspolkuja. Erilaisilla aineistoilla ja analysointitavoilla tehtäville asunnottomuuden dynamiikkaa korostaville tutkimuksille olisi myös tarvetta. Tutkimuksen kontekstina on Helsinki ja asunnottomien palvelut Helsingissä, joihin pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen tähtäävillä toimenpiteillä on ollut omanlaisensa vaikutukset. Asunnottomuus ilmiönä muuttuu vuosien saatossa. Siten tutkimus ei ole yleistettävissä muihin konteksteihin ja aikakausiin. Lisäksi palvelut, ohjauskäytännöt ja organisaatiot ovat muuttuneet tutkimusprosessin aikana: esimerkiksi asunnottomuutta pitkittäviä rakenteellisia tekijöitä on osin pyritty poistamaan, mutta tilalle on saattanut tulla uusia tekijöitä.

Tämä tutkimus vahvistaa käsitystä asunnottomuudesta muuttuvana ja hankalasti ratkaistavana ilmiönä, johon vaikuttavat muut yhteiskunnalliset muutokset esimerkiksi taloudessa, työllisyydessä ja asuntopolitiikassa. Ilmiön vaikeus ei kuitenkaan oikeuta meitä lopettamaan ponnisteluja asunnottomuuden vähentämiseksi tai poistamiseksi, vaan pikemminkin velvoittaa tutkimaan ja ennakoimaan muutoksia ilmiössä. Tutkimuksen lisäksi tarvitaan käytännön toimia asunnottomien elinolojen parantamiseksi. Tähän liittyy myös suurin kritiikkini omaa tutkimustani kohtaan: Hietsussa yöpyneet ovat tämän tutkimusprosessin aikana nuorentuneet, huumausaineiden käyttö on yleistynyt ja maahanmuuttajataustaisten osuus on kasvanut. Asunnottomuus ilmiönä on ehtinyt muuttua tutkimusprosessin aikana ja siten tulokset ovat heikommin hyödynnettävissä käytännön työssä. Tuloksia on kuitenkin hyödynnetty jo tutkimusprosessin aikana eri yhteyksissä ja käytännön työssä asunnottomien parissa.

Lähteet:

Alasuutari, Pertti (2005) Yhteiskuntatutkimuksen etiikasta. Teoksessa Räsänen, Pekka & Raittila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä: Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Jyväskylä: PS-Kustannus, 15-28

Asunnottomat 2009 (2010) Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:n selvityksiä 5/2010

Asunnottomat 2010 (2011) Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:n selvityksiä 4/2011.

Asunnottomien palvelukeskusta selvittäneen työryhmän ehdotus 31.1.2006

Busch-Geertsema, Volker (2010) Suomi 2010. Suomen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma. Arviointiraportti. European Commission DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.

Busch-Geertsema, Volker (2013) Housing First Europe. Final Report. www.socialstyrelsen.dk/housingfirsteurope/copy4_of_FinalReportHousingFirstEurope.pdf. Luettu 4.5.2014.

Busch-Geertsema, Volker & Edgar, William & O'Sullivan, Eoin & Pleace, Nicholas (2010) (A Report prepared for the European Consensus Conference 9 - 10 December 2010 by) Homelessness and Homeless Policies in Europe: Lessons from Research. http://www.feantsa.org/files/freshstart/Consensus_Conference/Research/FEA%202010-10_EN_final.pdf. Luettu 6.10.2011.

Clapham, David (2003) Pathways Approaches to Homelessness Research. Journal of Community & Applied Social Psychology 13: 119-127.

Clapham, David (2005) The meaning of housing-A pathways approach. Bristol: The Policy Press.

Doherty, Joe and Edgar, Bill (toim.) (2008) 'In My Caravan, I Feel Like Superman': Essays in Honour of Henk Meert, 1963-2006. FEANTSA and Centre for Housing Research, University of St Andrews, Brussels.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös (2001) Päätös Helsingin asunnottomien alkoholistien ensisuojaa koskevassa asiassa, 2442/2/00, 31.12.2001.

Eduskunnan oikeusasiamies (2006) Vastaus Helsingin asunnottomien alkoholistien ensisuojaa koskevassa asiassa. 17.8.2006. <http://www.hel2.fi/ksv/hela/Kaupunkisuunnittelulautakunta/Esityslistat/liitteet/062790243.pdf>. 20.3.2012.

Ellisaari, Jaakko & Maidell, Hanna & Niemi, Risto (1985) Asuntolatutkimus 1985-osaraportti I.

Ensisuoja- ja asuntolatyöryhmän selvitys 7.1.2002.

Fitzpatrick, Suzanne (2005) Explaining Homelessness: a Critical Realist Perspective. *Housing, Theory and Society*, 22:1, 1-17.

Fitzpatrick, Suzanne & Bramley, Glen & Johnsen, Sarah (2013) Pathways into Multiple Exclusion Homelessness in Seven UK Cities. *Urban Studies* 50, 148-168.

Fredriksson, Peter & Kaakinen, Juha (2010) Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma-Vuosien 2008-2011 väliarviointi ja jatkokauden 2012-2015 lähtökohdat.

<http://www.ara.fi/download.asp?contentid=24100&lan=sv>. Luettu 20.3.2012.

Fredriksson, Peter & Karppinen, Jari (2015) Foreword. Teoksessa Pleace, Nicholas & Culhane, Dennis & Granfelt, Riitta & Knutagård, Marcus (2015) The Finnish Homelessness Strategy. An International Review. Helsinki: Ympäristöministeriö. Reports of the ministry of the environment 3en | 2015, 3-4.

Fredriksson, Peter & Karppinen, Jari (2015) Tiivistelmä. Teoksessa Pleace, Nicholas & Culhane, Dennis & Granfelt, Riitta & Knutagård, Marcus (2015) The Finnish Homelessness Strategy. An International Review. Helsinki: Ympäristöministeriö. Reports of the ministry of the environment 3en | 2015, 9-11.

Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Pieksämäki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Granfelt, Riitta (2003) Vankilasta kotiin vai kadulle – Vangit kertovat asunnottomuudesta. Ympäristöministeriö.

Granfelt Riitta (2005) Marginaalitarinat ammattikäytäntöjen kehittämisen aineksina. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnove & Nylund, Marianne & Hoikkala Susanna (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia- kustannus, 240-258.

Granfelt, Riitta (2007) Tuettua polkua vapauteen – Selvitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluista ammatillisen tuen näkökulmasta. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö, raportteja 1/2007.

Granfelt, Riitta (2015) Asumissosiaalinen työ: kotiin ja rikollisuudesta irti. Ympäristöministeriön julkaisuja 2015.

Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali Irma (toim.) (2006). Etiikkaa ihmistieteille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Tietolipas 211. Helsinki SKS.

Hansen Löffstrand, Cesilia (2010) Reforming the work to combat long-term homelessness in Sweden. *Acta Sociologica*, 53, s. 19-34.

Heino, Jaana (2008) Hietaniemenkadun palvelukeskus valmistuu lähes vuoden myöhässä. *Helsingin uutiset*. 17.6.2008.

Helsingin kaupunki (2013) Kriisimajoitustyöryhmä. Loppuraportti 31.12.2013.
http://www.hel.fi/static/public/hela/Kaupunginvaltuusto/Suomi/Paatos/2014/Kanslia_2014-05-21_Kvsto_9_Pk/5BA7090C-75FD-46F9-853A-0601B9196E6B/Liite.pdf
Luettu 7.1.2016.

Helsingin Kiinteistöviraston tilakeskus (2006) Asunnottomien palvelukeskus. Hietaniemenkatu 5b asuntolarakennuksen peruskorjaus. Hankesuunnitelma 13. 04. 2006.

Helsingin kaupungin sosiaalilautakunta (2011) Esityslista 3/22.2.2011, 17 Pitkäaikaisasunnottomien asumispalveluiden hankinta. Liite 2: Asunnottomien asumispalvelun kuvaus.
http://www.hel.fi/hki/Sosv/fi/P_t_ksenteko+ja+hallinto/Sosiaalilautakunta/Esityslistat/soslk_hela_content?doc=Sosv_2011-02-22_Soslk_03_El
Luettu 1.11.2011.

Henkilötietolaki (523/1999).

Hiilamo, Heikki (2006) Tutkimustulosten manipulatiivinen käyttö. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali Irma (toim.) (2006). *Etiikkaa ihmistieteille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Tietolipas 211*. Helsinki SKS, 318-333.

Hulkkonen, Raili (2011) Mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut, Helsingin malli. Nimi ovela-hankkeen Helsingin kehittämisverkoston tapaaminen 11.5.2011.
http://www.asuntoensin.fi/files/1118/R2_20110511_D.pdf. Luettu 4.4.2016.

Hyväri, Susanna & Kainulainen, Sakari (toim.) (2013) *Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, A tutkimuksia 39.

Hänninen, Sakari (2010) Asunnottomuuden vähentäminen – menestystarinako? Teoksessa Hänninen, Sakari & Palola, Elina & Kaivonurmi, Maija (toim.) *Mikä meitä jakaa – sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa*. Helsinki: Terveystietokeskus ja hyvinvoinnin laitos, Yliopistopaino Oy, 162-180.

Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.) (2005) *Toinen tieto : Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki: Stakes.

Hänninen, Sakari & Palola, Elina & Kaivonurmi, Maija (toim.) (2010) Mikä meitä jakaa - sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, Yliopistopaino Oy.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991) Pohjimmaisat asuntomarkkinat – Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. Joutsa: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Juhila Kirsi (2002) Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 201-232.

Kaakinen, Juha (2013a) Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2008-2011 – Loppuraportti. Ympäristöhallinto.

Kaakinen, Juha (2013b) Asunto ensin ja sitten. Teoksessa Hyväri, Susanna & Kainulainen, Sakari (toim.) (2013) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, A tutkimuksia 39, 15-24.

Kaakinen, Juha (1997) Vuosisadan loppu – Johdantoa kirjan teemoihin. Teoksessa Kaakinen, Juha & Leijo, Markku & Maidell, Hanna & Merikallio, Jussi & Nieminen, Jarmo & Räihä, Jarmo & Voutilainen, Paavo (1997) Suuri muutto. Yömajasta yksiöön. Forssa: Sosiaalikehitys Oy:n julkaisuja 7/87, 2-5.

Kaakinen, Juha & Leijo, Markku & Maidell, Hanna & Merikallio, Jussi & Nieminen, Jarmo & Räihä, Jarmo & Voutilainen, Paavo (1997) Suuri muutto. Yömajasta yksiöön. Forssa: Sosiaalikehitys Oy:n julkaisuja 7/87.

Karjalainen Jouko (2010) Lainrikkajat asunto- ja työllisyyspolitiikan reunalla. Teoksessa Hänninen, Sakari & Palola, Elina & Kaivonurmi, Maija (toim.) (2010) Mikä meitä jakaa – Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, Yliopistopaino Oy, 138-161.

Kenna, Padraic (2005) Housing Right and Human Rights. FEANTSA - European Federal of National Organisations Working with the Homeless.

Kettunen, Reetta (2011) Mielenterveyskuntoutujien asuminen – Kehittyvää erityisryhmien asumista. Aspa-selvityksiä 2/2011.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka – Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kostiainen, Eeva & Laakso, Seppo (2012) Vailla vakinaista asuntoa. Liikkuvuus asunnottomuuden ja asuntokannan välillä. Kaupunkitutkimus TA Oy. <http://www.ara.fi/download/noname/%7BBBC4300D6-C182-4269-AA63-7306CE66F20F%7D/40377> Luettu 17.1.2014.

Kostiainen, Eeva & Laakso, Seppo (2015) Helsinkiläisten asunnottomuuspolut. Lahti: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 1/2015.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153533/ARAr1_2015_Helsinkilaisten_asunnottomuuspolut.pdf?sequence=3. Luettu 15.11.2015

Kärkkäinen, Sirkka-Liisa (2005) Minne häviää asunnoton mielenterveysongelmainen? Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.) Toinen tieto: Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Stakes, 293-318.

Lehtonen, Leena & Salonen, Jari (2008) Asunnottomuuden monet kasvot. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Lybeck, Jari (2006) Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistoinen oppikirja. Arkistolaitoksen toimituksia 2. Helsinki: Arkistolaitos.

Manninen, Antti (2006) Juhani Roiha. Hs.fi, muistot. <http://muistot.hs.fi/muistokirjoitus/1586/juhani-roiha>. Luettu 25.11.2011.

Manninen, Markku & Sippu, Päivi & Tuori, Tanja (2005) Tuettu asuminen A-klinikkasäätiöllä – Tuetun asumisen projekti 2001-2004. A-klinikkasäätiön monistesarja nro 52.

Nieminen Jarmo (1997) Yömajasta yksiöön. Teoksessa Kaakinen, Juha & Leijo, Markku & Maidell, Hanna & Merikallio, Jussi & Nieminen, Jarmo & Räihä, Jarmo & Voutilainen, Paavo (1997) Suuri muutto. Yömajasta yksiöön. Forssa: Sosiaalikehitys Oy:n julkaisuja 7/87, 44-116.

”Nimi Oversa” Kansallinen tavoite: Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä (2007) <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=75197&lan=fi>. Luettu 17.11.2009.

O’Sullivan, Eoin (2008) Pathways through Homelessness: Theoretical and Policy Implications. Teoksessa Doherty, Joe and Edgar, Bill (toim.) ‘In My Caravan, I Feel Like Superman’: Essays in Honour of Henk Meert, 1963-2006. FEANTSA and Centre for Housing Research, University of St Andrews, Brussels, 71-100.

Pekkarinen, Elina (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu – Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 102.

Pinkey, Sarah & Ewing, Scott (2004): How Does this Help Again? Economic evaluation and homelessness policy. Cost and Pathways of Homelessness project research report.

Pitkänen, Sari (2010) Selvitys pitkäaikaisasunnottomuuden määrittelystä ja tilastoinnista. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 2/2010.

Pleace, Nicholas & Culhane, Dennis & Granfelt, Riitta & Knutagård, Marcus (2015) The Finnish Homelessness Strategy. An International Review. Helsinki: Ympäristöministeriö. Reports of the ministry of the environment 3en | 2015

Raitakari, Suvi & Günther, Kirsi (2015) Mielenterveysasiakkaan asema portaikkomallin ja asunto ensin -mallin asumispolulla. Janus (1), 66-82.

Roiha, Juhani (1993) Asunnottomasta asukkaaksi (seminaaripuheenvuoro) Laitoksista asuntoja! ja asumista tukevia tiloja. Arkkitehtuurikilpailua valmistellut seminaari. Kellokosken Itämerikeskus 3.-4.6.1993. Laitoksista koteja! -aatekilpailu 20.9.-21.12.1993, lunastettava asiakirja nro 5, 45-46.

Räsänen, Pekka & Raittila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.) (2005) Tutkimus menetelmien pyönteissä: Sosiaalityön tutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Saari, Juho (2015) Huono-osaiset – Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.

Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnove & Nylund, Marianne & Hoikkala Susanna (2005) (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia- kustannus.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Tainio, Hannele & Fredriksson, Peter (2009) From a 'Staircase' model to a 'Housing First' approach to tackling long term homelessness. European Journal of Homelessness, Volume 3, December 2009, Part B Evaluation, 181-199.

Taipale, Ilkka (1982) Asunnottomuus ja alkoholi. Sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä vuosilta 1937-1977. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, nro 32, 1982. ISBN 951-9192-17.

Tiitinen, Virpi & Ikonen, Marja-Leena (2007) Asunnottomat 2006. Valtion asuntorahasto ARA. Selvityksiä 6/2007.

Tilastokeskus. http://www.stat.fi/meta/kas/as_vaesto.html. Luettu 10.5.2016

Toikko, Timo (2005) Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Jyväskylä: Vastapaino.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Törmä, Sinikka (2009) Kynnyskysymyksiä – Huono-osaisimmat huumeiden käyttäjät ja matala kynnyks. Sosiaalikehitys Oy:n julkaisu 1/2009. Hämeenlinna: Offset Kolmio.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Helsinki.

<http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. 11.11.2015.

Wiberg, Matti (2006) Yhteiskuntatiede ja kohteen vahingoittaminen. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali Irma. Etiikkaa ihmistieteille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Tietolipas 211. Helsinki SKS, 261-273.

Ympäristöministeriön tietoiskut (2009) Asunnottomuuden vähentäminen lisää turvallisuutta. Faktaa asumisesta 3/2009. Ympäristöministeriö.